

**Alfred Kämpe**

# Den stora strejken

Förlaget Barrikaden, 1979

Denna utgåva som ges ut till Sundsvallsstrejkens 100-årsminne har försetts med en kompletterande efterskrift av Göran Wredenberg. Originalutgåvan av ”Den stora strejken” gavs ut 1929 och den fullständiga titeln var då ”Den stora strejken. Ett femtioårsminne.”

## Innehåll

Förord .....	1
Curry Treffenberg. ....	1
Curry Treffenbergers socialpolitiska debut. ....	3
Sundsvall och strejktanken. ....	5
Den stora strejkens första skede. ....	10
Den stora strejkens andra skede: sprängningen. ....	21
Dyningar och domar. ....	30
Den kyrkliga anarkien och den politiska radikalismen: De tu äro ett. ....	42
Strejkrörelserna söderut. ....	50
Slutord. ....	55
Källor. ....	56
Efterskrift .....	57

## Förord

Theodor Parker säger på ett ställe i sina skrifter: ”Vill du bedöma en man rätt, så se icke på hur han förhåller sig mot de mäktiga, de rika, de lyckliga, utan ge noga akt till, hurudan han är till de svaga, de fattiga, de olyckliga.” Däri, menar han, finner man hans andliga rikedom eller ynkedom. Hans innersta åskådning och inre liv. Och då efterföljande, bredvid den yttre sociala konstruktionen, uteslutande i detta hänseende så att säga är en enda persons, en enda mans karaktäristik, vilja vi på företalet ingalunda ödsla långa förutskickade förklaringar eller många ord, utan hänvisa med instämmande i Parkers distinkt formulerade uppfattning allenast till berättelsen.

Stockholm i januari 1929.

Författaren

## Curry Treffenberg.

”Jag sade nyss, att jag blivit besegrad, men med Guds hjälp skall jag icke så snart säga att jag är krossad. Så länge ännu den blågula flaggan bäres högt i striden mot den röda, som med smekande ord men hotande åtbörder vågar nalkas vår urgamla konungatron, skall jag finnas på min post, hur obemärkt den än må vara”.

(Greve Henning Hamiltons bragelöfte den 9 december 1865, sedan Riddarhuset den 7 antagit friherre Louis De Geers representationsreform.)

Huruvida greve Hamilton alltid stod fast vid sitt bombastiska bragelöfte, vet man givetvis ingenting om. Men att hans ställning i samhället — han, som en gång varit lantmarskalk och tillhört de benådade aderton — blev synnerligen blygsam och obemärkt, innan han dog, är däremot känt. Han nödgades rymma landet för brott mot statens lagar, utan att man ändå alldeles vill glömma hans namn, ty han var, trots allt, i flera hänseenden en man av mindre vanliga mått under sin tid. Kanske lärde han sedermera betrakta den röda fanan, som redan då var arbetarklassens symbol, med mindre avsky och fasa än förut. Det brukar vara så.

Men greve Henning Hamiltons individuella uppfattning om de röda fanorna hör egentligen inte samman med denna historia. Här har hans uttalande vid omskrivna tillfälle uteslutande återgivits som ett generaliserande uttryck för den arbetarfientliga aristokratiens inskränkthet och förfärande kortsynthet under 1800-talets senare hälft. I greve Hamiltons fotspår gingo tyvärr många — för att inte säga det största antalet — inom alla fyra stånden, mindre upplysta, men mera enfaldigt fanatiska, än han var, och som under välmeningens skyddande mask åstadkommo stor villervalla och gjorde mycket ont.

Till dem hörde landshövdingen i Västernorrlands län 1873—1880, Curry Treffenberg, född i Göteborg år 1825, vars bravader inom mellersta Norrlands sågverksarbetarvärld på 1870-talet, med tyngdpunkten lagd på decenniets sista år, ännu leva som en dyster saga i orten. Han var härvidlag tvivelsutan en fulländad politisk Sancho Panza till Henning Hamiltons don Quijoteri. Han kunde tydligen både företräda och framställa husbonden med förbluffande påtaglighet, när det kom i fråga — ty han hade utseendet för sig. En av hans argaste politiska vedersakare, friherre Louis De Geer, ger honom i sina ”Minnen” från representationsdebatten i Riddarhuset den 7 december 1865 i detta hänseende. följande sympatiska betyg:

”Den mest dramatiska scenen i denna överläggnings fyra akter, som upptogo var sin dag, var Curry Treffenbergs tal. Redan hans kraftfulla gestalt måste väcka uppmärksamhet. Det stora huvudet med sina svarta, starkt krusiga lockar och eldiga ögon bar vittne om en passionerad själ.

Härtill kom en ovanligt stark, väljudande stämma och en lågande deklamation, som skulle gjort heder åt en stor tragisk skådespelare. Han steg upp på sin bänk, fattade med ena handen en lyktstolpe, den han emellanåt skakade, så, att den skallrade och började sitt tal — — —.”

Sådan var Treffenbergs egentliga apparition i det politiska livet. Visserligen hade han redan förut låtit sin stämma, höras såväl från ämbetsrummet i Västerås som från Riddarhusbänken, men aldrig likväl med sådan våldsamt kraft som vid detta enastående tillfälle. ”Med ytterlig skärpa, i ett nästan passionerat språk vände han sig mot det kungliga representationsförslaget, mot dess ”anor” och mot dess närmaste upphovsman, excellensen De Geer, säger Harald Wieselgren i en biografi över Treffenberg i ”Ny Illustrerad Tidning” den 14 juni 1879, med anledning av hans, från borgerlig synpunkt synnerligen berömvärda våldsmetoder under sågverksarbetarstrejken i Sundsvallsdistriktet samma år. ”Anförandet”, fortsätter författaren, ”väckte både på Riddarhuset och överallt i landet den största sensation, och en motståndare replikerade, att Treffenberg träffat sin egen självskrivenhet med ett grundskott från sin ettersprutande monitor, som han riktat åt ministären. Rättmätigheten av detta yttrande kan med fullt skäl bestridas. Det var den varm-hjärtade, den passionerade fosterlandsvännen, som med full tro fasthöll vid sin boströmska samhällslära och med hänsynslös oräddhet i häftiga ord uttalade sina tankar.”

Så dömde hans vänner andra hyste den uppfattningen, att Treffenbergs uttalande allenast företrädde adelns ståndsintressen, ignorerande tidens omutliga krav. Han citerade, med hänsyftning på representationsformens vänner och tillskyndare, den berömda irländske tänkaren och parlamentstälaren Edmund Burkes bekanta sats: ”den som vill bota samhällets revor, gånge därtill såsom läkaren till sin sjuke fader med en av vördnad darrande hand”, men han ville inte under några förhållanden själv vara med om att anskaffa några hjälpmedel för skavankernas botande, utan fasthöll envist vid status quo. Han förklarade under denna ofta åberopade Riddarhusdebatt den 7 december — alltså strax före glädjens och fridens efterlängtade högtid — att man ingalunda kunde härleda detta representationsförslag, som han livligt underkände, tillbaka till 1809, konungaskiftets och konstitutionens år. Nej, utbrister han, anorna äro av vida yngre datum — och därmed hänsyftar han på den frisinnade lagmannen i Västergötland Johan Gabriel Richert, som i ett brev till Magnus Johan Crusenstolpe utstakar representationsvänsterns marschruta.

”Jag känner dess stamfar”, ryter Treffenberg och skakar sin lyktstolpe, ”ty han är landsman med mig, han är västgöte, han föddes för omkring 20 år sedan och erhöi i dopet namnet ”Delenda Chartago”; och hans döpelseöfve innehöll, att man skulle så ofta, i tid och otid upprepa nödvändigheten av ståndsväsendets utrotande, att allmänheten till slut icke skulle veta, varifrån den bekommit denna övertygelse. Denna tankebytning, som, såsom man finner, genast vid födelsen bar sitt jesuitiska Kainsmärke på pannan, har alltsedan med öm och faderlig omvårdnad omhuldats av sina faddrar i den radikala pressen. så, att nu, sedan han känt sina muskler nog starka och sina senior nog spänstiga, han klättrat uppför de första trappstegen till tronen, och, i skepnad av en ljusens ängel, insmugit sig i rådkammaren, under det att han därutanför uppträtt i sin rätta gestalt, såsom den vilda agitator, vilken sedan dristat lägga sin hand på samhällets strupe. Sen honom här, huru han i salig försmak av att snart hava uppnått sitt mål: ståndsväsendets utrotande, grasserar inom alla områden, där han lyckas vinna insteg, i pressen, i adresser, i möten och deputationer. Sen honom, hur han, svängande den politiska fanatismens gissel, än med en fräckhet, som endast överträffas av dess dumhet, förolämpar konungens hovadel med den insinuationen, att denna, för att göra konungen till viljes, skulle uppoffra sina plikter mot fäderneslandet, än söker beröva konungens rådgivare den ära, som, hurudant representationsförslagets öde än bliver, alltid skall bliva deras omistliga egendom, äran av det om äkta liberalitet vittnande handlingssätt, att icke hava utövat någon obehörig påtryckning på förtroendeämbetsmännen, än uppmanar soldaten att icke lyda sitt befäl, då det gäller ordningens upprätthållande, och äntligen i

omåttet av sitt vanvett lastar konungens upphöjda Majestät därhän, att han söker göra troligt att Konungen, glömsk av svurna plikter, skulle göra sig till den förste fridsstöraren.”

Sådan var, som vi sade nyss med ungefär samma ord, Curry Treffenberg's *stora* politiska debut, ofta omtalad i minnestecknares och memoarskrivares skrifter, och själva Ridderskapet och Adeln's protokoll för ovannämnda datum vittnar ordagrant om intrycket därav på följande sätt: ”Detta yttrande avbröts flera gånger medelst talrika och häftiga yttringar av missnöje, så att Herr Greven och Lantmarskalken måste med klubban äska tystnad; och sedan jämväl efter anförandets slut talrika yttranden av såväl missnöje som bifall avgivits, hördes en mängd ledamöter högt och häftigt yrka på proposition”. Härtill fogar friherre Louis De Geer i sina ”Minnen”, del II, följande kompletterande upplysning: ”I själva verket var oväsendet obeskrivligt, dock endast med ljud, som knappast beledsagades av en enda gest”. Han menar väl därmed, att Ridderskapet och Adeln voro så behärskade och belevade att de inte flögo i luven på varandra.

Men Curry Treffenberg hade med denna sin aggressiva vältalighet knutit uppmärksamheten vid sig. Särskilt lär tronföljaren, sedermera Oskar II, ha uppskattat hans konungliga lojalitet. och då Karl XV var färdig med livet den 18 september 1872, förflyttades T. påföljande är från sin innehavande landssekreterarbefattning i Västerås till landshövdingestolen i Härnösand. Här fick han ett verksamhetsområde, som i full utsträckning motsvarade hans stridbara kynne. Han hade knappt och jämt hunnit bli varm i kläderna, förrän han fick omsätta sin boströmianska uppfattning rörande samhällets styrande i praktiken.

## **Curry Treffenberg's socialpolitiska debut.**

Greve Henning Hamiltons farhågor besannades.

När landshövding Treffenberg på hösten 1873 tillträdde sitt ämbete i Härnösand, kunde han allaredan, överkänslig för alla sociala stämningar och strömningar, med intuitionens skarpa hörsel, och med lågkonjunkturernas samtidiga begynnande som pådrivande gissel i dragkampen mellan kapital och arbete, uppfånga de uppmarscherande arbetarbataljonernas taktfasta tramp under röda fanor och emblém. Han hade hört dem allaredan 1869, då Skånes frälsbönder, under Samuel Tullbergs ledning, ville avvälta de aristokratiska arrendebördorna och avgiftsfritt återtaga sina gamla jordar. Samma trumpetstötter återskallade ännu mot de norrländska bergen, från uppländska gränsen till Ångermanälvens ådal. Han hörde dem tydligare och tydligare för var dag. Han förstod av antydningar i det sociala kvacksalveriets hus- och livorgan ”Afton-Bladet”, som han höll för traditionernas skull, att Internationalen, arbetarväldets fruktansvärda hydra, som man annars haft för avsikt att nedslå med kriget 1870-1871, begynt spöka i landet. Det hade redan framgått av verkstadsstrejken i Göteborg på våren 1872, lyktad till arbetarnas förmån, likaså av kolbärarnas, sjöarnas och brädgårdsarbetarnas lönerörelser på samma ställe, samt — och därstädes ännu tydligare — av grundläggarnas i Stockholm missbruk (med missbruk menades antagligen hotelser mot arbetsvilliga) av strejkmakten; de hade alla slutat med framgång för arbetarna. När han därtill tog del av tidningarna från Gävle stad, benäget tillställda den intresserade och vitale landshövdingen, kunde han i dem läsa, att strejkrörelser, med krav på dagspenningens höjande från 2: 50 till 2: 75, uppstodo, inte allenast vid pågående banbyggnader genom Bergslagen, Bergslagsbanan, och Hälsingland, stambanebygget, utan även vid brädgårdar och sågverk där dock kraven höllo sig en krona lägre — utefter den nedernorrländska kusten. Han läste vidare om och om igen en liten, helt oskyldig notis i ”Norrlands Posten” för den 24 maj 1875, att strejk utbröt på samtliga brädgårdar i Gävle stad, först bland de främmande arbetarna, men därefter även bland de på platsen boende — och han undrade med både intresse och spänning, med kännedom om inrapporterat missnöje även i Västernorrlands län, om sågverks- och brädgårds-

ägarna, som även, liksom tidningarna, vädrade Internationalens vålnad i bakgrunden, skulle bevilja 5 procent i förhöjning. När ditkallade strejkbrytare från Korsnäs och andra sågverk av de strejkande hemskickades med huden full med stryk, begärde den skräckslagna magistraten hos K. Bfnde i Gävleborgs län 100 man militär ur Hälsinge regemente, för att därmed tillvarata arbetsgivarnas och de arbetsvilligas intressen. Det var i överensstämmelse med Treffenbergs sinne. En del ganska svårartade oordningar blevo visserligen därigenom den närmaste följd, men till gengäld kunde åtskilliga strejkande infångas, häktas och ställas inför rådhusrätten. Ledaren för ”folkupploppet”, som det hette, brädgårdsarbetaren Kristoffer Johansson, dömdes till sex (6) månaders straffarbete och åtskilliga andra, bortåt ett tiotal för övrigt, till synnerligen höga böter, som måste ”sittas” av.

Det märkliga var emellertid, att de strejkande, trots myndigheternas brutala ingripande, genomdrevo sina billiga fordringar — fem procents förhöjning över lag — såsom framgår av följande kritiskt hållna notis i ovannämnda tidning, när arbetet återigen tagits upp:

”Felet, det största och egentliga, låg utan tvivel i trävarubolagens långa dröjsmål att bevilja den jämförelsevis måttliga förhöjning, brädgårdsarbetarna fordrade. Medan underhandlingar pågingo, retades sinnena oupphörligt och den ena arbetarhoppen efter den andra drogs in i eländet, tills i sista stund den begärda löneförhöjningen beviljades. Var därefter ställa gränsen för anspråken? För övrigt ett prejudikat, som med skäl kan kallas vådligt”.

Som man ser var tidningen bekymrad för konsekvenserna, och märkligt nog fingo även strejkerna vid Hudiksvall och Sandarna samma förlopp — ehuru inga oroligheter förekommo — och resultat som tidigare i Gävle, men när rörelsen framemot midsommartiden nådde Ångermanälvens ådal, tillhörande Curry Treffenbergs landshövdingedöme, återvisades de från arbetarna framställda kraven på höjd lön. ”Härnösands Posten”, såg-verksägarnas språkrör då som nu, skriver om förloppet i denna landsända den 22 juni samma år:

”Vid Sprängsvikens ångsåg utbröt den 14 d:s en nästan total strejk bland brädgårdsarbetarna, i det de allra flesta vid frukosten lämnade arbetet. Under natten sökte dessa under hotelser att förhindra de få kvarblivna från att arbeta — arbetet pågick nämligen under natten i och för brädskande lastning — och lyckades även förmå några att upphöra därmed. Då underrättelse härom ingick till ägarna (hrr Thiis & Noël) kommunicerade sig dessa med länsstyrelsen, med anledning varav herr landshövding Curry Treffenberg beslöt sig att åtfölja hrr Thiis och Noël till nämnda ångsåg för att genom sin mellankomst söka att i sin linda kväva det onda. Vid ankomsten till ort och ställe erfors, att förvaltaren, sina principaler oåtsporda, ökat ackordet för att förmå de strejkande att återgå till arbetet, och att arbetet på detta sätt åter kommit i gång. Arbetarna sammankallades och landshövding Treffenberg höll till dem en synnerligen väl avpassad allokution, däri framhållande, att han ej vore ditkommen såsom polismyndighet, utan såsom deras bästa vän för att förhindra dem, att, vilseförda av några ledare, i ett överretat tillstånd begå överilade handlingar och med våld söka tilltvinga sig en rätt, som mellan arbetsgivare och arbetstagare endast kan grundas på ömsesidigt avtal. Ingen kunde tvinga dem att lämna sitt arbete för en dagspenning, den de ansågo för ringa, men komme arbetsgivare och arbetare ej häri överens, så borde skilsmässa ske i godo. Framförallt framhölls i stränga ord vådan att med våld söka hindra andra från att arbeta, vilket lagen vid hårt straff förbjuder. Tillfrågade om arbetarna hade något att beklaga sig över, svarade en bland dem, att ingenstädes hade arbetarna i övrigt blivit bättre behandlade än vid Sprängsviken, men dagsförtjänsten vore för liten; häri instämde flera. Herr landshövdingen förklarade sig visserligen ej ha därmed att göra, men bad dock arbetarna noga betänka, vilka förändrade tidsförhållanden, jämförda med föregående års, inträtt för deras principaler, och att nedsättningen endast därav betingades. Ägarna förklarade därefter, att den av förvaltaren under

omständigheternas tvång beviljade förhöjningen i avlöningen återtogs och ägde en var, som ej ville återgå till arbetet efter den gamla avlöningen, innan följande middag lämna verket. Arbetarna lämnades nu åt sig själva. och resultatet, otvivelaktigt en följd av herr landshövdingens väl avpassade mellankomst och föreställningar, men därför ej mindre hedrande för arbetarna, blev att redan under påföljande natt 14 arbetare sökte genom extra arbete gottgöra vad som försummats, varefter hela styrkan påföljande dag och alltsedan i lugn förrättat sina åligganden.

Egentliga upphovet till strejken torde vara att söka i det vinflöde, som utströmmat från en handlandes butik i närheten, vilken dock numera lär ha blivit tillstängd efter det den unge lanthandlanden befunnits, antingen genom omyndig ålder eller annan omständighet, ej vara berättigad till rörelsens drivande”. När landshövding Treffenberg uttalade den bedrägliga meningen, att han uppsökt arbetarna i egenskap av en kär vän, som ville deras väl, hade de all anledning att betacka sig för denna kärvänlighet. Huruvida medlaren själv trodde på den uppgift, han i detta hänseende ville företräda, är inte gott att veta — hans uppträdande fyra år efteråt tyder dock därpå - men att det var han, som, lumpet nog, förmådde Sprängsvikens arbetsgivare att upphäva förvaltarens uppgörelse och själva diktera fredsslutet, förstår nog litet var. Han var principiell motståndare till alla eftergifter i lönehänseende, när det från arbetareparten framfördes såsom krav — en boströmiansk hypotes kanske? — och detta blev till syvende og sidst anledningen till sundsvallsstrejkens — för Treffenbergs eftermäle isynnerhet - beklagliga förlopp 1879.

## Sundsvall och strejktanken.

Efter nödåren 1867 och 1868, då torkan förödde och uppslukade landets växande gröda, följde några särskilt goda år. Det fanns utomordentligt rikliga arbetstillfällen, inte allenast inom lantbruket, där lönerna höjdes, utan även inom skogsindustrien, ända fram till 1874 — måhända ett stycke in på sommaren rent av? Men därefter blev det plötsligt och ohjälpligt täft. Lågkonjunkturer nedtyngde näringslivet, sades det. De synliga orsakerna voro nedpressade arbetslöner, högre livsmedelspris och arbetsbrist. 1875 måste arbetsnedläggelsens, förut ytterst sparsamt använda vapen tillgripas, för att påminna arbetsgivarna om deras mänskliga skyldigheter, 1877 och 1878 likaledes, alla inom skogsindustrien, och 1879 kom den stora konflikten inom Sundsvalls sågverksdistrikt — med jämn spridning utefter kustlandet därifrån ända ned till Skutskär i Uppland — som ett brev på posten.

Naturligtvis fostrades strejktanken, inte bara i Sundsvalls-distriktet, utan även på alla andra håll av de minskade arbetslönerna och nöden. Under högkonjunkturerna nådde arbetarna ett betydligt stycke över svältgränsen — nu pressades de återigen ned under den. En så saklig och då för tiden i ekonomiska ting vederhäftig tidning som ”Nya Värmlands-Tidningen” i Karlstad ger från Värmland i januari månad följande situationsbild, som utan tvivel även inpassade på norrländska förhållanden ända upp till Ångermanälvens ådal:

”Vad rörelsen i våra skogar beträffar”, skriver tidningen, ”är det nu helt tyst. Ingen vill numera köpa skogseffekter, det må vara pitprops eller sågtimmer. För den arbetande befolkningen är denna vinter ett hårt år, då ej den minsta tillstymmelse till arbetsförtjänst finnes att tillgå. Under förra årets vintermånader intjänade befolkningen här i landet miljoner i arbetslöner vid skogshygget och utdrivningen av timmer. En karl med häst och timmerslåda kunde i lyckligaste fall tjäna ända till 15-20 kronor om dagen; nu däremot finnas inga andra förtjänster, annat än i Bergslagen. Härstädes betalas nu för häst och karl 3:50 à 4 kronor och en vanlig arbetare betalas med 1 à 1:25 pr dag.”

Då därtill eftervintern 1875 var ohyggligt sträng, kölden uppgick i landets mellersta delar till över

40, ända upp till 43 grader Celcius veckor igenom, kan man lätteligen förstå, hurudant tillståndet skulle bli. De lösa arbetarna kommo på drift, järnvägsbyggena kunde inte mottaga flera, än de redan hade - våldsamma strejker, till följd av allt för knappa ackords- och daglöner pågingo ständigt utefter linjerna — och så småningom hamnade många av dem, för att inte säga det största antalet, vid sågverk och timmerdrivningar omkring och i närheten av Sundsvalls stad. 1879, den stora strejkens ofta omskrivna år, voro säkerligen 6 å 7,000 arbetare, fast bosatta som inhyses, samlade inom distriktet, alla krävande arbete, alla krävande föda. Det var en samling, som inom sig hyste många olika element, såsom vi snart skola se.

Sundsvall hade 1877 genomgått ett nytt eldprov, och var ännu, när strejktankarna bland arbetarskarorna ett par år efteråt nått mognad, till väsentliga delar under nybyggnad. En bekant tidningsman, Isidor Kjellberg, tidningen östgötens i Linköping grundläggare och dåvarande redaktör, som besökte staden i korrespondentärende med anledning av strejken, efterlämnar följande beskrivning därifrån 1879:

”Sundsvall har det härligaste läge. Skogbevuxna majestätiska höjder på tre sidor och vattnet på den fjärde. Men för övrigt slår staden just icke an på en främling. Byggnaderna äro i allmänhet oansenliga och ha en smutsgrå färg. Rådhuset är storstatligt, kyrkan aktningsbjudande, ehuru hennes rappning är mycket bristfällig. Brandstegarna äro i varje gård resta mot taken, ett försiktighetsmått, som, vid tanken på de titt och ofta inträffande eldsolyckorna, tyckes ganska behöflig.

Staden är mestadels byggd på en grund, som förr varit sjöbotten, på lösa sanden, och därav lärer komma att så många byggnader luta hit och dit. Teaterhuset är mycket oansenligt till det yttre, men icke så oävet innantill. Därinne spelar Sandbergska sällskapet ”Niniche” con amore; ett stycke därifrån uppträder familjen Webb (”Rullan” heter platsen betecknande nog), och på annan plats låter ett annat sällskap höra och se sig; bådas prestationer äro hundfröjdartade och angiva den stora publikens smak. Restaurationslokalerna äro i allmänhet icke över sig fina. I ögonen fallande är ett visst slag av jämlikhet, som där gör sig gällande, så att arbetaren ogenerat tager plats vid det bord, som är närmast herremannens. Samma förhållande äger rum på ångbåtarna, i vilkas salonger s. k. bättre och s. k. sämre folk röra sig om varandra, utan att den ene rynkar på näsan åt den andra. Till staden hörer Tivoli, ett förlustelseställe, beläget på en höjd, med en verkligt praktfull utsikt över land och vatten, samt på ett annat ställe en skuggrik promenadplats efter ån. Stadens invånare tyckas vänliga och tillgängliga, som de väl äro.

I stadens omedelbara närhet finner man utefter stränderna alla dessa riksbekanta sågverk : vid Indalsälven Heffners, Ortvik, Tunadal, Sund, Vivstavarv, Johannesvik, Gustavsberg m. fl.; vid Ljungälven: Vapelnäs, Svartvik, Essvik, Nyhamn, Klampenborg m. fl. Hela antalet här invid varandra belägna sågverk är, så långt jag kunnat erfara, omkring 30. Förbindelsen mellan sågverken underhålles sommartiden genom ångbåtar, med Sundsvall till huvudstation. Dessa många ångbåtar trafikera var sin del på bestämda tider och giva en tillfälle att, snart sagt vilken stund på dagen som helst, bli flyttad från en plats till en annan. Tack vare dessa kommunikationsmedel kan man på den korta tiden av 3 å 4 timmar anlöpa alla de 30 sågverken, vilka presentera sig bäst från sjösidan. Alldeles invid stränderna äro sågbyggnaderna och brädgårdarna belägna, och där bakom ser man bostadshusen, mestadels på tvärluttande höjder. Den pittoreska tavlans bakgrund utgöres, så långt ögat kan nå, av tät skog i en oavbruten räcka, högt över de nedanför trälände människorna. Hela trakten utmärker sig för en i hög grad imponerande naturskönhet. En färd utför älven en klar höstkväll glömmes aldrig av den främling, som företagit den. Månen kastar från molnfri himmel sitt sken av silver och guld över den lugna vattenytan, på båda sidor begränsad av ansenliga skogbeklädda höjder. Än för-märkes, utom båten, icke minsta tecken till mänskligt liv i denna nordiska enkelt kraftfulla nejd; men snart inträffar en scenförändring. Man

befinner sig mellan ett par sågverksrader. Stränderna belysas ömsom med matt, ömsom med klart sken från de många kolmilorna på brädgårdarna och tusentals ljus flämta i bostadsfönstren. Dunkla, höga skuggor skönjas, närmare och fjärrare, de stora segelfartygen, av vilka jag vid dagsljus från Sundsvallslandet funnit flera än femtio inom synkretsen”.

Sådan var scenmiljön, efter Kjellbergs beskrivning, till det stora skådespelet i Sundsvall 1879, och vars förste och främste regissör odisputabelt hette Curry Treffenberg — till professionen hövding i länet. Men korrespondenten, som måhända allt för mycket skattat åt regien, det vill säga kulissanordningarna, uteglömmer åtskilliga synnerligen viktiga omständigheter, som vi, ehuru dock mera i förbigående, nödgas redogöra för redan nu. När han, med en bespottande bismak, i det föregående talar om de Sundsvallitiska sågverksarbetarnas hundfröjder, som han anser vara i överensstämmelse med deras smak, uteglömmer han fullständigt, att det även fanns andra, djupare syftande förströelser att tillgå för arbetarna, exempelvis religiöst församlings- och nykterhetsarbete, vilka gemensamt i humanitär mening väsentligt bidrogo till, att ingen blodsutgjutelse förekom, ehuru tillbud och provokation därtill ingalunda saknades.

Som redan fastslagits, rymde Sundsvalls sågverksdistrikt 1879 mellan 6 å 7,000 arbetare, dels fasta — det mindre antalet — dels sammangyttrat löst folk — det större — från skogar och järnvägsbyggen runt hela Skandinavien, Finland inberäknat, och dessa senare voro sannerligen inte ansedda för att tillhöra guds bästa barn. Supa och slåss, var deras valspråk och superiet i Sundsvall på avlöningsdagarna och tiggeriet efter dem, var helt enkelt förfärande. Ingenting kunde uppfylla deras brinnande törst, förrän pengarna voro förbrukade. Då blevo de ångerfulla och lättledda som barn. Då gingo de godvilligt till de religiösas konventiklar och nykterhetsvännernas möten för att vinna hugsvalelse. Många, som biktade sina synder under bakrusets inflytande, kvarstannade emellertid för alltid som frälsta. De trivdes i den nya miljön, de drogo flera dit undan för undan. Snart hade missionsföreningarna mycket att säga till om, såväl den Lutherska som Brödraföreningen, waldenströmarna, och baptisterna, men de missbrukade sällan eller aldrig sin makt över människornas själar. Största förtjänsten härvidlag tillkommer tvivelsutan de båda norskfödda ledarna, kolportörerna Peder Taklaksen och Nils Taansberg, som i flera hänseenden voro ett par synnerligen märkliga män. De hade först tillhört de lutherska, som voro mer världsligt realistiska, och därför hade de separerat och tagit hand om Peter Waldenströms får, som trivdes och betade längre in i de blåa rymderna. De predikade guds rikes eviga bestånd, och föraktade djupt detta livets överflödiga håvor. De krävde av tillvaron ingenting utöver sitt och familjens absolut nödvändiga tarv och levde så. Därför voro deras lärjungar som kår socialt immuna, ofarliga alltså för arbetsgivarna — enskilda medlemmar återigen förmenades inte deltaga i tidens folkliga rörelser. Som enskilda nykterhetsföreningar på kristlig grund verkade ”Hoppets Här”. styrd av baptister, och ”Medelpads nykterhetsförening” — godtemplarorden blev inte införd i Sverge förrän senare på året. Men ingen av dessa förenings styrande eller föreningarna såsom sådana gjorde någonting för att underblåsa missnöjet med den från fjolöret, 1878 alltså, nedpressade avlöningen, redan förut i svältgränsens närhet, nu långt därunder. Man visste inte i hemmen, där många barn funnos, vart man skulle taga vägen, eller hur man skulle kunna komma över vintern. Det sjöd och jäste i lederna. Små famlande möten höllos hos en och annan av de företagsammare, religiösa som icke religiösa, men inga beslut fattades. Man visste, att trävarukonjunkturerna sedan åtskilliga år voro föga avundsvärda. Man visste inte, vad man skulle tro för rästen, ty trävarupatronerna levde alltjämt i sus och dus som om var dag vore den sista. Isidor Kjellberg, som studerade sågverksarbetarelivet från flera olika sidor, skriver i anslutning till ovanstående från detta år:

”Sågarna, vilka arbeta under tak, ansträngas i mitt tycke jämförelsevis litet, ehuru även de måste ligga i allt vad tygen hålla. De ha ackordsarbete: 75, 80 å 90 öre pr 100 st. och hinna med



omkring 3,000 st. för var 14:de dag, så att deras månadsförtjänst uppgår till 45 å 55 kr. Plankbärarnas inkomst lärer sällan uppgå till högre belopp, men visar sig ofta nog lägre, även då arbetsdagen är som längst, från klockan 6 f. m. till klockan 8 e. m. Av dessa 14 timmar äro två avdragna till raster, vilka dock göras så korta som möjligt. Så till exempel intaga sågkarlarna sin måltid icke i hemmen, utan i såghusen, och stöka undan därmed så fort som möjligt, för att använda rätten av tiden till att vässa och omrikta sågbladen o. s. v. Somlig-städes (på Svartvik till exempel) sker påringningen redan klockan halv 6 f. m. eller rättare sagt klockan halv 5, ty för att den tidigare inträffande skymningen ej må bli till hinders, framskjutes tiden en hel timma, så att arbetarna måste lämna sängen redan klockan 4 eller tidigare, för att hinna ned till ”verket” på utsatt tid. Avlöningsvillkoren äro något, inte mycket olika vid de olika sågverken, och följande uppställning torde angiva ett medium.

De bäst lönade sågarna, plankbärarna m. fl. åtnjuta årligen

För	5 månaders arbete omkring	450 kr.
”	3	190 kr.
”	4	110 kr.
	Summa (årligen)	750 kr.

Häriifrån har dock inte så noga blivit räknat det, som avgår genom de många hälgerna samt till följd av dålig väderlek. De sämst avlönade dagsverkarna förtjäna under årets fem sommar-månader 215 kronor och under de sju återstående månaderna omkring 400 kronor; detta dock med villkor att de icke försumma eller eljest berövas en arbetsdag. Somliga förtjäna mindre. Som ett särskilt exempel på hur låg arbetslönen i allmänhet var i Norrland, hördes en sjökaptan berätta, att han frampå vårsidan behövde betala skickliga skeppstimmermän blott en krona om dagen”.

Skönviks bolag, där grosshandlare F. Bünsow härskade, deklarerar själv arbetarnas inkomster därstädes 1879 till följande:

En försågare, beräknad efter 1,700 timmers sågning på 12 dagar à 22 öre pr 100 fot	3:12
En hjälpsågare d:o à 18 öre	2:55
En plankvagnare d:o à 18 öre	2:55
En ribbvagnare d:o à 16 öre	2:27
En hjälpmaskinist d:o à 22 öre	3:12
En hjälpskrädare å skrädning av 175 fot à 1 öre pr fot	1:75
En justerare å justering å 12½ tolft 3×9 à 16 öre pr kubikfot	2:—
En lastare	3:19
Ett dagsverke, 12 timmar, 13 öre pr timme	1:56

Ernst Beckman, som var något slags socialattaché åt myndigheterna efter strejken, och medföljde på landshövdingens och kommitterades undersökningsresor, och för övrigt företog sådana på egen hand, påvisar, att då de sämst avlönade arbetarna vid sågverken inte hade mer än 300 eller 335 kr. i årlig inkomst, som han beräknat, kom på varje medlem, om familjen bestod av 5 personer, inte fullt 18 och ett halft öre om dagen. Enligt uppgifter i Statistisk Tidskr., utgiven av statistiska centralbyrån. uppgick kostnaden för fångars mathållning — däri inte inberäknat kostnaden för tillagningen — till 25 och ett halft öre om dagen för man och 23 öre för kvinna. För att kunna bestå ett sådant dagtraktamente åt samtliga medlemmarna av sin familj som påkostades straffångarna vid rikets fängelser, behövde alltså hufvudern en inkomst av mer än 650 kr.

Några kommentarer till ovanstående, som i allt väsentligt understrykes — en del undantag finnas ju — av den senare officiella undersökningen, behöver inte göras, men man må inte undra på att

arbetarna, som sågo, hur arbetsgivarna gingo tillväga, voro missbelåtna. De hade varit utsatta för lönedepressningar ända sedan 1875, år efter år, värst dock från 1878 till 1879, då de ansågo att vederbörande tillskurit allt för mycket på deras bekostnad — och som man vet, säger ett gammalt svenskt visdomsord, måhända tyskt, då det saknar ursprungsbeteckning, att ”krukan går så länge efter vatten, att hon slutligen brister”. Det behöver näppeligen omnämnas, annat än för sammanhangets och ordningens skull, att sågverksarbetarnas bostäder samtidigt stodo under all kritik. Detta missförhållande, som var ganska vanligt över hela Norrland då för tiden, var naturligtvis den andra grundorsaken till deras aktionsbeslut. Den förut citerade, tvivelsutan uppriktige och ärligt arbetande Linköpingsredaktören, skriver även därom i ”Östgöten” under sina vandringar genom distriktet:

”Har sågverksarbetarnas levnadssätt förut, då inkomsten för somliga kunde uppgå till 8 kronor dagligen, utmärkts för slöseri och vällevnad, så är det så mycket mera indraget nu. Att döma därav, att även hos den sämst avlönade, kaffepannan alltid står till reds, ha de svårt att avsäga sig den ”välgörande kaffetåren” vilket torde till stor del komma sig därav, att tillgång på mjölk är ytterst inskränkt. Kaffet — mycket svagt hos de flesta — får ersätta den bristen. Detta bör den, som är hågad att tala om slöseri härvidlag, lägga märke till. Många ha förargat sig över att se sågverksarbetarna ”med cigarr i mun”. Här må därför omtalas att, då, jag önskade hos en handlande vid ett sågverk köpa en cigarr, upplyste han om, att sådana varor icke på länge funnits i hans bod: ”arbetarna fråga nu för tiden icke därefter; de, som älska att röka, bruka numera endast kardustobak, och få äro även dessa.”

Isidor Kjellberg understryker särskilt, att vid James Dicksons & Comp:s<sup>\*</sup>) Svartvik, ett verk, som han annars ingalunda prisar, och ej heller har anledning till, äro bostäderna betydligt prydligare och bättre. De äro visserligen trånga, men likväl icke uppförda i den tråkiga kasernstil, som överallt annars ögonen stannade vid ända till leda. Slutligen ger han, rörande de gifta sågverksarbetarnas levnadssätt före, under och efter strejken 1879, följande värdefulla situationsbild, som vi även ta oss friheten att återge.

Han skriver:

”De flesta sågverksägare hava vid sina träförädlingsanläggningar uppförda arbetarbostäder, där rum så långt utrymme medger, upplåtas kostnadsfritt, men *en stor mängd* arbetare äro dock icke i åtnjutande av sådan förmån, utan måste skaffa sig tak över huvudet bäst de kunna. Somliga ha egna hus t. ex. vid Essvik och flera verk, där ägarna ha något att bjuda på, och hos dem hyra andra in sig. Det hör till de mycket sällsynta undantagen, att en arbetarfamilj har flera än ett rum (som även är kök) och i detta rum bo ofta 6 å 10 personer, där Vår Herre mera rikligt välsignat med barn. Beträktelserna öfver detta förhållande göra sig själva.

De flesta sågverksägare ha funnit det fördelaktigast att till arbetarnas bekvämlighet bygga husen i kasernstil. Vid ett sågverk (Sunds) såg jag en byggnad, i vilken lära bo 36 familjer, icke mer än ett rum för varje familj, och strax därovanför presenterar sig storståtligt en slottslik byggnad, vars 20 (eller 24) rum upptagas av en enda familj (disponent-direktörens). Vid Skönvik, ett av de större verken, med 12 sågramar, finnes en ”kasern”, i vilken hopträngts 32 familjer, förutom hos dem inhyst s. k. ”lösfolk”. Vid Mons sågverk, närmast Sundsvall, ser man på en höjd ett rött tvåvånings ohyggligt ruckel med trasiga fönsterrutor. Då detta hus, känt under namnet ”häktet”,

---

\* Firman grundades i Göteborg 1809 av skotten James Dickson och dennes broder. Söner till den förre, James, född 1815, och Oskar, född 1823, buro vid denna tidpunkt titeln grosshandlare framför ”filantrop” och ”doktor”. Den senare blev 1847 disponent för familjens oerhörda egendomar i Norrland. För sina frikostiga understöd till åtskilliga vetenskapliga expeditioner, upphöjdes han av Oscar II till friherre och korades till filosofie hedersdoktor. Han dog 1897. Förf.

befanns allt för otjänligt för av polismakten häktade förbrytare, blev det av sågverkets ägare hyrt till bostäder för hans arbetare. Jag har förmått mig att hälsa på. även där, varest 1.4 familjer, förutom ”lösfolk”, hava sitt tillhåll. Lägenhetens ruskighet trotsar all beskrivning. Många sågverksägare tyckas dock ha tagit det till mönster, om än få eller ingen lyckats ta likheten fullkomligt”.

Ernst Beckman omtalar, att han i augusti 1879 besökte en familj, där han tyckte allting verkade så hemtrevligt; hustrun diskade och mannen rökte sin pipa.

— Här har ni ju riktigt bra, tror jag mest? utbrast han.

— Ja, det kan tyckas så, men ungarna bli så uppätta.

— Vad nu, har ni människoätare här uppe?

Mannen svarade genom att med pipan göra en gest åt taket. Ett brett band av de förfärligaste inhysseshjon, som hemsöka människorna här i nordn, rörde sig över våra huvuden. Vid närmare efterseende fann man även på golvet en tämligen riklig sådd av dessa illaluktande mörkbruna djur.

Jag måste bekänna, att jag hals över huvud rymde fältet, och än i detta ögonblick erinrar jag mig med en rysning det regndiga moln, som hotade att urladda sig över vara huvuden. Han tillägger, att nästa arbetarbostad han kom in i, tvärs över förstugan, var lika uppfylld med kackerlackor.

Nu hade man emellertid nått bristningsgränsen — underliga toner nådde lystrande öron från söder. Redan för några år sedan mindes man uthålliga brädgårdsarbetare i Gävle och Hudiksvall, flera av dem voro för övrigt närvarande och del gävo sina minnen. En av karlarna kunde till och med berätta om kalabaliken i Marma grusgrop, då Uppsala—Gävle-banan byggdes, med påhälsning av länsmän och polis; andra berättade sagor om borgmästar Lövander i Gävle och om brädgårdsarbetarnas ”strejkupplopp” därstädes, som enligt Motala verkstads arbetarförenings protestresolution däremot, ”varit hela arbetarklassen till skada”.

Så taltes och dömdes där tu eller tre eller flera voro församlade, misstämningen växte, hungern sved i tarmarna, barnen gräto — och så en vacker dag i slutet av maj månad, innan det största antalet gjort reda för sig, vad frågan gällde (endast hustrurna tycktes ha full klarhet i den uppfattningen. att det gällde rikligare föda), var man färdig att slå till.

## Den stora strejkens första skede.

Det hade som sagt kommit underliga tidender från de södra bygderna, rättare från landets huvudstad, där riksdagens båda kamrar beviljat de ”nödlidande” sågverkspatronerna ett förlagslån till reservfond på tre (3) miljoner kronor, att inbetalas år 1882. Det stod visserligen inte utsatt i förbindelsen, det hade måhända sett illa ut, men meningen var givetvis, troddes det, att man efter detta skulle betala arbetarna, de svältande arbetarna, som försakat i så många år, drägliga löner. Ty så enfaldiga voro verkligen åtskilliga av dem, att de sökte tro det. Därför vilades på hanen ännu litet, men resultatlösa framställningar, fruktansvärda nödskrin till himlen, skulle man vilja säga, upphävdes under tiden. I början av maj blev brådskan vid samtliga sågverk påtagligt större, väldiga utskeppningar förbereddes, så snart isen vid stränderna smultit — man beslöt, att vid första lämpliga tillfälle slå till.

Men innan vi flytta fram till strejkutbrottets dato, vilja vi först ett ögonblick dröja vid den tillägnadgånga tiden av året. I trontalet hade konung Oscar i korthet meddelat, att det stod illa till med landets finanser — ställningen var underminerad, sade han — ehuru trollkarlen Hans Forssell svarade för finansministerns syssla. Den gamle beprövade statsmannen Louis De Geer, represen-

tationsreformens berömde fader, red andra resan för rusthållet, och Carl Johan Thyselius, vars ämbetsmannarutin ingen bestred, var civilminister, alltså landshövdingarnas rättsnöre och förman. Men i stället för att själv framträda som ledande kraft, knuffade denne dem gärna framför sig.

”De rikedomar våra skogar och berg förvara, hava saknat fördelaktig avsättning”, slutade Majestätet sin finansiella betraktelse — och på samma sätt hade det varit under flera år. En fruktansvärd penningkris fastläste företagargandan i ett förlamande margrepp, betalningsinställelser hörde till de dagliga och enahanda nyheternas område, finans- och affärsmän. särskilt i mellersta Sverge, begingo självmord i grämsle över fallissemangen, men i Norrland, och måhända i Sundsvall framför allt, levde träpatronerna i början av år 1879 synnerligen flott, i den förvisningen, att Oskar Dicksson, Svartviks verkliga ägare och konungens vän, skulle lyckas genomdriva ett statslån för deras stabilisering och rekonstruktion. Man förespeglade statsmakterna och den morrande arbetarklassen, att även arbetstillfällen, rikliga arbetstillfällen, skulle kunna beredas de nödlidande tusentalen — och det var till alla delar sant, men lönen tillmättes efter så knappa mått, att ingen kunde leva på den.

I det längsta trodde initierade, att regeringen skulle bromsa i lånefrågan, hur enträgna och efterhängsna sågverksägarna än voro — Lantmannapartiet hade alltid uppträtt reserverat mot det norrländska sågverksintresset — men sedan Hans Forssell i februari framlagt förslag till upptagande av ett statslån på 30 miljoner kronor ”för att bilda en s. k. järnväghypoteks-fond”, förstod man, att däri även innefattades deras önskemål: d. v. s. ur fonden skulle även lånet till dem komma att utgå. I början av maj beviljades också, som vi redan ha sagt, miljonerna ”till reservfond för sågverksägarnas garantiförening”, för vilken sedermera friherre Samuel Åkerhielm, en rätt konungslig israelit, sattes till ordförande. I anslutning till riksdagsbeslutet skrev tidningen ”Fäderneslandet”, följande den 14 maj:

”Vi gratulera hrr Astrup, Wallenberg & kompani på samma gång vi på det högsta beklaga svenska folket, som genom sina representanters egennyttan och karaktärslöshet alltmera blir ett offer för plutokratins rovgirighet. Betecknande för lantmannapartiets splittring och hållningslöshet är, att frågan om nämnda statsunderstöd först väcktes inom statsutskottet av herr Hörnfeldt, att den understöddes av herr Key, men att den bestreds av kompromissmannen, herr C. Ivarsson m. fl. av utskottets övriga ledamöter, som till och med ansågo sig böra inlägga en högtidlig reservation. För frågans utgång har man väl för övrigt i främsta rummet att tacka norrlänningarna, vilka alltid ansett sig hava ett särskilt privilegium att sätta sina ordsintressen framför landets bästa”.

Sannolikt är Ludvig Nordström, med sina kända sympatier för Norrlands sågverksägare, färdig att med landshövding Treffenberg påstå, att här ingalunda ordsintresset föranledde lånetransaktionen, utan riksintresset, ehuru inte den redan vid beslutets fattande av arbetsgivarnas högmot och sällsynt nonchalanta uppträdande framprovocerade strejksituationen förmildrades eller avtrubbades därav något så när. Den för värrades i stället. När arbetarna erforo, att statsmakterna lånat sågverksägarna tre miljoner kronor, utan att — som de först i verkligheten trodde — dessa gitte på minsta sätt förbättra deras ställning, utan hänsynslöst krävde, att få det brådskande arbetet utfört för de spottstyvror, vi i föregående avdelning lämnat uppgift om, började det även jäsa bland de lugnare, betänksammare och bofasta elementen bland dem. Man begynte få ögonen öppna för det obestridliga faktum, att arbetsgivarna inte hade minsta intresse av att hjälpa dem ur deras förfärliga nödläge, utan endast tillgodosågo sina egna högrävande behov. Man hörde och fortplantade ryktet om den lysande banketten på hotell Knaust i Sundsvall, riksdagsbeslutets ”spirituella” eftersläckning — och tisdagen den 27 maj 1879 skrevs som post-

skriptum — det allra första tryckta meddelandet om strejken — i ”Sundsvalls Tidning”, den liberala och vid tillfället relativt objektivt redigerade ortstidningen, följande:

”En stor strejk har i dag (*Strejken utbröt dock den 26. Förf.*) utbrutit på sågverken i Sundsvalls-distriktet. I dag, morse, började arbetarna vid Essvik att sätta sig i rörelse mot staden. Vid passerandet av Kubikenborgs ångsåg togo de strejkande med sig dess arbetare; detsamma upprepades vid Mons ångsåg, varest inspektor Erlandsen\* blivit med slag överfallen. Därefter marscherade de genom staden till Heffners och Ort-vikens sågar, varest dessa verks arbetare medtogos och vid middagstiden i dag återvände utefter Storgatan österut. I spetsen bars en svensk fana och ini tåget syntes med något avstånd sinn emellan tre på käppar fästade näsdukar av olika kulörer.

Om förebudet till denna strejk hava vi erfarit, att i går f. m. infunno sig fyra av brädgårdsarbetarna vid Heffners ångsåg hos inspektor Gedlöv med begäran om högre betalning för betingsarbete, men underrättades att tiderna ej medgävo någon sådan ökning.

Vid 2-tiden på eftermiddagen upphörde de att arbeta och samlade sig till överläggning, men i dag hade flertalet av dem återvänt till sin sysselsättning, då de de under frukostrasten överraskades av de strejkande.

Det säges därjämte, att två faktorer från Hudiksvall skola under senaste veckan hava färdats från det ena sågverket till det andra och agiterat för en strejk. Under marschen genom staden gingo arbetarna tysta, stillsamma och nyktra. Alla krogar och spritförsäljningsställen äro stängda. Man meddelar oss, att arbetarnas fordringar utgå på att återfå fjolårets priser.

För arbetarklassens eget bästa är det att önska, att de måtte hålla inom skrankorna varje försök av illasinnade att förleda dem till obetänksamma handlingar.”

Men innan tidningen utkommit med sitt P. S.-meddelande på näst sista sidan, hade landshövding Treffenberg med extrabåt och eskorterad av 22 artillerister från förläggningen i Härnösand, anlänt till Sundsvall för att kunna kväva den hotande gnistan, innan den hunnit utbryta i låga. Sågverksägarna, som förmodligen plågades av dåligt samvete, hade redan föregående dags e. m., genom magistraten i Sundsvall, som vi sade, innan man tillfullo kände arbetarnas avsikter, telegraferat till länsstyrelsen,\*\* och landshövdingen, tänkande på det gamla talesättet: ”bättre förekomma än förekommas”, skyndade den 27 på morgonen dit. Då han frampå eftermiddagen anlände och fick

\* Våldet mot nämnde Erlandsen fick genom utslag av Sköns häradsrätt sedemera av en arbetare sonas med 75 kronors böter. Förf.

\*\* Redan onsdagen den 28 ingick också från Göteborg till statsrådet och chefen för civildepartementet följande telegram, varav man kan se, att mäktiga krafter voro i rörelse.

”Åberopande så lydande telegram från vår förvaltare på Svartvik: Fullständig strejk inom Sundsvalls distrikt. Cirka 1.200 arbetare från verken vid Sundsvall tvingade Svartviks med sin avlöning belåtna arbetare att vid 4-tiden i går nedlägga allt arbete och tåga till Sundsvall. Landshövdingen besökte Svartvik i natt. 120 man militär i Sundsvall. Arbetarna begära fjolårspriser och 2 kr. dagspenning. Ingen verksägare böjd att öka. I dag förklarade Svartviks folk nöjda, börja arbetet blott militär förlägges vid Svartvik. Skall därom nu vidtala landshövdingen. 12 fartyg mycket ojusterat. Gårdagsbrev, utförligare förhållningsorder pr telegraf: äro vi visserligen övertygade, att landshövdingens ämbetet använder allt för ordnings återställande, men såvitt saken kan bero på K. M:t regerings direkta inskridande, drista vi till tids vinnande direkt hos Eder anhålla om lagligt skydd för våra ordentliga, plikttrogna arbetare.

James Dickson & C:o.”

Redan tidigt på förmiddagen hade emellertid magistraten i Sundsvall, påstött av verksägarna, till landshövding Treffenberg sänt följande telegram, vilket föranledde dennes omedelbara ditresa:

”Strejk utbrutit bland arbetarna vid närbelägna sågverk. Mons inspektor misshandlad. Hundratals arbetare i dag på morgonen tågat genom staden, sannolikt på väg till Heffners ångsåg, Ortviken, Tunadal, sågverken kring Alnösundet, för uppvingling. Här vidtagas nödiga försiktighetsmått: krogarnas stängning, förstärkta polispatruller, giv akt åt skarpskyttar och brandstyrkebefälet.”

veta, att de strejkande voro på väg från Svartvik — där de stannat brädgårdarna och genom en deputation hos förvaltningen begärt 2 kr. pr dag jämte höjda ackordspris — åkte han i borgmästarens, stadsfiskalens och några andras sällskap emot dem. Det var då Isak Boström första gången uppträdde som ledare.

Landshövdingen igenkändes genast. Han var, vad man säger, en grann karl, som observerades där han for fram, och hälsades hövligt, närapå hjärtligt av åtskilliga, som voro övertygade om, att han skulle behjärta deras belägenhet och förmå sågverksägarna att bifalla deras billiga krav. Han gick värdigt, vänligt leende, hälsande åt alla sidor, mellan grupperna, resonerade mänskligt och hörde sig för. Och då han fått full bekräftelse på deras krav, talade han till dem från en invid landsvägen belägen vret och yttrade ungefär följande:

”Arbetarna klagat över dåliga förtjänster — men de bero på dåliga konjunkturer, under vilka sågverksindustrien lider, så dåliga att riksdagen måste ingripa till dess hjälp — stora firmor göra konkurs. Börjande för flera år sedan, hava dessa tryckta tider ej upphört; prisen på trävaror hava ännu ej höjts.

Obilligt är, att under sådana omständigheter begära förhöjning i arbetslönerna; under de goda tiderna hava även arbetarna haft goda förtjänster. Enligt lämnade uppgifter (av sågverksägarna. Förf.) kunde varje arbetare förtjäna tre kronor om dagen (arbetarna inföllo: nej) och även utan ansträngt arbete 2: 50 (Nej! Nej!). Obilligt är att söka tilltvinga sig högre löner, utan förhoppning att kunna lyckas. I utlandet, där strejker ofta förekomma, förbanna arbetarna den stund, då de låto förmå sig till dylika företag. Förhållandet mellan arbetsgivare och arbetstagare vilar på ett fritt avtal; då man får sin överenskomna rätt, bör man ej lämna sin plats (motsägelser hördes från alla håll) — nåväl det är endast, när man icke får sin betingade rätt, som man äger anse sig fri från sitt åtagande.

Orätt är, att till deltagande i sådana här drabbningar locka eller med hotelser och våld nödga dem, som vilja fortfara med sitt arbete (Ropades: ”Ingen är lockad, ingen är tvingad”, varpå, sedan en arbetare uppmanat dem, som voro med av fri vilja, att visa detta med händernas uppsträckande, alla armar höjdes).

Under inträngande uppmaning till de närvarande att redan påföljande dag återvända till arbetet, trodde sig landshövdingen kunna försäkra, att de i så fall av sågverksägarna skulle mottagas med öppna armar. Därefter uttalade han glädje och tillfredsställelse över att alla voro nyktra, ett hedrande förhållande, varom han i telegram underrättat konungen, men han tyckte däremot inte om, att de buro påkar och stavar (Ropades: ”dem kunna vi gärna kasta bort”, vilket ock ganska allmänt skedde), samt önskade att de ville fortfarande iakta ett så skickligt sätt”.

Nu var det väsentliga överstökat, det lyckligt improviserade talet hållet, och hållbarheten i arbetarnas psyke prövad. Ingen hade visat onda ögon. Men misräkning och misstro begynte vakna hos litet var. När därför landshövdingen uppmanade den församlade massan att välja 4 å 5 ombud att träffa samman med honom påföljande förmiddag, gingo de tveksamt med därpå, ehuru dock under villkor ”att inga grosshandlare finge vara med”.

Det sägs, att landshövdingen vid detta villkor, som dock inte kunde bestridas, mörknade och en smula sarkastiskt utbrast

— I skolen slippa träffa någon annan än mig — om I tålen se mig.

En av arbetarna, förenämnde Isak Boström, genmälte härtill, att de ingalunda ämnade bruka våld men att de hitkommenderade trupperna visade, att man ansäga arbetarna för fosterlandsfiender och förrädare. Han anförde vidare angående lönevillkoren, att allenast ett fåtal kunde förtjäna 3

kronor, men att det största antalet inte nådde högre än till kr. 1: 25 å 1: 50 pr dag. Det fanns flera — och de voro för resten inte så få, tillade han — som under den gångna vintern inte tjänat mer än 88 å 75 öre om dagen. Därest ej kristlig anda rått bland arbetarna skulle många under vintern ha fallit offer för hungersnöden, strejken tidigare utbrutit och här måhända funnits en och annan tyrann mindre. Härtill genmälte landshövdingen, som alltjämt stod på sågverksägarnas sida, att 1: 50 å 2 kronor voro för närvarande lika mycket värda som 3 å 4 kr. för några år sedan. Sågverksägarna kunde lätt skaffa arbetare från andra håll. Men om arbetarna återgingo med detsamma, trodde landshövdingen sig kunna försäkra, att lönerna skulle höjas, så snart tiderna blevo bättre. Därtill genmälte en arbetare i sin ordning:

— De sänker inkomsterna för arbetarna, men löntagarna får behålla, vad de har. De minskar ej heller på kalasen.

Härpå följde intet svar, och vad skulle väl svaras? Sågverksägarnas och deras tjänstemäns överdådiga levnadsvanor voro beryktade över hela landet. Landshövdingen knöt alltså näven i byxfickan — ännu så länge, ty hans dag vore snart kommandes — och lät de 2,200, som skaran officiellt anslogs till, avtåga i fred. Nu anslöto sig emellertid även Sundsvalls stads arbetare och vattenledningens folk, men härpå gjorde de strejkande ett snabbt slut. De anmodade vederbörande, att omedelbart återgå till sina sysslor, och underrättade myndigheterna, att de ej hade anstiftat denna arbetsnedläggelse — ”ej ens haft någon vetskap om den, utan tvärtom livligt ogillat detta obetänksamma tilltag”. De uppmanade dem därför ”att återvända till samhället och sina arbeten”. Man kunde i den bortmarscherande skaran inte upptäcka någon enda drucken person, och på Sundsvalls gator, där annars raglande individer syntes dagen i ända, rådde osedvanlig frid.

En mängd rykten kommo med vinden och spredo sig. De enda verkliga voro, att truppkontingenter påkallats och voro på väg. Göta livgarde, flottan. Hälsinge regemente och Västernorrlands beväringbataljon skulle med smärre styrkor samverka för att stifta fred och bereda skydd. Men ryktet om, att ett tusen rallare från Jämtland marscherade på Sundsvall, besannades inte. Det enda sanna däruti torde ha varit, att frågan verkligen diskuterats i några skärningslag, men stannat därvid.

När landshövdingen och arbetarna påföljande morgon möttes klockan 10 f. m. i rådhusets sessionssal, företrädde de senares intressen av 22 man, uttagna från skilda brädgårdar och sågverk. Då landshövdingen ville anteckna deras namn i liggaren, undanbådo de bestämt — utom Isak Boström, som var utsedd till ordförande — att vederfaras denna ära. De trodde inte på sina arbetsgivares lojalitet mera än knappt och jämt inte precis av fruktan för repressalier, vägrades identifikation, men strejkarmen hade beslutat så. Till nationaliteten voro visserligen åtskilliga norrlänningar (infödda), men starkast voro vid verken värmlänningar — från övre Fryksdalen — smålänningar och dalslänningar representerade. Inga finnar, eller åtminstone högst få. Det konstaterades vidare, att de strejkande voro av tre kategorier: sågverksarbetare, brädgårdsarbetare och stuveriarbetare. De sämst avlönade vid Svartvik, som togs till exempel, då detta verk bland arbetarna ansågs vara ett av de socialt sett modernaste, hade under vintern haft en dagspenning av 1 krona å 1: 25. I sågen hade för 14 timmars arbete daglönen på samma ställe uppgått till 2: 50; plankbärarna förtjänade ävenledes 2: 50, men stuveriarbetarna endast 2 kronor. Det underströks vidare av arbetarnas delegerade, att den långa arbetstiden av 14 timmar, vari endast avbrott gjordes under 5 minuter medan maskinerna smordes — måltiderna intogos medan sågbladen filades — totalt undergrävde deras hälsa. Till plankbärning fordrades de starkaste karlarna. De voro utslitna på 6 till 8 år. Då voro de antingen mogna för hemkommunens försörjningsanstalt eller graven.

”Lätt igenkännas plankbärarna”, skriver Ernst Beckman. ”deras kläder, genomblöta av svett, klibba vid lemmarna, deras kropp, av naturen stark, är snedvriden, ena axeln uppstå ende, bröstet intryckt, hyn ej sällan grablek, ett tecken till allmän överansträngning. De offra mycket för att skaffa världen vackra golv och stadiga skeppsdäck. Om någon dödlig, när aftonen kommer, behöver vila och förtjänar henne, så är det de, de äro trärörelsens martyrer” ; och nykterhetstalaren Nils Johan Björkman, uttalar som sin mening i samma ämne: ”Man talar om slaveri, men om något arbete kan få namn därav, så är det plankbärarnas. För ett sådant arbete, som i förtid bräcker den starkaste karls kroppskrafter, får man ganska liten betalning”.

De enda förmåner — för att återgå till underhandlingarna — som beviljades fritt, voro husrum, läkarevård och skolundervisning, allt av ganska primitiv beskaffenhet och art. Känning med någon föreningsverksamhet av internationell eller nationell natur hade de inte. Det enda var hushållningsföreningen vid Svartvik, en gång hade densamma givit utdelning — nu bar den sig inte. De religiösa hade visserligen sina föreningar, men dem räknade man inte med.

Härtill förklarade landshövdingen, att han med sorg i hjärtat åhört arbetarombudens redogörelse, deras lidanden voro förfärliga, och han hyste en livlig önskan att kunna hjälpa dem. Han ville dock inte under några förhållanden påverka sågverksägarna att göra eftergifter i lönehänseende, förrän återgång till arbetet ägt rum. Så ville han tillägga, att för var dag, som gått sedan strejken bröt ut, hade ställningen blivit allt sämre för deras hustrur och barn. Uppmanad upprepade gånger att definitivt framlägga sina fordringar, formulerade slutligen den hela tiden litet bortkomna och tafatta delegeradetruppen följande krav:

Man önskade:

- 1:o) att de under fjolsommaren gällande arbetslönerna skulle återupptagas;
- 2:o) att inte arbetsgivarna måtte söka efter strejkens upphovsmän eller straffa dem;
- 3:o) att krogarna i staden Sundsvall måtte alldeles upphävas, eller, om detta vore omöjligt, man åtminstone ginge i författning om att stänga dem på söndagarna.

Men landshövding Treffenberg lovade ingenting, inga eftergifter för det första, och han skulle säkerligen ha föraktat sig själv, om han gjort det. Därav skulle samhällets auktoritet ha lidit. Därför fordrade han enträget, nästan pockande och oavlåtligt, att arbetet återupptoges — innan dess kunde han inte tillstyrka den äskade prisförhöjningen — men när den rätta tiden var inne, skulle han uppbjuda hela sin förmåga för att hjälpa dem till rätta. Amnesti för ledarna kunde man inte vänta sig! Det vore obilligt begärt. Han for häftigt upp och utsträckte sin knutna hand:

— Voren I arbetsgivare, röt han, handladen I på precis samma sätt: ”Vad I viljen människorna skola göra Eder, det gören I ock dem”.

Hans profetiska uttryckssätt imponerade inte på dem. De voro vana vid straffpredikningar i missionshusen och tålde därför litet av varje. Som väl var, annars hade de säkerligen duktat under i denna hetsiga och påfrestande turnering. Krogfrågan kunde landshövdingen inte heller lägga sig i. Det var stadsfullmäktiges sak. Han hade ingen reglerande makt, när det gällde, tycktes det. När arbetarna envisades med att vilja ha svar av arbetsgivarna, som av landshövdingen förbjudits att underhandla och svara, återstod ingenting annat än att åtskiljas.

En av delegeraderna förklarade, att folket fått i huvudet. att en enda person (Dickson) vore orsaken till lönedpressningarna och nöden. Han visste inte av vad anledning och på vad sätt detta rykte kommit ut. Men det kunde bli farligt för denne — folket vore för närvarande inte att leka med.



Den talande fick en lämplig admonition av landshövdingen, som tog upplysningen som ett hot för egen del. Därefter talte han till dem, ungefär som under gårdagen till massan:

”Jag erkänner, att dagspenningen är låg, livsmedlen äro dock billigare än förr; att sammangadda sig tusentals i avsikt att med hotande uppträdande tilltvinga sig löneförhöjning, är stridande mot det fria avtalets natur och ovillkorligen förkastligt; arbetsgivarnas tryckta ställning medgiver icke förhöjningen, och jag kan därför icke tillstyrka densamma. Om I lämnen edra platser, blir eder ställning nästan tusen gånger värre än nu. Första villkoret för sakens ordnande är att I återgå till arbetet. Uppmanen edra kamrater härtill; om jag i morgon ser röken uppstiga ur ångsågarnas skorstenar, skall jag däri finna ett bevis på, att I antagit mitt förslag. Jag skall då besöka sågverksägarna och för dem framlägga edra önsknings. Allt vad jag kan göra till eder tjänst, skall jag göra. Begån I våldsamheter, beklagar jag eder. Ordningen måste upprätthållas. Jag är blott en, I ären tusen, men levande eller död, skall jag visa eder att lagen skall segra. Varen lugna och bedjen edra kamrater att följa mitt råd. Hälsen dem alla! Då jag återkommit från min rond till sågverken kunnen I träffa mig här, om I det viljen.”

Sedan delegerade vid 4-tiden på eftermiddagen återkommit till Skarpskyttelägret, som upplåtits till lägerplats, avslogs landshövdingens oantagliga proposition enhälligt och i stället uppsattes och antogs lika enhälligt följande resolution och lönekrav, som inlämnades på varje sågverkskontor i likalydande exemplar, givetvis med utbyte av namn på ställe och bolag:

”Till Mons sågverksägare!

Om arbetet nu ånyo skall börjas och vidare fortsättas, så skola våra här nedan uppgivna pretentioner av verksägarna och deras föreståndare noggrant efterlevas och uppfyllas :

§ 1. Alla avlöningar skola nu förhöjas och utbetalas i likhet med föregående år, eller våren 1878. Och detta såväl å sågen, brädgården, som ock Hållandslinjen och bjälkgropen.

§ 2. Alla arbetare skola nu ånyo beträda sina gamla platser, med jämnt och stadigvarande arbete, och att ingen av de nuvarande arbetarna skola få avskedas, utan att hava begått brott, som inför lag straffbart är.

§ 3. Att dessa bestämmelser skola äga bestånd, utan nedsättning eller avprutning till den 15 november innevarande år. Alla arbetare vid Mons ångsåg”.

Sedan sågverksägarna tagit del av skrivelserna, som blev föremål för mycken diskussion, men givetvis inte kunde föranleda till något svar — deras åliggande var att tiga, medan landshövdingen talte — begynte de allvarligt fundera på, var det ledande upphovet, den ledande viljan, fanns nånstans? Man upptäckte mäktiga krafter bakom radernas torra krav.

— Ledarna, sade man sinsemellan, skall bli de närmaste dagarnas uppgift att spåra upp.

Och i stället för svar på framställningen, utfärdades härefter följande proklamation:

”Tillkännagivande från arbetsgivarna till de strejkande

Vi äro övertygade, att flertalet av våra förståndiga och ordentliga arbetare mera av tvång än av fri vilja slutit sig till strejken. Vi få därför härmed tillkännagiva, att vi för vår del skola anse och behandla var och en, som före klockan sex i morgon (fredag) anmält sig vilja återgå till sitt arbete, mot senast givna avlöningar, såsom utan del i strejken. Denna anmälan göres hos inspektoren på det sågverk, vid vilket arbetaren förr varit anställd. De arbetare åter, vilka uraktlåtit detta, hava därigenom tillkännagivit, att de vilja vara från sina platser skilda.

Civila och militära myndigheter äro redo att skydda deras frihet och säkerhet, som önska upptaga

sitt arbete.

Sundsvall den 29 maj 1878.

(Underskrifter av distriktets sågverksägare).”

Skrivelsens åberopande av civila och militära myndigheters skydd var intet tomt hot. På landshövdingens nervösa krav beordrade regeringen den ena truppkontingenten efter den andra till Sundsvall. ”Myndigheterna på platsen draga alltjämt till sig nya förstärkningar”, skriver ”Sundsvalls Tidning” litet ironiskt, men glömmer givetvis tillägga: mot fullständigt ofarliga, delvis religiöst betonade människor, som varken vågade eller ville göra en fluga för när. Men ändå anlände att börja med — märk väl: att börja med — 280 gardister jämte befäl från Göta livgarde i Stockholm och 400 indelta soldater ur Hälsinge regemente. Åtminstone gardes-trupperna mottogos av landshövding Treffenberg själv på Sundsvalls skeppsbro. Han hälsade dem med ett kort tal, och utbringade ett fyrfaldigt leve för konungen och fosterlandet. Så nu ”vilde det blive noget av” — och det blev det också. Men ännu bättre såg det givetvis ut, när minfartyget Ran och kanonbåtarna kommo, ehuru såväl sågverksägarna som Treffenberg — för resten hela fäderneslandet — voro räddade och satta i säkerhet för allt socialistiskt, anarkistiskt och nihilistiskt ont. Så många sorters -ister fanns det i utlandet den tiden. Sverige hade ännu inte överfallits av ohyran — — —!

Det märkliga var emellertid, att sågverksarbetarnas strejkrörelse och i synnerhet de utomordentliga åtgärder, som vidtogos mot den, även smittade av sig. Stadens arbetarstock ville, som vi nyss sågo, göra gemensam sak med dem. Men det hindrades — det passade ide. Däremot mottogos arbetarna från Mohögs mekaniska verkstad, som hade sina lokaler i staden, ganska välvilligt; även byggnadsarbetarna gjorde gemensam sak. De gingo till och med på ett bygge ganska våldsamt tillväga mot kamrater, som inte kände solidaritetens bud, ehuru det först inte observerades av den stränge mentorn från Härnösands landstatshus — eller nådde dennes öron. På deras fana stod skrivet, till tidningarnas och borgarnas förargelse, med vita bokstäver mot röd botten: Sundsvalls stad. Landshövdingen lär också, vid åsynen av detta vårdtecken ha suckat: ”Det där ser, Gud hjälpe mig, ut som om Internationalen vore här”. Men dessa företagsamma bildstormare tröttnade efter ett par dagar — och så gott var det. Det blev ändå tillräckligt många kvar för landshövdingen att ”cernera” och hålla vakt om.

Men pingsten närmade sig. Strejken stod fortfarande på samma punkt dagen före pingstafton — alltså den 30 maj som landshövding Curry Treffenberg anslagit till ett större möte med de strejkande skarorna, som han ännu en gång ville väcka till besinning med sin oratoriska konst. Ingen i hela riket hade i detta hänseende samma förmåga som han — han var den borne mästaren — och det gällde att visa, vad han dugde till. ”Sundsvalls Tidning” målar detta historiska tillfälle framför avgörandets gräns i synnerligen grälla färger. Som förut voro arbetarna samlade på Skarpskyttelägre och inväntade landshövdingen med spänning, ehuru de nu visste, att ingenting vore att vänta från det hållet. Han var i samhällets och sågverksägarnas andliga sold, framförallt de senares. Men de voro nyfikna på den kraftfulla tillrättaläggaren i alla fall, och många beundrade hans uthållighet.

”Där hade de bildat fyrkant med öppning åt vägen till lägerplatsen”, begynner tidningen, ”och stodo i djupa leder en allvarlig, nästan dyster skara, var sågverksarbetare omkring sin fana med verkets namn, i följande ordning från höger och runtomkring räknat:

Tunadal, Sund, Kvissle, Eriksdal, Rödestrand och Johannesvik (vilka två förenat sig om en fana), Karlsvik, Alvik, Gustavsberg, Vindskärsvarv (deras fana var försedd med bilden av ett skepp), Svartvik, Vapelnäs, Klampenborg, Strand, Mon, Kubikenborg, Ortviken, Skönvik, Heffners &

Comp., Essvik och Alafors — tillsammans från 21 verk, enligt uppgift 6,000 man. I en öppen vagn med två hästar åkte herr landshövdingen, synbarligen gripen av en djup själsrörelse och med blottat huvud in i fyrkanten, varest arbetarna under tystnad hälsade honom, svängande sina huvudbonader. Det visade sig nu, liksom ock under hela sammanträdet, att landshövdingen vunnit arbetarnas odelade aktning, och säkerligen en icke ringa grad av förtroende.

Efter att hava ställt sig mitt i fyrkanten och uppmanat dess leder att sluta sig närmare omkring honom, talade han ungefär sålunda:

”Det sista tal jag höll i går (torsdags) afton slutade sålunda: ”Krigsmän”, det första tal, jag skall hålla i dag, skall börja så: ”Arbetare, vänner, och give Gud, jag kunde säga fredliga medborgare”! På min svaga stämning, på kraften av mina ord och på styrkan av min själ beror, om det skall lyckas mig att avvända obeskrivliga olyckor, ej blott från samhället, utan även från edra hustrur och edra barn, nesa och skam från hela landet; vårt gamla kära fosterland, som bland Europas länder intager en lycklig ställning i frihet och ordning och icke minst däri att — Gud ske lov — trosflamman lyser klarast i Norden.

Jag beklagar, att den överläggning, jag senast hade med edra deputerade misslyckades, men jag är här nu för att göra ett sista försök att verka på eder övertygelse, ty jag vet väl, att detta är vägen för att kunna inverka på edert handlingssätt.

I ett hänseende är ställningen bättre nu än vid vår förra överläggning; den har nu blivit klargjord och anspråken från såväl arbetsgivarna som arbetarna äro kända.

I haven till edra principaler ställt en så lydande skrivelse: (Läste upp den och frågade sedan) :

— Godkännen I alla denna förklaring? (Som besvarades med ett kraftfullt tusenstämmigt: Ja!)

Välän, jag skall meddela eder arbetsgivarnas svar!

(Nu uppläste landshövdingen den i det föregående återgivna proklamationen, och fortsatte därefter):

— Mina vänner!

Det finnes mellan dessa båda akter oförsonliga motsatser. När så inträffar, gäller det i alla livets förhållanden att bestämma vilken part det är, som skall och bör giva vika; och det är oemotsägligen den som har emot sig Guds lag, Samhällets lag och Sedelagen.

Guds lag fordrar, att man skall vara all mänsklig ordning underdånig.

Samhällets lag fordrar att allas rätt skall aktas.

Sedelagen fordrar, att envar skall villigt underkasta sig, vad samhällets lag bjuder.

Lägg den handen på ert samvete och tänken väl efter, jag ber er; haven I ej brutit uti alla dessa stycken?

Jo, visserligen!

Skulden ligger ej på eder alla — nej, visst icke; jag vet det väl, den stora mängden är vilseledd, den har ej insett hela betydelsen av vad den låtit förmå sig till.

Jag återkommer nu till det jag nyss nämnde om oförsonliga motsatser. De äro där men blott på papperet. Lyckligtvis finnes därjämte försonande stämningar både i edra led och deras. Det är till dem, jag vänder mig, då jag beder er väl betänka, vad följderna bliver, om I orubbligt fasthåller dem i § 1 av eder skrivelse uppställda fordringar i avseende på lön och annat. Edra arbetsgivare gå ej in därpå, och då I ej antagen deras anbud, anse de sig befriade från det löfte de givit att

återtaga er alla.

Vad följer då?

Om I viljen troget uthärda — och jag tror det — i ert beslut att ej begå några olagligheter och våldsamheter, så skola I till en början leva på de tillgångar i själva ägen, för att, när de äro slut, anstränga er kredit för att få, vad till livets uppehälle och nödtorft hörer. Men det kommer en dag, då dessa edra resurser äro slut och då — då stån I på tröskeln av olagligheter, I måsten gå ur hus och i hus bettlande edert bröd; men svensk lag förbjuder tiggeri och det är alltså olagligt.

Men det är ännu mera; det är därjämte ovärdigt en frisk och kraftfull arbetare, och jag är viss därpå, I viljen det icke heller! Då står brottet frestande och lockande eder, brottet med alla dess fasansfulla följder.

Dock vändom oss från denna mörka tavla till de ljusare sidor, som i denna rörelse finnas till de försonliga stämningar, jag nyss antyde.

I går på förmiddagen underrättade mig en handlande i staden, att han från eder mottagit följande skrivelse:

”De 'strikande' beder härmed vördsamt om handräckning av Sundsvalls köpmannakår för undfående utav livsmedel. Kostnaden förbinder sig femtusen (5,000) redliga arbetare att betala så snart 'striken' upphört.

Såvida ej herrar handlande godvilligt ingår på detta förslag, så ser vi oss nödgade att på annat sätt förskaffa oss det nödvändiga.

De som äro villiga att ingå på ovanstående vördsamma begäran, torde godhetsfullt teckna sina namn här nedan.

Skarpskyttelägret den 29 maj 1879.

(Utan underskrifter) ”.\*

”Han frågade mig till råds och han gjorde rätt däri, ty han vände sig till er bäste vän, och veten I vad er bäste vän svarade? Han sade: ”Nej, ni skall icke giva dem bröd. Säg dem, att landshövdingen, som är landets värn och fader, rätt er så”.

I går afton däremot hade frågan en annan form. Denne handlande hade ånyo fått en rekvisition på livsmedel, undertecknad för varje sågverk av en bland eder. Han vände sig åter till mig om råd, och då hände, att samme man, som på morgonen avrätt honom att lämna er livsmedel nu på aftonen rådde honom i motsatt riktning och gav er bröd.

Jag vill säga er orsakerna till denna ändring i mitt handlingssätt.

Först den, att det hot, som låg i den första framställningen. nu försvunnit; därav märktes intet spår eller nästan intet i den senare rekvisitionen.

Och den andra orsaken var den, att på förmiddagen var samhället värnlöst, men på eftermiddagen var det, Gud vare lov, skyddat, sedan 300 man krigsfolk hitkommit.

Då var det ej mera en eftergift, tillkommen under trycket av en hotelse; då var det en gåva av kristlig barmhärtighet och jag gav er den av fullaste hjärta.

Se där emellertid en av dessa försonliga stämningar! Och jag ger allt erkännande därför, att I

---

\* Sundsvalls Tidning lämnar även den uppgiften, att denna skrivelse ej var grundad på de strejkandes gemensamma beslut. Förf.

själva av egen drift ändrat tonen i edra framställningar och nedsatt edra pretentioner.

En annan förtjänst hos er är den, att I från amnestien undantagit dem, som begått brott, efter lag straffbart. Det är ett försonligt drag hos eder.

Hos sågverksägarna åter; kunnen I ej finna försonlighet även hos dem? Varen vissa, att dessa personer, som någon eller några av eder i onsdags kallade tyranner, skola visa sig som edra välgörare. Jag vet därom enskildheter, som jag likväl anser mig ej nu böra vidröra; men se på deras proklamation!

Edra principaler vilja åter mottaga alla, märk alla sina arbetare och för sin del glömma varje minsta deras andel i denna strejk; de upptaga ej blott upphovsmännen till strejken, utan ock dem, som begått våldsvärk.

Detta är en stor eftergift av dem.

Vad åter angår höjning av arbetslönerna, så kunna de på grund av de tryckta tiderna ej giva efter; de våga ej och de böra ej göra det, emedan det skulle anses dem avtvunget och innebära en fara för framtiden.

Ehuru I väl snart ären trötta vid mig, vill jag ännu säga några ord.

Här står jag nu ibland eder ensam och beder eder för sista gången; bespara mig den smärtan att återkomma som befallande. Trohet har jag svurit åt kung och lag, och jag måste hålla min dyra ed. Och därför måste under vissa villkor, jag återkomma, men icke ensam, utan med en stab av polis och omgiven av bajonetter. Under den förutsättning nämligen, att det, såsom jag från flera håll upprepade gånger hört, i edra leder finnas de, som I tvungit lämna arbetet och som intet högre önska än återvända.

Lagen bjuder, att en icke får tvinga den andre att komma eller gå; så högt aktar svensk lag den personliga friheten. Säkerligen haven I haft aning om detta brotts farliga beskaffenhet, men I han emellertid övat sådant tvång ej blott vid sågverken utan ock inne i staden.

Om I nu hindren dem, som vilja åter inträda i arbete, så är den förutsättning inne, under vilken jag måste skrida in med makt.

Gud bevare mig från att drivas till uppfyllande av denna plikt, den vore den tyngsta för mig av alla, men så långt skall det ej gå. Ty det mest rörande drag i denna rörelse och som uppfyllt mitt hjärta med vällust, det är vad jag hört, att I samlats morgon och afton i bön till Gud. Är detta sant?

(Ett enhälligt ja blev svaret).

Bedjen då Gud att han upplyser ert förmörkade förstånd och beveker edra förstockade hjärtan.

Leve konungen! (Hurra!)”

Hela arbetarskaran instämde ”i ett fyrfaldigt hurra”, tillägges det.

Sedan landshövdingen anmodat den, som hade något att säga, att därmed framträda, upplyste Anders Backström, att det visserligen vore riktigt att en skrivelse avgått till handlandena i Sundsvall, men det hade skett, dels den stora mängden ovetande, och dels underskrivet av endast fyra personer, vilka handlat i oförstånd. Vidare anhöll han få försäkra, att sågverksarbetarna icke dragit med stadens arbetare i strejken, tvärtom hade de på det bestämdaste ogillat deras sympatiåtgärd — och redan samma dag åter hemsänt dem.

Det är givet, tillade han, att bland så många åtskilliga finnas, som ej hava nog förstånd att se en

sak från dess rätta sida.

På talarens frågande framställning bekräftade hela skaran uppgifterna med dånande ja-rop.

Därefter framträdde en annan arbetare och sporde:

Haven I blivit tvingade att delta i strejken'? (Härtill svarades: Nej). Men därtill anmärkte landshövdingen, att det tydligen hördes, att icke alla deltog i svaret.

Då landshövdingen nu avlägsnade sig, sägande med av rörelse bruten stämma: "Farväl! Farväl!" utbragtes ett "Gud bevara landshövdingen!" som åtföljdes av kraftiga hurrarop.

Av ledarna — förmodligen Isak Boström — framställdes härefter följande frågor:

— Viljen I återgå på samma betalning'?

— Nej.

Är någon här, som blivit tvingad, give det tillkänna med hands uppräckande?

Ingen!

— Är här någon med frivilligt ?

Alla händer uppräcktes.

Därmed ha vi nått slutet av den stora strejkens första skede. Det andra, som bär våldets Kainsmärke på sitt äne, följer omedelbart efter i spåren. Då det emellertid var nödvändigt, att lägga en grundval för de kommande åtgärderna, landshövdingens lika våldsamma som olagliga framfart — stödd av frihetsfienden på tronen och dennes sovande regering — ha vi tillåtit oss ganska utförligt redogöra för entrén, då han nalkades arbetarskarorna med honung och rosenvatten i munnen. Nog må man väl ändock villigt erkänna, till vilken politisk meningsgrupp man än bekänner sig, att det i våra framskridna dagar, femtio år efter denna märkliga händelse i Sveriges sociala historia, skulle verka ganska löjligt, om en landshövding stege upp på något slags tribun och sökte övertyga några tusen fredligt strejkande arbetare om onyttan, ohållbarheten, för att inte säga olagligheten i deras åtgärder. Den landshövdingen bleve tvivelsutan inte så särskilt uppskattad i det länet. Men ändå lagstiftade i de yttersta tiderna Carl Gustaf Ekmans "folkfrisinna" regering mot arbetarnas rörelsefrihet i detta hänseende — det vill säga: underströk Treffenbergs våldsregemente för femtio år sedan!

Enbart lustigt måste man emellertid erkänna att det 'är, när landshövdingen lyckades förmå samma strejkande, till flera tusental uppgående arbetarskaror, för vilkas hållande i schack han påkallat massor av militär och kanonbåtar, att hurra fyrfaldigt för konungen på av honom utbringat leve. Det är en verklighetsfars — för resten ligger det något komediartat över hela strejken — som med tacksamhet skulle kunna användas på scenen.

Det hela blir under alla förhållanden en levande illustration till den underkuvade barnungens bittra lott: att få kyssa riset, innan han skall tilldelas aga av det.

## **Den stora strejkens andra skede: sprängningen.**

Den gudomliga hänförelsens högtid stod för dörren. R dan ett par dagar i förväg hade Curry Treffenberg lovat de halvsvältande skarorna på Skarpskyttelägrat, som ingalunda voro hänförda över sin nödtvungna uppgift, men ändå inte ämnade kapitulera, att få frist under helgdagarna för inre rannsakan och eftertanke. Den gode landshövdingen, som på verklighetens becklera ville stödja och styrka Kristoffer Jakob Boströms bleksiktiga, redan förkastade ideal och teorier,

trodde blint på sin konungsliga uppgift: som sågverkspatronernas och statens väktare och värnare. Men de strejkande, det största antalet av dem åtminstone, stodo trots detta orubbligt fast vid sin bergfasta mening, att strejktilltaget — för att citera ortspresen — var en nödvändig åtgärd. Därmed skulle deras ekonomiska ställning upphjälpas och stärkas, menade de. Men så småningom började givetvis åtskilliga arbetsvilliga — vid Essvik hade arbetet exempelvis delvis återupptagits pingstaftonen. Svartvik och Kubikenborg m. fl. platser — att visa sig. De beundransvärt uthålliga kvinnorna, hustrurna, till vilka vi återkomma längre fram, hade under denna spontant uppflammande strejkrörelse mångenstädes sökt hålla männens solidaritetskänsla vid makt, under försäkran, ”att de hellre svulto, än såg dem uppträda som förrädare”, men lyckades inte alltid så lätt. De förslöade och utarbetade karlarna voro dagligen utsatta för så stark påtryckning och lika närgången som pockande bearbetning från arbetsgivare, inspektorer och egna meningsfränder inom olika, icke socialt betonade föreningar och desammas enskilda medlemmar — för att förbigå landshövdingen — att de snart sagt varken visste ut eller in. Särskilt nedslående ansågo ett stort antal av de s. k. helnyktra strejkande efterföljande resolution från Medelpads Nykterhetsföreningars Centralkommitté vara för dem. Den antogs den 30 maj och anlände till Skarpskyttelägreten den 31 — och var av följande lydelse:

”Till de strikande arbetarna!

Då vi hava anledning antaga, att många medlemmar av de särskilda nykterhetsföreningarna, villigt eller ofrivilligt, blivit invecklade uti nu pågående arbetsinställelse och många icke tänkt på de följder, vartill dylikt tillvägagående leder, tillåta vi oss tillkännagiva vår ståndpunkt till ifrågavarande sak:

1:o) Vi ogilla på det högsta alla de åtgärder, som utgå på att med våld eller hot tilltvinga sig förmåner, som icke med ömsesidig frivillig överenskommelse kunna vinnas.

2:o) Vi anse vidare dylika åtgärder strida mot både mänsklig och gudomlig lag, och sålunda helt och hållet förkastliga.

3:o) Vi tro vidare, att de fördelar, som genom våld och tvång kunna framtvingas, bliva av kort och ovaraktig beskaffenhet, och ofelbart bidra till att skapa ett spänt förhållande mellan arbetsgivare och arbetstagare.

På grund av vad vi ovan yttrat, tillåta vi oss på det allvarligaste uppmana eder att genast återvända till edra arbeten, varigenom myndigheterna befrias från obehaget att med lagens arm ingripa, en god och välvillig stämning hos principaler framkallas och edra familjer befrias från eländen, som annars bliva en följd.

Sundsvall den 30 maj 1879.

Medelpads Nykterhetsföreningars Centralkommitté”

(Namn).

Det är känt, att landshövding Treffenberg ingalunda övat påtryckning på centralkommitterade, som man kunde förmoda, men vi ha ändå återgivit aktstycket härovan, till vittnesbörd, hur socialt förblindade nykterister i Sundsvall voro vid denna tid. De flesta voro s. k. småborgare, som för grannsämjans och ekonomiens skull svängde litet på rumpan för de större. Landshövdingen däremot vågade stå för en även snedvriden mening. Detta erkännande måste göras. Nu hyste han i grund och botten den uppfattningen, såsom även framgår av hans rapport till Civildepartementet, att strejkens långvarighet och segslitna karaktär — han hade tänkt nedbryta motståndet på några timmar — föranleddes av folkets osedvanliga nykterhet, tvivelsutan i sin ordning en följd av krogarnas stängning, och därför kunde man vara tveksam om, huruvida det lokala förbudet vore

till nytta eller inte. Han visste av erfarenhet från Sprängsviken 1875, att supiga arbetare inte äro svåra att övertyga och lura.

När den av landshövdingen utsatta betänketiden var slut fredagen den 30 maj klockan 6 e. m., nekade fortfarande alla att återgå till arbetet. Stämningen var förfärligt beklämmande. En lika dyster som bestämd hållning präglade den nödlidande arbetarmassan, som underrättats om, att en kanonbåtsflottilj, bestående av minfartyget Ran, kanonbåtarna Alfhild, Aslög, Astrid (den senare stannade i Söderhamn), Sigrid, Motala och Carlsund, beordrats till Sundsvalls sågverksdistrikt — med gemensamt 300 mans besättning och proviant för sex veckor. Ett ihållande regn började på eftermiddagen samma dag. Det hystes hopp om, ehuru förgäves, att detsamma skulle inverka på strejken. Arbetarnas uppförande stod alltjämt över all kritik. De stipulerade själva bötesbestämmelser för förtärande av såväl brännvin som öl — ävensom för uraktlåtenhet att angiva sådana förseelser. Det troddes bland åtskilliga arbetsgivare, för övrigt även av landshövdingen, att kolportörerna Taklaxen och Taansberg, även medlemmar i ”Hoppets Här”, voro strejkledare, men det var inte sant. Senare visade det sig vid förhör inför domstol, att de i stort sett varit neutrala eller till och med indirekt sökt påverka åtskilliga i motsatt riktning. En stor mängd strejkande hade inkvarterat sig, så långt möjligt varit, i trakten kring Skarpskytteläget, men flertalet ”kinesade” under bar himmel. De fingo slita ont förfärligt, men voro likväl ståndaktiga.

Sådan var ställningen och stämningen, när general Weidenhielm, åtföljd av ett antal högre och lägre officerare av olik grader, anlände på pingstafonskvällen, för att övertaga högsta befälet över trupperna vid stundande sprängning av strejken.

Visserligen var denne fullblodsaristokrat och krigsman av facket en ganska framfusig och robust herre, men, säges det, i motsats till landshövding Treffenberg betraktade han arbetsnedläggelsen som en förhållandevis naturlig samhällsföreteelse, som fredligt borde kunna avvecklas, och inte nedslås som ett upplopp\* mot statens auktoritet, säkerhet och rätt”.

Det skydragsliknande regn, som alltjämt omsvepte Sundsvallsnejden, föranledde, att, då landshövdingen, åtföljd av 50 man militär, på pingstdagen gjorde en fransysk visit på Skarpskytteläget, han endast där påträffade ett par hundra man: ”förmodligen dräggen, dessa sysslolösa dagdrivare, som begagna de mera aktningvärda arbetarnas strejk att fiska i grumligt vatten”, som ”Sundsvalls Tidning” älskvärt uttryckte sig. ”Erinrande om sitt löfte att återkomma med militär, lovade han att lämna dem i fred under återstoden av pingstdagarna, i förhoppning, ”att fridens tankar måtte hos dem uppstå och bad dem hälsa kamraterna, att *om ej arbetet vore i gång på tisdagsmorgonen*, skulle han göra slut på ofoget, men möttes av hånfulla anmärkningar och försäkringar, såsom att arbetet ej blir av och ”välkommen tillbaka”.

De radikala i Stockholm och landsorten-begynte så småningom vakna. Då ”Fäderneslandet” den 31 maj slog alarm, voro allredan ”Östgöten” i Linköping och ”Öresundsposten” i Helsingborg — Norrland saknade ännu fullständigt arbetarvän-liga tidningar efter moderna begrepp — stridsberedda, och en fruktansvärd presskampanj uppstod. Särskilt den förstnämnda och Isidor Kjellbergs välredigerade tidning hamrade ofta så grundligt på ömma punkter, att Treffenberg jämrade sig. I synnerhet lär han ha varit förgrymmad över ”Fäderneslandets Brev till syster Ulla” sistnämnda datum, vari det bland mycket annat heter:

---

\* Då enligt landshövdinginstruktionen av den 10 nov. 1855 Konungens Befallningshavande åligger tillse, ”att begångna brott bliva i laga ordning beivrade”, kan man inte anta eller ens våga förmoda, att något upplopp här var för handen, då säkerligen Treffenberg icke vid laga domstol skulle ha underlåtit att tilltala dem, som gjort sig skyldiga till det. Förf.



”Där ser man nu, hur nödvändigt det är att uppehålla en stående armé. Ja, visst ha värnplikens vänner nu fått vatten på sin kvarn. Skogs- och sågverkspatronerna ”hugga sig tjocka” i dessa ords bokstavliga bemärkelse. Deras arbetare magra. De beskriva själva sin nöd såsom varande upprörande, förfärlig, outhärdlig. Hjärtat krymper i bröstet, varje fiber smärtas vid åhörandet av denna berättelse. De fordra förhöjd avlöning av sina patroner, vilka förvärvat sig kolossala rikedomar genom dessa arbetare, som bära dagens tunga och hetta. Till svar på sina fordringar erhålla arbetarna ett bleklagt nej! Då tillgripa de den förtvivlade utvägen att göra strejk, att ”samman-gadda sig”, som det heter. Men då öppnar också regeringen sina vapenarsenaler och militären utkommenderas mot dessa fattiga utsvultna, till förtvivlan brakta arbetare.

Man vänder icke sina vapen mot de rika patroner, som skövla våra skogar och som nyligen fått av riksdagen tre miljoner i lån till statshjälp. Hur skulle också detta kunna låta sig göra? De äro ju allesammans hedersmän, somliga av dem med stjärnor och kommandörsband på bröstet. De ha ju icke på juridisk väg blivit överbevisade om något brott. De äro ju alla lojala undersåtar. De ställa ju icke till några oroligheter. De giva ju i stället fina middagar för ministrarna och andra högt stående statstjänare, då tillfälle därtill yppar sig. De hurra och buga för royautén, deras andra gudom (deras första gudom är det gyllene belätet).

Man vänder sig med skarpa patroner och dragna sablar mot dessa arbetare, som, hur laglydiga och ordentliga de än äro, icke vilja underkasta sig hungersdöden! Visst skall man på detta sätt vinna segrar; ty, såsom jag redan antytt, svärdet är mycket skarpare relativt med knölpåken. Huruvida jämväl lagrar vinnas, det blir en annan fråga.

Som du finner ägnar sig denna sak icke uteslutande för skämt. Den är av för allvarsam natur. Man skämtar icke med den skriande nöden bland tusentals idoga, redliga arbetare, som med förtvivlans gälla röst ropa efter bröd för sig själva, för sina hustrur, sina barn. Nej, skämtaren förstummas, men medlidandet faller tårar.

Men att utrusta en armé mot dessa strejkande arbetare, vilka bära knölpåkar i handen — det förefaller mig tämligen löjligt. Landshövding Treffenberg har själv intygat, att dessa samma arbetare visa sig nyktra och uppträda med berömvärd hovsamhet, och, såsom bevis på deras takt, ha de själva begärt, att krogarna måtte stängas, men att militärens ankomst väckt ond blod bland dem. Om det nu skulle komma till någon olycklig sammanstötning, vilket jag vill hoppas måtte undvikas vems är då det egentliga felet? Är det de tredskande arbetarnas eller de tredskande patronernas eller militärens uppträdande ?”

Som redan nämnts var pingsthelgen regnig och kall – även tisdagen den 3:dje, de stora händelsernas dag, ingick dyster och kulen. Stora ansträngningar hade gjorts under annandagen att övertyga arbetarna om det ohållbara i deras ställning — även åtskilliga arbetsgivare, och bland dem den för mera sällsynt humanitet mot underlydande högt aktade grosshandlanden Severin Axell på Strand, hade varit verksamma i detta hänseende — men alla försök strandade på massans kompakta motstånd, om man undantager förenämnda fåtal, som fallit till föga. Man ville tydligen se, hur landshövdingen skulle gå till väga. Det föreslogs — från vilket håll är inte Uppgivet men troligtvis var herren till Strand i teten — att en kompromissnämnd på 7 personer, av vilka arbetarna skulle utse 3, arbetsgivarna 3 och de utsedda gemensamt den 7:de. skulle tillsättas, men förslaget förkastades av de stridande, som alltjämt, trots motigheter från alla håll, voro vid gott mod.

Men andra arbetsgivare, under landshövdingens energiska ledning, smidde planer till tisdagen, den stora uppgörelsens dag, då Treffenberg skulle visa trälkasten, att han var ”Västernorr-lands fader”. Han hade sammankallat arbetsgivarna till kl. 11 f. m. och for i deras sällskap med ångaren ”Starkotter” från Sundsvall till Kubikenborg, varifrån de fortsatte till lägret. Här hade redan

tidigare på dagen en cerneringskedja av militär blivit utsträckt, omslutande alla, som vid detta tillfälle befunno sig i lägret. De strejkande uppskattades nu till 1,200. under 16 fanor, ett högst väsentligt hopsmultet antal! Som strejkbrytare vid Tunadal, Essvik och Kubikensborg m. fl. verk, där det påstods att rörelsen återupptagits denna dag, arbetade inte många, men av försiktighets-skäl, och under mycket riktigt antagande, att extra ordinära åtgärder skulle tillgripas, uteblev ett par tre tusen man.

När klockan visade på halv 2, trädde landshövdingen fram mitt på platsen, sedan han trängt ihop arbetarna närmast intill den även med militär cernerade inre fyrkanten, inom vilken förhandlingarna med de strejkande skulle hållas, och talte till dem i ungefär följande ordalag:

”Arbetare!

Det vänliga överseendets tid är förbi, nödvändigheten bjuder att en gång göra lagens makt gällande. Som I sen ären I omgivna av en kedja krigsfolk, och jag får, sedan militärbefälhavaren i distriktet, general Wiedenhielm, underrättat mig, att han åt överstelöjtnant G. Lagerberg överlämnat högsta befälet för dagen, av herr överstelöjtnanten anhålla, att han lämnar mig, såsom K. Befallningshavande militärhandräckning för verkställande av de beslut, jag avkunnar i och för ordningens upprätthållande.

Till eder, arbetare, ställer jag den faderliga varning och förmaning, att i allo visa orubblig lydnad och hörsamhet mot ordningsmakten, mot mig, stadsfiskal Hellman, närvarande länsmän och poliskonstaplar. Om I följn denna min uppmaning, skall vapnens bruk bliva överflödigt, men en var är vid detta tillfälle, enligt lag, ovillkorligt skyldig att hörsamma mina och mina underlydandes befallningar, vid äventyr att jag häktar uppstudsiga arbetare. Om någon av eder djärves med hugg eller slag överfalla någon av dem, häktas han; om I förgripen eder på militären, äventyren I att nedstickas eller nedskjutas. Framförallt fordrar jag ovillkorligen lydnad. Var och en, som bryter häremot, äventyrar vapnens bruk. Jag tilltalade eder nyss som arbetare, men mängden av er har genom sin halsstarrighet förverkat rätten att bruka denna hederstitel. I ären inför lagen att betrakta som — skall jag utsäga ordet lösdrivare och skola så behandlas, med undantag av dem, som äro bofasta eller äga tillgångar att försörja sig och sin familj.

Mindre delen äro förmodligen de, som äga dessa förmåner: Den vida större delen av er äro sådana, som mot arbetsgivarnas vägran ej äga rätt att bebo nu innehavda bostäder, sedan ni lättsinnigt lämnat och oaktat ihärdiga uppmaningar lättsinnigt vägra upptaga arbetet. Det är bekvämt för er, att tillbringa natten i edra hem vid sågverken, men att då dagen stundar gå därifrån för att föra ett otillständigt dagdrivarliv, men hur länge tron I att konung och lag skola tillåta detta?

Jag försäkrar er, att i dag är det slut med ert lösaktiga leverne. Jag ställer till er den i lag föreskrivna varningen jag varnar er från att fortsätta detta sysslolösa dagdriveri och jag förelägger er en viss tid att skaffa er laga försvar, för att sedan döma en var, som det ej kan, till allmänt arbete. Varen övertygade om, att jag numera har makt att göra mig åtlydd av alla.

Det är hög tid, att I böjen er och åter inträden i edra arbeten. På mitt hedersord förklarar jag eder, att en del arbetare redan hitkommit och en ännu större mängd är efterskriven för att upptaga arbetena, och göra edra armar överflödiga, om I fortfaren i eder trilska.

I bören ej kunna misstaga er om min välvilja för er. Jag har redan givit er flera prov därpå, och vore det mig möjligt att ännu visa långmodighet, skulle jag vara den förste att göra det, men min plikt bjuder mig att hämma de oordningar, som länge nog varit till vanära både för eder och för samhället. Men intet ont skall hända dem, som lyda mitt råd, och jag är viss, att för dem som återtaga sitt arbete och ständigt och oförtrutet avvisa alla frestelser och baktankar att förnya dessa

olagliga uppträden, för dem alla stå deras hem öppna. Annat bliver det, om I framhärden i edert oförstånd, och de flesta bland eder äro blott oförståndiga, eller i eder illvilja, ty det finns bland eder ett litet tal, som leva på rov och försöka att framkalla oordningar. Det är om dessa jag talat, då jag en gång förut påmint eder, att litet jäst syrar hela degen. Dessa är det, som intet högre önska, än att det lyckades dem i deras djävulska uppsåt att bringa eder alla i olycka, men det skall inte lyckas dem, tack vare de trupper konungen ställt till mitt förfogande. Lagens makt träder fram på ljusa dagen, men dessa rovlustna, de smyga kring i mörkret, på osedda gömslen.

Jag har vid mina besök hos eder och även annars mottagits med vänlighet och förtroende — ty där är blott en stämman, som mött mig med hån och illvilja, och den misstänker jag hava utgått från detta lumpna fåtal — och genom att lyda mina anordningar, visen I mig fortfarande detta förtroende.

Hören, ärliga arbetare, huru den stämman ljöd!

Då jag sist träffade Svartviks arbetare, mötte mig från dem denna stämman, som jag ej åter skulle vilja höra, och som yttrade:

*”Är det i dag som landshövdingen ämnar färga våra sulor med blod”?*

Välän, ärliga arbetare, ty det äro de flesta bland eder, har någon av eder hört mig yttra sådana ord? Jag har ej gjort det. Träde då den nidingen fram! Men han skall ej träda fram, ty han döljer sig i de mörka gömslen, jag nyss nämnde, under det I åtminstone haft det modet att framträda här och svara för edert handlingssätt, så gott I kunnen.

Senast jag besökte er och fick höra, att I morgon och afton umgängen med eder Gud i bönen, förklarade jag, att detta var ett rörande drag hos eder och att det innerligt gladde mig. Mig är sagt, att I fortfarande därmed och att I till och med firat gudstjänst dessa båda pingstdagar. Välän! Tron I, att detta är att tjäna Gud? I kunnen ej tjäna Gud utan att tjäna konungen och samhället; om I bryten mot deras lagar, äro edra gudstjänster endast hädelser. I gören dryckeskaret rent utantill, men dess inre är fullt med de dödas ben och all orenlighet; era präster må säga därom vad de vilja.

Intet ont skall hända dem, som vilja återinträda i arbetet; men lagens stränghet skall drabba de dåliga. På eder själva skall det bero och på den uppriktighet och sanningskärlek, med vilken I viljen svara vid det förhör, som nu skall med eder anställas om dessa undersökningar skola kunna slutas i dag eller behöva fortsättas följande dagar. Jag har vidtagit anordningar, så att I ej skolen sakna mat eller dryck, så länge I ären inneslutna här; men ingen skall undkomma ur kedjan förrän förhöret är slut, såvida han inte lider av sjukdom eller annan anledning därtill förefinnes, varom då anmälan bör göras hos mig eller hos stadsfiskal Hellman.

I haven grundligt misräknat eder om I trott, att alla edra kamrater skulle följa edert exempel. I lördags börjades arbetet vid Essvik, i går klockan 2 vid Svartvik, i dag vid Tunadal och Klampenborg, och misstager jag mig ej, vittnar röken därborta att arbetet börjat även vid Kubikenborg. Viljen I lämna edra kamrater, som nu äro i full verksamhet, denna ära framför eder? Viljen I, då I försummat det sista tillfälle, som nu erbjudes eder att återvända till ärlig verksamhet, utsätta eder för att vid återkomsten till edra hem därifrån avvisas för att framsläpa ett ständigt tiggarliv på landsvägarna? Nej, icke på landsvägarna; för de flesta skall det bliva att framsläpa sitt liv inom fängelsemurarna.

Till mig har ankommit från styrelsen för härvarande skarpskytteförening begäran\* om handräck-

---

\* Det var först efter stark påtryckning som skarpskytteföreningen förmåddes begära vräkningsdom på de strejkande. Förf.

ning för att få den av arbetarskaran obehörigt inkräktade lägerplatsen utrymd, och förklarar jag, att detta läger, som hittills utgjort ett tillhåll för eder, skall ränsas och militär bevakning hindra eder att återigen där samlas. En var, som vågar överskrida detta beslut, häktas.

Vidare hava samtliga sågverksägare hos mig gjort framställning om avhysande från deras bostäder av de arbetare, som deltagit i strejken. Jag vill dock gärna tro, och i det längsta hoppas, att, om ock den största delen av eder kan lagligen förvisas från edra hem, I likväl genom att falla till fota, kunnen av verksägarna påräkna ett mildt och skonsamt bedömande och likadant bruk av den makt lagen kommer att giva dem.

Min sista uppmaning till eder är denna: Finnes bland eder någon, som vågat hit medtaga eller här undandölja skjut- eller andra vapen; honom befaller jag att genast avlämna dem, vid äventyr att en var, som sedermera befinnes inneha något skjutvapen, blir häktad.”

När landshövdingen slutat sitt onödigt hotfulla strafftal, däri han gjorde sig till samhällets hämnare och exekutor, framträdde omedelbart arbetaren Q. D. Eriksson (tvivelsutan mot förmodan), som fällt yttrandet om de ”blodiga skosulorna”, utan minsta tecken till skräck. ”Det var”, säger ”Sundsvalls Tidning”, ”en mycket mager man, som, enligt egen uppgift, senast arbetat på Svartvik och var mantalsskriven i Njurunda för sig själv”. Han vidhöll — med instämmande av flera — inför den betydligt slagne landshövdingen bestämt sitt påstående, och blev därför, såsom saknande laga försvar, häktad Men som religiös gjorde han avbön senare och fick nåd.

Sedan alla Svartviks arbetare därefter, med vilka börjar, gjordes — Eriksson var den förste av dem — blivit vederbörligen förhörda, förstädigades 175 stycken, i enlighet med James Dickson & Comp :s ansökan, att avflytta inom nästa dags utgång, ”vid äventyr att eljest vråkas av kronobetjäningen som därvid ägde att påkalla handräckning av militär; dock med rätt för sågverksägarna, att låta arbetarna återgå till arbetet och vara vid sina bostäder behållna, med villkor att de, som sålunda fingo stanna kvar icke måtte avlägsna sig utom verkets ägor, enligt skriftligt tillstånd av förvaltningen i kraft av landshövdingens kungörelse. Om någon bröte häremot, döm des han försvarslös”.

De, som sålunda vråktes, måste inom 24 timmar anskaffa s. k. laga försvar, i annat fall hotade länsfadern med allmänt arbete. *Laga försvar* — detta mänskliga helvete för arbetarklassen ända fram till 1885 års lösdrivareförordning, då någon lindring inträdde — *hade allenast den som enl. K. stadgarna 29 maj 1846 och K. kungörelsen den 13 juli 1853 innehade allmän tjänst, idkade något yrke, bevisligen genom egna tillgångar eller andras omvårdnad ägde sin bärgning eller hade tjänst enligt legostadgan, handels-, hantverks- eller fabriksförordningarna eller ock var känd som den där iakttog ordning och sedlighet i sitt leverne, samt sökte efter förmåga sig ärligen försörja.*

Som kommentar till ovanstående anför vice häradshövding O. J. Hultgren, att sistnämnda förhållande visserligen skulle styrkas med intyg av tjänsteman, kommunalnämnd eller tillsyningsman, ”men icke kan varje arbetare ständigt bära på sig dylikt intyg”! utbrister han och fortsätter:

”Då landshövding Treffenberg förklarar samtliga ifrågavarande arbetare böra anses som försvarslösa och berövade friheten, utan att först sätta dem i tillfälle att anskaffa dylikt intyg, så antog han såsom bevisat, vad som icke var bevisat. nämligen att de voro försvarslösa, men även om de voro försvarslösa, så ägde landshövding Treffenberg icke att beröva dem friheten, då han icke kunde döma dem till allmänt arbete, ty försvarslös får icke, förr än han till allmänt arbete dömes, berövas friheten utom i följande undantagsfall: om han utan pass eller skriftlig tillåtelse av tillsyningsman begivit sig utom den stad eller den socken han tillhör eller nekar att lämna upplysning om sig eller gjort osann uppgift eller begått grövre brott eller åtminstone varit tilltalad för

sådant brott, men intet av dessa fall tyckes hava inträffat på de strejkande arbetarna, ty då hade landshövding Treffenberg icke lagligen kunnat frigiva dem dagen efter det han berövade dem friheten, utan borde hava dömt dem till allmänt arbete för försvarslöshet”.

Nu lät han de strejkande syndabockarna veta — någon annan benämning kan man näppeligen ge de anhållna och häktade — att besvär skulle ingivas till Svea Hovrätt inom 45 dagar, om de ämnade besvara sig. *Men beslutet verkställdes, utan avbidan på dess trädande i kraft.* Därefter fördes denna grupp med ångbåt under bevakning till Svartvik, där de erhöilo full frihet. En andra grupp, som bestod av tio man från samma sågverk, togs i förvar och fördes ombord på Thule, för att sedermera förhöras och släpptes därefter.

Samma förfaringssätt iakttogs mot arbetarna vid övriga sågverk inom distriktet — åtskilliga utgallrades, häktades eller kördes bort — utom vid Strand, Mon, Kubikensborg, Gustafsberg och Heffners, där full amnesti beviljades alla, som ville stanna kvar. Däremot protesterades från Ortvikens förvaltning, utan att dock någon fäste sig vid det. Den 4:e juni kl. 10 fingo trupperna utifrån sågverken återvända till Sundsvall. Som bevis på landshövdingens nervositet, kan även nämnas i samband härmed, att på torsdagen den 5:te juni, alltså två dagar efter strejkens sprängning, anlände ytterligare två kompanier hälsingar, 200 man, under överste von Rehausen, till platsen. Så nog bevakade staten sina tvivelaktiga intressen! Samma dag for landshövdingen med ångbåt från sågverk till sågverk och tillsåg, att arbetet upptagits — och han fann allting vara synnerligen väl ordnat. Han kunde visserligen inte öppet tacka Gud för sina gärningar, som han brukade, men han var belåten med dem i alla fall!

En enda stockholmstidning, det då för tiden särdeles ansedda ”Fäderneslandet”, höll hela strejktiden tummen på ögat, såväl på Treffenberg som på regeringen — vi ha förut citerat dess uttalanden — och var därför ingalunda högsta hönset i ”fyrekanten”, som man populärt brukade kalla Stockholms slott då som nu. Nu skrev tidningen ganska hädiskt även om själva sprängningen följande, som visserligen i huvudsak överensstämmer med de ovan anförda referaten från andra håll, men ändå bär självständighetens prägel så pass, att vi ta oss friheten återgiva det:

”Kl. 11 på f. m. i tisdags (den 3:dje) tågade 400 man av Helsinges regemente till Skarpskytte-lägre, som omgavs med en cerneringskedja. Från sjösidan behärskades platsen av minfartyget Ran. Vid 12-tiden avgingo dit landshövding Treffenberg, general Weidenhielm, sågverksägarna och polismännen. Å lägre funnos då samlade omkring femtonhundra strejkande med sexton fanor. Trupperna bildade fyrkant, inom vilken landshövdingämbetet och sågverksägarna togo plats. De strejkande framkallades. Landshövdingen uppmanade dem till ovillkorlig lydriad, vid äventyr att motstånd hade häkning till följd; överfölle någon med hugg och slag polismännen eller krigsbefälet, äventyrade han att bliva nedstucken eller nedskjuten o. s. v.

Därefter upplästes en av skarpskyttestyrelsen till k. bhde ingiven ansökan, vari anhölls, att de strejkande måtte vräkas från platsen, ävensom att k. bhde ville medgiva, att beslutet trädde i verkställighet, oavsett att det ej vunnit laga kraft. Landshövdingen förklarade, att ansöknings bifallits.

Inför landshövdingens domsäte — ledamöter voro landshövding Curry Treffenberg, ordförande, bisittare vice häradshövding C. Haij och e. o. hovrättsnotarien Otto Staaff framkallades först Svartviks arbetare. För dem upplästes följande ansökning:

”Till K. B. i Västernorrlands län!

Härmed anhålles vördsamt, att de uti bifogad förteckning uppgivna personer, vilka anställda vid oss tillhöriga sågverk och lastageplats sedan en vecka övergivit arbetet och deltagit i den nu

pågående strejken bland sågverksägarna i distriktet, måtte bliva vräkta från av dem hittills innehavda bostäder.

*James Dickson & Comp.*”

Man för man framkallades arbetarna (Dicksons), omkring 200 man, samt tillfrågades var och en, om han vore bofast, ägde några tillgångar, hade något mot ansökningen att erinra, var han vore skattskrivnen och om han vore gift. Nästan alla förklarade sig ej ha något mot ansökningen att erinra. Hundrasjuttio hade laga försvar, resten icke. Omedelbart härefter avkunnades utslag. Hundrasjuttio ålades lämna sina bostäder, vid äventyr av vräkning, därtill kronobetjäningen ägde påfordra erforderlig militärhandräckning, och skulle utslaget genast gå i verkställighet. Besvärshänvisning lämnades. Under följande åtta dagar få arbetarna ej utan disponentens skriftliga medgivande lämna sågverket, vid äventyr att bli gripna och överlämnade till k. bfhde, som behandlar dem som försvarslösa. Tvenne ångbåtar överförde dem på eftermiddagen till Svartvik. Resten, som ej kunnat nöjaktigt redogöra för frejd och skatteskrivning, häktades genast och fördes ombord på ångaren Thule, där de kvarhöllos tills nytt förhör hållits. Härefter förfors på samma sätt med Skönviks strejkande och en del av Mons. Förhörsdagarna erhöles de strejkande gratis mat och dryck. De strejkandes hållning var ytterst foglig. Strejken anses nu vara slutad. Arbetet är upptaget vid Tunadal, där samtliga arbetare självmant infunno sig i tisdags, samt vid Svartvik, Nyhamn, Klampenborg, Kubikenborg och Sund.

I häkte ha 36 insatts. Ägarna av Mons, Gustavsbergs och Vapelnäs sågverk hade återtagit de ansökningar om arbetarnas vräkning från bostäderna, som de förut inlämnat och beviljat full amnesti, under villkor att de strejkande återgå till arbetet samt fortsätta det stilla och ordentligt. Från amnesti äro dock undantagna vissa särskilt uppgivna, som hållit uppviglande tal, utfarit i hotelser eller deltagit i spionerandet, pressningarna, hemgången och erövringen av ett svagdricksfat vid Ortviken. De flesta häktade äro värmlänningar och västerbottningar. Flera bland de strejkande och några soldater äro sjuka. Tillståndet under den ruskiga natten mellan i tisdags och onsdags (den 3-4 juni) var hjärtslitande. De inom kedjan hopfösta strejkande, som tydligen voro utmattade och av vilka många hade kläder, som blott ofullständigt skyddade dem mot nattkylan, sökte uppehålla kroppsvärmen genom att springa i en trång cirkel. Kvinnor, som letade efter sina mär eller andra anhöriga och ville giva dem mat, sökte genombryta kedjan.

Strejken är nu slut. Femton ledare äro häktade. Landshövdingen gjorde i torsdags en tur kring sågverken för att höra efter om arbetarna återgått till arbetet. Gardestrupperna återvända till Stockholm i morgon”.

Sålunda förlorade arbetarna slaget. De hade vunnit det om inte landshövding Treffenberg, på konungens och arbetsgivarnas pockande uppfordran, gripit in. De kunde inte tillåtas vinna — staten fordrade deras nederlag. Visserligen krävde inte de missnöjda mer än 25 % förhöjning, eller 1878 års löner men ändå — auktoriteten stod på spel! Prestigen kunde inte ges till spillo för några tusental fattiga människors svält! Sådan var moralen år 1879. Hurudan är den nu?

Utefter kusten, i inte mindre än tre län, uppstodo sam tidigt elakartade strejker vid sågverk och brädgårdar, där arbetslönerna voro lika usla som norröver. Dit komma vi längre fram. Men på grund av sundsvallsstrejkens olyckliga utgång ledo arbetarna i allmänhet nederlag även här.

1879 var ett svårt år för Sverges svältande folk

## Dyningar och domar.

Det väsentliga av sundsvallsstrejkens historia 1879 slutade med föregående avdelning, yttre omständigheter och händelser, vill säga, som man hittills i stort sett skjutit undan. men i verkligheten återstår ännu åtskilligt, som för eftervärlden torde vara värt att ta vara på. Redan i början påpekades. att i viss mån åtskilliga dunkla rykten om Internationalens storhet varit grundläggande för strejktanken i Norrland, där för närvarande svälten pressade värst, men man vet inte så säkert. Däremot ha de frikyrkliga rörelserna, som redan i förväg i religiöst hänseende underkänt statens myndlingsskap tvivelsutan *indirekt* bidragit inte så litet. Man mindes ännu mångenstädes med grämlse övergreppen mot baptister och andra grupper. Förtroendet för underordnade styrande myndigheters oväld var bland arbetarna inte stort. Man var misstänksam mot alla. Man visste inte, vad slags folk, man hade att göra med. Det är så än. Missnöjet bibehålles och stärkes undan för undan. Det är det borgerliga systemets skuld.

När strejken genom sprängningen den 3 :dje juni var väl överstökad, och arbetet överhuvud återupptaget, begynte emellertid en presskampanj, som generellt sett på vänstersidan ger eftervärlden möjlighet att överblicka strejken som helhet. Särskilt värdefulla härvidlag äro "Fäderneslandets" båda "Brev från Norrland" den 11 och 14 juni, som vi till vissa delar ta oss friheten citera ord för ord. Sannolikt är korrespondenten en bildad man och politiker, som var väl införsatt i läget.

Han skriver:

"Den stora arbetarstrejken i Sundsvall är redan, dess bättre, "en övervunnen ståndpunkt!". För vederbörande sågverksägare och skogspatroner kom strejken helt oväntat, så att de till en början synes ha förlorat nästan all besinning. Det är annars knappast tänkbart, att de skulle ha motsatt sig de många tusen arbetarnas i själva verket ganska billiga anspråk. Det ligger nämligen i öppen dag, att sågverksägarna gått för-lustiga om hundratusentals kronor i följd av denna strejk. Dessa sågverksägare och patroner pläga eljest, som vi veta, förstå konsten att handla *i eget intresse*, till förmån uteslutande för sina *kassakistor*.

Emellertid var strejken utomordentligt väl förberedd. I all tysthet hade en samling beslutsamma arbetare utsett pålitliga agenter\*, vilka också lika tyst bedrev sina agitationer vid samtliga sågverken i sundsvallstrakten. Att strejken utbröt vid själva den brådaste lastningstiden, är lätt förklarligt. Arbetarna visste, att man då som bäst behövde dem.

Att dessa värn- och vapenlösa, till en del utsvultna arbetare snart skulle nödgas vika för den beväpnade krigs- och polisstyrkan, och att de själva ådragit sig förlust genom denna strejk — allt detta är också helt naturligt.

Under hela den förflutna vintern har nöden bland arbetarna varit obeskrivligt stor. Deras magra, bleka gestalter borde ha väckt medlidande till och med hos hrr skogsförädlare, ifall dessa hade sinne för någonting annat än sina penningpåsar. På den lilla dagspenning, arbetaren haft under senaste tiden, har han näppeligen kunnat skaffa sig annan kost än ett knappt bröd, sill och potatis. Hade han hustru och barn, fingo dessa dela hans lott: att umbära, försaka och svälta.

På någon strejk tänkte arbetarna dock icke, förrän de erforo att riksdagen beviljat deras principaler, sågverksägarna, statshjälp med — 3 miljoner. Det var då, det vart mummel bland folket. Det var då, arbetarna vid flera av de stora sågverken gjorde framställning om lika hög avlöning som under föregående år. Att de härvidlag trodde sig hava fullkomlig moralisk rätt,

---

\* Hur det var med den saken, låta vi vara osagt. Därför står meddelandet för korresp:s egen räkning. Förf

behöver icke tilläggas.

Men patronerna svarade *nej*. Patronernas ställföreträdare hrr inspektorer, förvaltare, disponenter, uppträdde med all de imponerande myndighet, varav sådana potentater äro mäktig gentemot fattiga arbetare. Arbetarna hånades först och hotades sedan. Detta var som att slå olja på elden. Så bröt stor men lös, denna storm, som kunnat stillas med ett enda ord av tillmötesgående på halva vägen, men som man nu måste besvärja med beväpnade knektar, polispatruller och bajonetter.

Härav faller av sig självt, att icke allenast sågverksägarna förlorat stora summor på strejken; utkommenderingen av krigsmakten kostar även staten betydligt.

Av tidningarna har jag sett, att man berömt landshövding Treffenberg för hans humana och på samma gång energiska uppträdande. Rätta förhållandet är, att herr Treffenberg visade sig ganska human och hövlig, då han stod så gott som ensam bland den med knölpåkar beväpnade arbetarskaran. Men så snart krigsfolket ankommit, stack hans rätta natur fram. Då morskade han upp sig, hotande med att skjuta skarpt på de vapenlösa, cernerade arbetarna, då kallande dem ”lösdrivare” med ”förmörkat förstånd och förstockade hjärtan”.

Således: om en arbetare icke vill gå under trälomsoket, som fordom en sydamerikansk slav: arbeta, frysa och svälta för att göda sin herre, då är den arbetarens förstånd ”förmörkat”. Om arbetaren, färdig att digna under bördan, begär så mycket bröd, att han bör kunna leva därpå, då är den arbetarens hjärta ”förstockat”.

Vad själva strejken beträffar, må anmärkas, att allmänheten tycktes ställa sig på de strejkandes sida, detta måhända icke minst därför, att de förhöllo sig absolut lugna och nyktra. Den utmärkta ordning och disciplin, som rådde i arbetarlägret, var i sanning beundransvärd.”

En fråga, som åstadkom synnerligen hetsiga meningsutbyten mellan tidningar av höger och vänsterfärg, var, bredvid skuldfrågan, vilka som stodo bakom som ledande, med andra ord, huruvida strejken var en olaglig handling, som Treffenberg sökte göra den till, eller inte. V. häradshövding O. J. Hultgren skriver i anslutning härtill i en broschyr 1880 på uppdrag av Reformföreningen: ”De strejkande voro icke av något avtal hindrade att göra arbetsinställelse. Strejken var alltså i juridiskt hänseende berättigad. Huruvida den även var berättigad i moraliskt avseende eller med andra ord, om de strejkande handlade i enlighet med billighetens fordringar, därom kan *ingen människa döma*”. Men det klaraste svaret härvidlag, får man även i den åberopade korrespondentens fortsättning de 14 juni:

”De konservativa och grå bladen, och särdeles ”Afton-Bladet”, som nu synes taga loven av dem alla, tävla i osmakligt beröm över den store hjältens, Treffenbergs, på samma gång modiga och återhållsamma uppträdande! Men måne de närmare betänkt, vad han egentligen uträttat, denne samhällets räddare?

Från första början har han behandlat de strejkande som om arbetsinställelsen vore en olaglighet, en sammanrotning eller sammangaddning, som drabbas av strafflagens påföljd och ställes närmast uppror.

Är arbetsinställelsen en olaglighet? Detta torde väl ingen våga påstå. Likväl som det är arbetsgivarens rättighet att nedsätta lönen eller avskeda arbetarna, när anledning härtill förefinnes, lika mycket är det arbetarnas rätt att upphöra med arbetet så lång tid och vid sådant tillfälle, att arbetsgivaren därigenom nödgas ge honom större lön. Detta är en följd av det fria avtalet.

En annan sak är, om arbetsinställelsen lyckas och därför är lämplig, om den är väl förberedd, om tillräckliga besparingar finnas att uthärda en längre tids arbetslöshet, om åtgärder blivit vidtagna



att hindra arbetarna taga tjänst, m. m. dyl. som hörer till väl ordnade strejkers oundgängliga betingelser. Det må vara arbetarnas ensak. Men även om strejken misslycka eller i övrigt är oberättigad, så ligger däri ingen olaglighet.

En tredje sak är däremot, om de strejkande begå våld mot person eller egendom, om de störa samhällsfriden och den borgerliga ordningen, eller om de med hotelser tvinga andra att sluta sig till dem. *Detta* är olagligt. Härvid må dock anmärkas, att lockelse eller övertalning ingalunda få sammanblandas med hotelse, ävensom att den lockande eller övertalande ingalunda får rubriceras som en *uppviglare*, vilken inför lagen är straffvärd, även om han under vissa omständigheter må vara moraliskt klandervärd.

Alla underrättelser överensstämma däri, att de strejkande i Norrland förhållit sig lugnt, stilla och hövligt, samt icke begått några övergrepp. På undersökning är beroende, huruvida de få fall av olaglighet, som ryktet förkunnat och förstorat, ägt någon verklighet eller icke. Må i så fall de brottsliga straffas! Men säkerligen hade arbetsinställelsen, om de strejkande fått vara i fred, upphört av sig själv i följd av brist på livsmedel, tak över huvudet och sammanhållning, varefter det på sågverksägarna berott att återtaga de strejkande i arbetet eller ej, samt därvid fästa de villkor de funno för gott.

Men så ville ej herr Treffenberg. Han ville ovillkorligen rädda samhället. I följd därav uppskrämdes vederbörande och föranleddes hals över huvud att använda de stridskrafter till lands och sjöss, som de hade under hand. Vi vilja ej klandra dem för det, då ställningen för dem sannolikt framställdes i en annan dager, än den verkliga.

Om nu herr Treffenberg blott begagnat sin makt att skydda sågverksägarna och de arbetare, som ville kvarstanna vid arbetet, så hade han varit i sin goda rätt. *Detta visade sig även tillräckligt vid alla andra ställen i Norrland, där arbetsinställelse ägde rum, där militärbevakning fanns och där ej den morske landshövdingen uppeggade sinnena.* Men han ville hava teatereffekter, som så väl passa för hans karaktär, och uppträda såsom Gustav Vasa i Dalarna. ”Svenska folket ville hava starka slag”, och därför måste han framgå offensivt. Av sågverksägarna skaffade han sig fullmakt att vräka de tredskande, som hade bostad, och av Sundsvalls skarpskytteförening som tyvärr lät begagna sig för dylikt ändamål — en begäran att bortvräka arbetarna från dess exercisplats.

Sålunda väpnad med ett sken av laglighet omringade han den värnlösa skaran, som varken försvarade sig eller sprang undan, med militär och hotade med nedskjutning av var och en, som försökte göra motstånd eller flykt. *Härigenom begick han i själva verket det vådligaste ingrepp på förenings- och församlingsfriheten, som kan tänkas.* Att avlägsna de strejkande från skarpskyttarnas exercisplats, därtill hade han rättighet. Men att innesluta dem, rannsaka dem under flera dagar, tvinga somliga att återgå till arbetet mot sin vilja, föra andra ombord på ångfartyg såsom lösdrivare och slutligen att häkta s. k. ”uppviglare”, om vilka intet annat brott var bekant — detta utgör *en så grov kränkning av den personliga friheten och självbestämmanderätten*, att den under andra förhållanden och hos vilken annan som helst skulle drabbas av lagens strängaste straff. Vore icke justitieombudsmannen känd för sin till slapphet gränsande efterlåtenhet, då stränghet så väl behöves, skulle det vid detta tillfälle vara hans ovillkorliga skyldighet att kraftigt hävda varje svensk medborgares fri- och rättigheter.

Eller skola arbetare, som deltaga i arbetsinställelser, anses stå utom lagen? Få de icke som andra medborgare sammanträda och överlägga om gemensamma åtgärder? Skola de anses som lösdrivare, om de, missnöjda med sin daglön, lämna tjänsten, samt därefter behandlas som försvarslösa och hotas med straffarbete av en övermodig ämbetsman? Och skola de anses försvarslösa, om de som en stor klass av våra arbetare hava sitt hemvist på annat ställe, än där de

arbeta?

Oss förefaller det hart när otroligt, att dylikt kunnat ske 1879 samt icke på det strängaste blivit beivrat, utan tvärtom från det konservativa hållet högeligen prisats. Vet man därstädes, vad man därigenom gör? Tänker man på de draktänder av hat och ovilja, som man utströr? Och hur länge tror man sig kunna vidmakthålla ett olyckligt system?

Men krukan går så länge, tills hon spricker. Detta gamla ordspråk lär väl även med avseende på förevarande förhållanden komma att bekräfta sig. För vår del vilja vi på det kraftigaste protestera mot det upprörande våld på den personliga friheten, som herr Treffenberg utan ringaste nöd tillåtit sig; vare sig att han gjort det på eget bevåg eller därtill blivit uppmanad från *högre ort*."

Som man ser var korrespondenten, som torde ha varit synnerligen gott underrättad, misstänksam på, att inte landshövdingen var ensam ansvarig för åtgärderna, utan pådrevs från den "fyrcant", vi redan i det föregående haft anledning att peka på. Kungar och deras tjänstehjon, i högre som lägre ställning, från landshövdingen till lakejen och ändå lägre ned, ha alla tider haft svårt att förstå massornas nödvändiga levnadsbehov och organisationsintressen.

Man må inte undra på, att Treffenberg var förgrymmad på "skandalpressen", som han även apostroferade i den officiella inlagen till civildepartementet, ty sådana avbasningar som "Fäderneslandet" bestod honom med, kändes nog i alla fall.

Med det anseende som tidningen hade vid denna tid, då förre riksdagsmannen Samuel Ödmann var dess redaktör, kom han i misskredit hos stadsradikalerna och andra, med vilka han, trots allt, hade vissa vänskapliga relationer. Han ägde ett visst konstnär- och gosselyne, som åstadkom, att han fann hemvist och trevnad i många, för andra otillgängliga kretsar.

Men i fråga om strejken och dess ledare, var hans uppfattning orubblig i stort sett. Han trodde, att den uppstått och leddes underjordiskt, ehuru han aldrig lyckades få något belägg därpå. Det sociala spöke, som han genom litteraturen, ty han var en beläst man, och pressen, lärt känna under benämningen "Arbetareinternationalen" eller enbart "Internationalen", hägrade under dessa skickesediga dagar för honom. Inbilsk som han var desslikes, kanhända drömde han om att krossa den mystiska hydra, som med sina strejker åstadkommit så fruktansvärt mycket oreda på kontinenten och i England, ehuru hon, reellt sett, nedmyllats i fransk-tyska krigets grav 1871, alltså för åtta år sedan. Som bevis för hans uppfattning i detta hänseende eller hans betraktelsesätt gent över socialismen, kan ur den officiella berättelsen anföras följande:

"I sammanhang härmed torde jag böra beröra en fråga", skriver han, "som i synnerhet i strejkens början och innan man ännu vunnit närmare kännedom om dess karaktär, var föremål för utläggning i pressen och ur social synpunkt måste vara av största intresse, den frågan nämligen, om och i vad mån strejken kunnat leda sitt ursprung från bearbetningar i socialistiskt syfte. Denna fråga får för stunden ökad betydelse därav, att man sett, hurusom det under sistlidna sommar (1879) i huvudstaden församlade arbetaremötet \* trott sig kunna och böra förena sig om en resolution i det syfte att man av andra länders socialistiska rörelse för närvarande i vårt land icke skulle hava något att "frukta eller hoppas", såsom de egendomliga orden i den av mötet antagna resolutionen lyda. Utan att, med särskild anledning av arbetarstrejken, nu vilja för egen del uttala något omdöme vare sig i den ena eller andra riktningen, anser jag mig likväl skyldig här att anmärka att, ehuru väl man helt visst skulle misstaga sig, om man ville antaga att strejken utgått från

---

\* Samma snurriga arbetaremöte, som väckte ett allmänt löje för sina reaktionära tendenser, vägrade att upptaga sundsvallsstrejken till behandling, och klandrade Isidor Kjellberg för hans kampanj mot sågverksägarna och landshövding Treffenberg i tidningen Östgöten. Förf.

eller blivit inspirerad av en i hemlighet smygande, formligen organiserad socialistisk propaganda, så skulle å andra sidan misstaget vara lika stort, om man invaggade sig i den föreställningen, att det socialistiska åskådningssättet vore helt och hållet främmande för de arbetare, som uppträtt i strejken. Av arbetare hava nämligen dels vid mitt första sammanträffande med dem tisdagen den 27 maj på aftonen, dels vid mötet påföljande dag på rådhuset, dels ock på lägret samt vid förhören, yttranden fallit, vilka utvisa, att åtminstone den socialistiska terminologien för dem varit väl känd. Yttranden av sådant innehåll, som t. ex.: att arbetarna voro dömda till ”svält och trældom”, att rikedomerna icke längre skulle bliva så ”orättvist fördelad”, att de av sågverksägarna lämnade bidragen till bönehusen i själva verket voro arbetarnas egna, genom ”svett och möda” åstadkomna gåvor m. fl. hava icke varit sällsynta och kunna till sin betydelse icke missförstås. Att dessa och dylika yttranden hördes må dock icke väcka förvåning; snarare skulle då ett motsatt förhållande synas underligt, då man erinrar sig beskaffenheten av den uppfostran i borgerligt hänseende, vilken under årtal bibringats den arbetande klassen i vårt land av vissa kända pressorgan, som tävlat att hos den genom sin låga bildningsgrad värnlösa arbetarklassen inplanta föreställningar, som äro oförenliga med samhällets natur och måste hos arbetarna framkalla missnöje med deras ställning och hat mot andra samhällsklasser. Huru djupt detta missnöje och hat redan slagit rot hos arbetarbefolkningen, det bevisas bäst av de livliga sympatier, med vilka, såsom jag på ett annat ställe i förbigående omnämmt, strejken omfattas av arbetarhustrurna, ett förhållande, som för eftertanken erbjuder ett rikt ämne till de mest nedslående betraktelser. Icke blott att till min kännedom kommit flera yttranden efter arbetarhustrurna, vilka andats den bittraste sinnesstämning, utan flera arbetare hava därjämte upplyst att kvinnorna vid många sågverk använt hela sitt inflytande över männen och sönerna för att förmå dem till deltagande uti och uthållighet med strejken. Förhållandet häntyder naturligtvis på stora brister uti arbetarhustrurnas uppfostran. Dessa brister torde väl till stor del hava sin grund uti de för en omsorgsfull uppfostran missgynnade omständigheter, varunder arbetardöttrarna uppväxa och vilka omständigheter i mer eller mindre mån äro gemensamma för alla industriella verk, vid vilka arbetarnas hustrur och döttrar användas i arbete. Då sedan den sunda instinkten, för att icke tala om den ringaste eftertanke, bör vara tillräcklig för att hos varje god arbetarhustru väcka ovilja mot allt, som kan avleda mannen från hans hufvudplikt, varibland även den ”att i stillhet arbeta och äta sitt eget bröd”, så synes den förvildning i känslan och förvirring i begreppet, som fått makt med en stor del av arbetarhustrurna, vittna därom, att de nyväckta religiösa rörelserna i orten, om de också mäktigt bidragit till att hos arbetarklassen befordra nykterhet med flera rent formella dygder, dock icke förmått att i arbetarhemmet ingjuta den verkligt religiösa anda, varigenom först dessa dygder vinna både sin säkra stödjepunkt och i högre mening jämväl sitt enda rätta värde”.

Det är med full avsikt vi använt landshövding Treffenbergs officiella underskrift på kvinnornas hållning under strejken. De uppträdde med heroiskt mod kan man säga. De överträffade högst väsentligt könet i våra dagar, då man icke sällan både i städerna och på landsbygden, inte minst på landsbygden för övrigt, kan få göra motsatt erfarenhet. Arbetarkvinnorna äro mångenstädes, det ha sannerligen de politiska och fackliga organisationerna fått besanna, fiender till männens föreningar, som de, beklagligt att omtala, anse ta deras pengar och lägga beslag på deras lediga tid. Dessutom hysa många av hustrurna vid lantbruk och verkstäder, där arbetsbördan är som tyngst, numera den uppfattningen, att husbondeväldets övermakt alltid står sig.

Men här synes förhållandet ha varit helt annorlunda. En gammal sågverksarbetarehustru i Njurunda, som var med under dessa, som hon själv uttryckte sig ”förskräckliga dagar”, har berättat åtskilligt om folkstämningen före, under och efter sundsvallsstrejken, som ingalunda bör förbigås. Hon anför sålunda bland annat, att kvinnorna inte på långt när som männen voro

angripna av den religiösa pesten — hon sade pesten på orten. De voro därigenom mera vidsynta och ”fria” — hon sade så — och kunde därför verka oberoende av bromsande krafter. Deras strävan var att få ett rikligare bröd tillmätt för familjen — i synnerhet för barnen — och hade inte männen gjort slag i saken den 26 maj, skulle tvivelsutan kvinnorna gjort det. Så långt var det gånget. Så stor var nöden, att brödransonerna inknappades dag för dag. Men inspektorer och förvaltare — patronerna voro för höga att låta tala vid sig bara skrattade åt framställningarna och kraven — undra på att det blev som det blev! Hon tillade till sist, att åtminstone två av sågverksarbetarnas barn, som hon visste, dogo i Njurunda av umbäranden och svält. Vem klandrar, att kvinnorna ville resa på sig?

Då alltså strejken var sprängd av Treffenbergs stamanställda, arbetet återupptaget och lugnet, det efterlängttade lugnet relativt återställt, begynte givetvis letandet efter syndabockar eller offer. Hela tiden hade landshövdingen och sågverksherrarna, patroner, disponenter, förvaltare och inspektorer, haft pålitliga kunskapare ute — till antalet över femtio, uppger en lösmint bokhållare — ehuru man i stället sökte ställa arbetarmassan mot väggen för spioneri av särskilt utsedda pålitliga vid sågverken. De fattade inte, att de strejkande på annat sätt kunde få kännedom om, huruvida några arbetsvilliga funnos på sågverk och brädgårdar eller inte.

Därför sökte landshövdingen och dennes hantlangare, såväl uti som utan uniform, efter ”ledarna” — som man sade. Det kunde ingen makt i världen övertyga herr Treffenberg om, ehuru han ingalunda saknade historisk beläsenhet, att arbetsinställelsen uppstått utan egentlig ledning: som ett spontant uttryck för folkets vilja och dagens sociala krav. Sådana exceptionella tillfällen upphöja ledare genom en psykologiskt undermedveten lag. Så har det varit under alla revolutioner från 1789 eller längre tillbaka tills nu.

En annan greve Hamilton, än den vi citerade inledningsvis i vår krönika, första kammarens nyligen avlidne talman, Hugo Hamilton, Erik Gustav Geijers dotterson, fällde någon gång under sina radikala ungdomsår de beryktade orden, att man inte, om man ville vara folkledare, borde försöka med att leda massorna bakåt, ty då skulle man snart få göra bekantskap med deras motsatta vilja. Själv vågade ändå ”den radikale greven på stockholmsbänken”, som han nämndes på nittioalet, försöket till mogen ålder kommen, men han återfick därvid endast sitt uttalande understruket med folkets bestämda vilja att komma framåt, icke tillbaka.

Nu var det emellertid så, vad denna strejkrörelse i Sundsvall 1879 beträffar, att någon särskilt utkorad ledare icke fanns. Därtill hade man icke haft tillräckligt förutseende eller förstånd, att någon sådan skulle kunna behövas. Den förutnämnde *Isak Boström*, en 28-årig eldare vid Vapelnäs, omtyckt av såväl arbetsgivare som kamrater, häktades längre fram såsom roten och upphovet till strejkrörelsen. En annan, Anders Backström, som hölls för att vara hans adjutant, instängdes också i Sundsvalls ogästvänliga kronohäkte en tid. En tredje känna vi inte med säkerhet till gagnet. Men därtill komma vi emellertid i sinom tid. Nu skola vi först med Isidor Kjellbergs egna ord berätta om, hur det ibland kan gå till att bli folkledare, och framförallt vilka andliga egenskaper, som det behövs för det.

”Han var”, säger han om Boström, ”ganska lyckligt utrustad på förståndets vägnar, med ren panna och öppen blick, ärlig och förtroendeingivande i hög grad, waldenströmare, men olika andra läsare däri, att han aldrig gick med hängande huvud, utan fast hellre alltid visade sig vid gott humör. Då strejkströmmen nått Vapelnäs och därvarande arbetare gjort gemensam sak med dem, som först nedlagt arbetet, följde Boström med de övriga, en stor skara, på väg till Skarpskytte-slätten. Vid det närmast Sundsvall belägna sågverket Mon möttes de strejkande av landshövdingen, vilken förmådde dem att stanna, och höll ett tal, därvid han bland annat yttrade, *vad mycket förbittrade samtliga hans åhörare*, att andra arbetare, villiga att underkasta sig såg-

verksägarna, lätt kunde finnas till så stor myckenhet som helst. Till svar på detta landshövdingens tal skrek den ene över den andre, och inseende nödvändigheten av att endast en svarade på allas vägnar, tog Boström, som blivit av de påträngande nyfikna framknuffad, så att han kom helt nära landshövdingen, till ordet och (som vi i det föregående antytt. Förf.) bemötte åtskilligt av vad herr Treffenberg yttrat om arbetarnas lönevillkor, och vilket Boström, liksom var man för resten, visste vara oriktigt. Och så kom han genom en ren tillfällighet att presentera sig som en av de strejkandes främste. Så hade han, dittills känd av jämförelsevis få och helt obemärkt, plötsligt dragit till sig både kamraternas och landshövdingens uppmärksamhet, så att den senare, omedelbart efter att ha träffat överenskommelse med de strejkande, att de skulle utse en kommitté eller deputation, som borde komma till honom på utsatt tid och plats, vände sig till Boström, tog honom på axeln, frågade vem han vore och uttalade önskan att han, om vald eller icke vald, måtte göra deputerade sällskap till deras beslutande sammanträde med landshövdingen.

Det svar, som Boström nyss givit landshövdingen, hade å andra sidan fallit hans kamrater så. i smaken, att han blev vald icke blott till ledamot i deputationen utan även till dess ordförande. På så sätt såg han sig plötsligt upphöjd till en bland strejkens mest betrodde män; och omständligheterna gjorde sedan, att han behöll den ställningen. Man började med att fråga honom i första rummet till råds. Man yrkade sedermera på, att han skulle leda förhandlingarna, föreslå operationsplaner o. s. v., och han ansåg sig varken kunna eller böra undandraga sig.

— Ett — yttrade han under vårt samtal — som man nu anfört mot mig, är att jag, då bud kom från Svartvik, att en trupp av de våra på Skarpskytteslätten måste skickas dit, för att med sin närvaro inverka på dem (om förmän eller soldater hade ej uppgivits) som ville hindra de för strejken hågade svartviksarbetarna att förena sig med oss, frågade de med mig på slätten samlade, vad vore att göra, och anstaltade så att deras beslut kom till utförande.

*Alla* arbetare och även andra, med vilka jag talat om Be-ström, hava med en mun försäkrat, att han hade det mest välgörande inflytande över strejkrörelsen, fortsätter författaren. Han uppmanade utan återvändo till nykterhet och skickligt uppförande för övrigt, och han avstyrde, så långt han förmådde, varje ifrågasatt steg av förhastande, därvid utvecklande förstånd och ordningskärlek i hög grad. Han slutade med att, finnande övermakten för stor, uppmana de strejkande att självilligt åtskiljas.

Hans säkerligen om en fast övertygelse om sakens rättvisa och av ett känsligt hjärta ingivna första uppträdande inför landshövdingen såsom samtliga arbetares förespråkare, utmärkte sig för värdighet. Han kröp ej bakom de andras ryggar, utan stod fram, manlig, oförfärad och förtröstansfull. Han blev icke desto mindre utan att först hava underkastats förhör plötsligt häktad den 30 juli och kvarhölls i häkte i nära sju veckor eller till den 13 september, då han frigavs, utan att hava blivit hörd av rätten, vilken resolverade, att han, skulle ställas på fri fot, eftersom kärandeparten uteblivit. Allmänna åklagaren tillfrågades dock dessförinnan, om han hade något yrkande mot den anklagade, men besvarade denna fråga med nej. Boströms sak lär nu komma att undersökas vid annan rätt.

— Boström skall väl i sinom tid söka upprättelse? frågade jag.

— Ja, jag har tänkt det.

— Vem är anklagare, vem har yrkat häktningsåtgärd mot Boström?

— Jag vet inte rätt vilken.

— Vem har låtit häkta Boström?

— Landshövdingen, tror jag.

— Behöver Boström pengar till rättegången, så skall jag försöka att skaffa.

— Jag tackar, men jag tror att kamraterna vid sågverke skola bisträcka mig.

— Vet Boström någon pålitlig advokat att vända sig till för erhållande av rättegångsbiträde?

— Inte är väl någon sådan behövlig. Jag har vittnen till och med bland själva sågverksägarna. Det är omöjligt, att fälla mig till något straff, ty jag har icke gjort något illa.

Jag följde den unge mannen på väg till hans hem och gladdes att bevittna det deltagande, som kom honom, med det av fängelseluften tärda ansiktet, till del av mötande personer. Från somliga stugor rusade folk ut, då han passerat, och ropade honom vid namn, så att han måste vända sig om och övertyga dem om, att han äntligen blivit frigiven”.

Isak Boström lever ännu, tyngd av minnen och bortåt åttio mänskliga levnadsår. Strejken 1879 är hans dystraste hågkomst, som han ej gärna talar om. Han var under sin krafts dagar affärsman vid Vapelnäs, men flyttade sedermera till Sundsvall och öppnade en liten reparationsverkstad. Att hans person nu framdragits från den glömska, vari han helst dväljes, försynt och blygsam som han alltjämt är till sin natur, beror därpå att landets sågverksarbetare, vars föregångsman han är, velat det. Hans och Anders Backströms förtjänst var det, att 1879 års sågverksarbetarestrejki i Sundsvall, trots myndigheternas fruktansvärda provokation och övergrepp — de myndigheter, vars plikt det varit att skydda de svältande fattiga, i stället för att slå ned dem och pina dem — fick det arbetarklassen värdiga förlopp och den relativt lyckliga upplösning, som den fick. Det är med vördnad och tacksamhet, Isak Boströms namn därför åt framtiden bevarats på dessa blad.

De häktades antal var ursprungligen synnerligen stort. Innalles 36 stycken äro namngivna i tidningarna, huvudsakligast värmlänningar och västerbottningar, men vid rannsakingen var det omöjligt, t. o. m. för den nitiske Treffenberg, att få dem fast enligt lag. Det fanns naturligtvis någon brist i lagen, förstår man väl, någon lucka, som behövde täppas till snart nog, om samhällets trygghet skulle vara säkrad. Men vid en efterskörd, som ägde rum i slutet av juli, fastnade icke mindre än 8 i notvarpet, bland dem Boström och Backström. De blevo likväl efter hand frikända — utom två, som fingo böta 25 resp. 15 kronor — även de.\* Däröfver skrives i Kjellbergs broschyr följande, som är värt att påminna om: ”Sedan landshövding Treffenberg strax efter strejken, som av honom med hot av bajonetter sprängdes, företagit undersökningar vid åtskilliga sågverk, och då hållit ett slags förhör vid Tunadal, hörde man därefter icke vidare av honom, förrän flera veckor därefter, då han plötsligt uppenbarade sig med en anländande båt, för övrigt full med krigsfolk. Efter -väl försiggången landstigning lät landshövdingen allt arbete vid

---

\* I skrivelse till domhavande i Medelpads östra domsaga, anmodades denne att företaga rannsaking med 8 personer: arbetarna Isak Boström vid Vapelnäs, Anders Backström, Andreas Jonsson, Carl Eriksson, Olov Bergström, Karl Johan Lindbom, Jonas Olov Gidlund, samtliga från Tunadal, samt Nikodemus Andersson från Nyvik, ”mot vilka skäligen anledning förekommit, mot Boström och Backström att hava anstiftat och deltagit i åtskilliga inom Sköns och Njurunda tingslag föröfvade hemfridsbrott och brott mot **annans frihet**, och mot de övriga att hava förövat dylikt brott vid Svartviks sågverk”. Nils Johan Björkman skriver i anslutning härtill i ett resebrev om de båda ledarnas häktning i Tunadal i Nykterhets-Basunen den 1 januari 1880:

”Föreståndaren för brödraförsamlingen (i Tunadal) var en bland dem, som arresterades efter den riksbekanta sundsvallsstrejken. Han anklagades därför att han varit med om att ”stoppa” sågverk och med våld avhållit arbetare från deras arbete. Dessa beskyllningar voro alldeles ogrundade. Br. B —m var således bland de ”syndabocker”, på vilka man ville vältra skulden för strejken. Tvenne dagar efter hans hustru fött ett barn, rycktes han genom militär från henne och fyra barn, fastän hans principal protesterade mot hans häktande. Av skrämelse blev hans hustru sjuk. Omkring fem veckor satt B—m och en annan broder, maskinisten B., vilken landshövdingen Treffenberg själv, genom att framhålla honom, på sätt och vis satt till ledare av strejken, arresterade. När ingen målsägare kunnat påträffas — sådana funnos icke i verkligheten — hjälpte det ej att åklagaren begärde uppskov i målet. Domaren försatte de oskyldigt häktade i frihet.”

sågverket avstanna och sammankalla alla arbetare, som ställdes under sträng bevakning av soldater, och så började ett nytt ”förhör” av egendomlig art, varvid ”rätten” tycktes egentligen utgöras av ett par länsmän förutom landshövdingen, vilken förde ordet. Någon detaljerad skildring kan icke här lämnas; det kan blott sägas, att nu lika litet som förut vunnos några om någon särskild arbetare komprometterande upplysningar, men det syntes, som förde landshövdingen sådana med sig från annat håll, ty helt oväntat började han utpeka i högen den ena efter den andra såsom stora, farliga brottslingar, vilka icke längre kunde få gå fria.

— Du har visat dig bland de värsta! skrek Treffenberg till en vid namn Lindbom och gav befallning att han, såsom från den stunden häktad, skulle ställas mellan två soldater.

Lindbom\* ville yttra några ord till sitt försvar, men som han icke någon gång förut blivit hörd, rörande anklagelserna mot honom, så blev han ej heller nu, då man hutade åt honom med orden:

— Här är icke platsen eller tillfället för dig att säga något. Härefter förkunnades lika raskt, utan rannsaking, samma dom och vidtogos samma åtgärder mot de övriga.

— Vilka voro edra anklagare? frågade jag.

— Det sade man oss inte, åtminstone hörde vi det ej, men det påstås, att landshövdingen påbjöd häktning, allteftersom svartviksherrarna, vilka voro med honom, hemlighetsfullt gävo honom tecken och utpekade oss.

Så blevo de sex arbetarna alldeles oförberett och oväntat ryckta från sitt arbete och, ohörda, förklarade skyldiga att genast träda i häkte. Två soldater beordrades att följa varje man till hemmet för utbyte av arbetskläder och sedan till fängelset.

I fängelset behandlades männen mycket strängt under de sex veckor som de kvarhöllos där.

— Den, som öppnar mun till ett ord, blir försedd med munkavle — tillropades dem strax vid ankomsten till fängelset med anledning av att den ene viskade något till den andre. Ingen som helst fick under de långa veckorna besöka dem, och de hustrur, som buro dit mat för sina fångna mäns räkning, måste till en början återvända med oförrättat ärende. Den femte september slog omsider deras befrielses timma, då rätten fann ingen sak med dem, utan frikände dem alla, med undantag av Backström, vilken, om jag ej misstager mig, blev, ehuru liksom de övriga ställd på fri fot, ålagd att framdeles åter infinna sig för domstol.”

Under strejkens upprörande dyningar och domar i Sundsvall, pågick alltjämt presspolemiken i huvudstaden. De konservativa bladen höjde Treffenberg till skyarna som landets befriare och värn. Hans vän och kamrat från studieåren, förutnämnde riksbibliotekarien Harald Wieselgren, ger honom för hans fosterländska välförhållande och kraftiga uppträdande mot tusentals arbetare, som sammangaddat sig, för att tilltvinga sig högre avlöning, ”just då arbetsinställelsen skulle för arbetsgivarna medföra största förlust”, det betyget, att han var en man efter mindre vanliga, mått. ”Fäderneslandet” framkastade det elaka spörsmålet: ”vem skall och bör betala de högst betydande kostnader, som varit förenade med den förhastade krigsexpeditionen till Norrland” och vänstertidningarna i Örebro, Linköping och Hälsingborg instämde. Det troddes, att hela företaget skulle komma att draga en utgift, på vilken sida den sedan föll, på i runt tal 50,000 kr.\*\* Nyanskaffningen av arbetare, som var landshövdingens käpphäst sedan strejkens början, hade ej slagit väl ut. De flesta av finnarna, alla från Vasa län, återvände genast. De ville inte ta brödbiten från sina svältande svenska kamrater, förklarade de. En trupp nybörjare klagade över, att de per

\* Den tredje ”ledaren”. Förf.

\*\* Sägverksägarna fingo betala för hjälpen i stort sett. Förf.

individ ej kunnat förtjäna mer än 60 öre om dagen. ”Sundsvalls Tidning”, som fått mottaga deras besök, skriver: ”De klagade därjämte över dåliga nattkvarter och dito föda. Den, till vilken de hänvände sig, hänvisade dem till landshövdingen att hos honom framlägga sina klagomål och styrka dem, om de kunde”. De gjorde varken det ena eller det andra, utan återvände hem.

Någon direkt vinst gav måhända icke strejken under den närmaste tiden *överallt*, men det moraliska trycket till arbetarnas förmån var dock så starkt, att den inte länge kunde utebli. Stadsfiskal S. V. Hellman skrev exempelvis till landshövdingen i en rapport, ”att sundsvallsbornas sympatier voro allmänt för de strejkande arbetarna, då dessa voro samlade i massa alldeles invid staden”, men därmed tiger redogörelsen till civilministern. Det rättfärdiga i arbetarnas krav mognade till medvetande undan för undan. Man må för resten icke uraklåta att taga kännedom om, vad som vid denna tidpunkt lästes i öre-bropublikationen ”Allehanda för Folket”, redigerad av Arvid Gumælius och doktor Öman:

”Sundsvall den 7 juni 1879.

Med anledning av eder artikel om ”arbetarestrejken” i Sundsvall, få vi härmed bedja tidningen omnämna, att det ingalunda är förenat med sanna förhållandet, att två kolportörer i tjänst hos ”Hoppets Här” skulle vara något delaktiga uti, mycket mindre upphovsmän till strejken. Nöden har hos en del arbetare förstorat den och hos de andra deltagandet för de nödlidande. Högst få hava deltagit mot sin vilja och dessa hava gått sin väg, så snart detta blivit kunnigt för ledarna.

Många rövarhistorier ha pådiktats oss; men det säkra är, att så snart något begånget ofog eller förseelse genom dryckenskap blivit bekant hava de skyldiga blivit avstraffade och från de strejkande uteslutna.

Strejken är *lyckligtvis slut*; målet delvis vunnet. VW ett av sågverken\* ha de lägsta arbetslönerna 1,05 höjts till 1,50. Huruvida alla sågverken följt exemplet veta vi ej, men några ha åtminstone gjort det.

Arbetare.”

I samband med medlingsförsöken den 30 maj nämndes även i det föregående ägarens till Strand namn, grosshandlaren och fil. doktorn Johan Severin Axell, bredvid Adolf Hedin, sedermera framstående radikal riksdagsman till sin död 1892. Sedan de s. k. demokratiska fackföreningarna bildats på sundsvallsstrejkens ruiner, uppvaktade desamma 1886 den aktade arbetsgivaren och politikern efter hans återkomst från riksdagen, närmast med anledning av hans insats mot livsmedelstullarnas ifrågasatta höjande. Till ett antal av bortåt 1,000 hade arbetarna sagda dato samlats på Sundsvalls torg, och därefter under flygande fanor tågat ut till Axells villa, Rosenborg, därvid han i sitt svarstal på hyllningen bland annat yttrade — karaktäristiskt nog för denne arbetsgivares ställning till strejken och arbetarna — bland annat :

”För alla, som voro med om senaste stora strejk i detta distrikt, bör det stå uppenbart, att därest fackföreningarna då funnits, strejken sannolikt blivit bilagd eller åtminstone icke fått det sorgliga slut, som blev dess lott”. Han underströk vidare den bekante amerikanen Vincent Powderlys åsikt, mycket energiskt förfäktad av de borgerligt radikala på 1880-talet, att arbetsgivare och arbetare icke borde stå i skilda läger. ”De stängsel, som egenkärleken, misstroendet och hatet rest, måste falla; arbetare och arbetsgivare måste tillsammans överlägga om sina gemensamma angelägenheter. Det är detta, som jag anser vara en möjlighet genom fackföreningarnas bildande; Jag hoppas, att det även måtte bliva en verklighet.”

---

\* Strand. Förf.



Hur allvarlig den stora strejken än var i grund och botten, kan man ändå uppsåra sparsamma humoristiska drag här och där. Den skämtets ådra som genomsyrar arbetarklassen, även under mycket svåra förhållanden, påträffas även här. En och annan tidning förlöjligade också i ord och bild Curry Treffenbergers fältherreegenskaper, i synnerhet Frans Hodells ”Söndags-Nisse”, som till hans ära nedklottrat följande vers:

DEN STORA STREJKEN Mytologisk fabel

”I olympiska gemaken  
 gudaskaran låg och sov  
 ingen enda själ fanns vaken  
 inom himlakungens hov,  
 ty att härska och regera  
 skipa lag och rätt med mera  
 går ej utan stort besvär  
 och förskräckligt tröttsamt är.

Men när Hermes kom med posten  
 — dagens nyheter en hög —  
 för att sluka färsk kost  
 upp en var från soffan flög,  
 lyssnande förskräckt till orden:  
 ”allmän strejk man gjort på jorden;  
 ingen vill ge offer mer  
 ingen böjer knä och ber.”

Strax förnummos harmsna ropen,  
 vad kan packet vilja nu?  
 Jordens barn, den usla hopen,  
 få vad de behöva ju.  
 Ha de ej så gott som gratis  
 foder, spannmål och potatis,  
 tack ske, jämte sol och regn,  
 vårt gudomliga hägn?

Hovets tidning: ”Vita plåstret”  
 — eljest hygglig i sitt skick  
 som en ung novis i klostret  
 inför abedissans blick  
 i en ”ledare” begynte  
 ljunga mot de oförsynte  
 som så kränkt i råd och dåd  
 gudars faderliga nåd.

Zeus lät denna varning fara  
 flux bland jordens länder ut:  
 ”må man taga sig till vara  
 tålamodet kan ta slut” —!  
 täcktes därpå sammankalla  
 gudars och gudinnor alla  
 för att sätta sig till doms  
 över Hellas folk och Roms.

Inför denna höga ”jury”  
 ordet full av iver tog  
 Mars — en gudavärldens Curry —

och ”cenering” föreslog  
 eller militärhandräckning  
 minst till prästernas betäckning  
 som beskyddat gudars rätt  
 bland en vrångvis människoätt.

Ja — som pöbelns trots var vådligt  
 och än värre skulle bli,  
 fann varenda gud det rådligt  
 att med största energi  
 statuera ett exempel,  
 om ej varje heligt tempel  
 snarligt skulle vara blott  
 föremål för hån och spott.

Themis, rättvisans gudinna,  
 spordes an som vis och klok  
 och var lycklig nog att finna  
 i sin tjocka lagverksbok  
 stadgan om försvarslösheten,  
 tjänlig att på menligheten  
 lägga tygel och kapson  
 stämma ned den höga ton.

Smiddes så en mängd kanoner  
 av Vulkan, Olympens Krupp;  
 skarpa Remingtonpatroner  
 Mars fördelte bland sin trupp;  
 några tusen örlogsbåtar  
 sjöministern, herr Neptun,  
 sände från sin havspaulun.

Militärn att makten bruka  
 rycktes an i takt och tu,  
 prästerna, förut så mjuka  
 övermodigt skreko nu:  
 ”staten, gud ske lov är räddad!  
 Upprorshydrans grav är bäddad!  
 Nu ert usla tiggarpack  
 straffet tag med ödmjukt tack!”

Gudavapnen provet höllo,  
 styrkan rådde, det är klart:  
 hoparna till föga föllo,  
 arresterad ganska snart  
 satt varenda ”varg i veum”;  
 därpå sjöngs ett fromt ”Te Deum”  
 utav dem som röna fått  
 nyss vad lagens arm förmått.

Och att ej de måtte glömma,  
 vilka följder trotset får  
 skäligt prövade att döma  
 dem till några missväxtår,  
 att med svält och hunger späkas,  
 då av nöd de sluppit ”vråkas”

från den sista tillflyktsort,  
himlen dem till hemvist gjort.

Men ett jubel å la Faust  
höjdes i Olympens sal:  
Bacchus, himmelrikets Knaust,  
ställde till en ”zwyck” med bal;  
av ambrosia och nektar,  
harpoeters rökverksfläktar  
gudaskaran rusig gick —  
det var slutet strejken fick.”

Då strejken var utagerad sände konung Oscar en handskrivelse till landshövding Treffenberg och tackade honom ”för den kraft och beslutsamhet, varmed han undertryckt sågverksarbetarestrejken”, till fäderneslandets gagn. När trupperna av andra gardet inmarscherade på Ladugårdsgärdet efter välförrättat värv i Sundsvall, mottogos de av konungen, som yttrade:

”Jag tackar eder, mina vänner, för den goda anda och hållning, I haven ådagalagt under den tid, I varit borta. Jag tackar dig, mitt trogna garde, låt trupperna defilera”.

Strejken var ännu långt ifrån utagerad, den levde fortfarande som en dyster erfarenhet i arbetarnas sinnen. Det dröjde dock ända till år 1885, innan någon rörelse bland sågverksarbetarna ånyo tog fart. Då bildades emellertid några spridda fackföreningar, men dessa voro icke socialistiska, utan följde ett mera demokratiskt betonat program. År 1886 togo tvenne arbetare i sundsvallsdistriktet, Leon Hallén och W. Wester från Kubikenborg initiativet till Sundsvallsortens Sågverksarbetareförbund, som högst ägde 16 anslutna föreningar. År 1887 ombildades denna organisation till Medelpads arbetareförbund. Sedermera sökte detsamma samarbete med Ådalens sågverksdistrikt och söderhamnsdistriktet. I Ådalen erhöles vederbörande ingen kontakt med arbetarna, men i söderhamnsorten bildades däremot en organisation, som benämndes Söderhamnsortens Sågverksarbetareförbund, vars program var utformat i bl. a. följande punkter:

- 1:o. Fullständig religionsfrihet; 2:o. Lika rösträtt vid politiska val;
- 3:o. Upphävande av tjänstehjonsstadgan med flera stadgor, och
- 4:o. Införande av normalarbetsdag å 10 timmar.

Man ämnade över hela Norrland sammanknyta ett sågverksarbetareförbund, ehuru detsamma först senare under den socialdemokratiska fackföreningsrörelsens välde kom till stånd. En omfattande kooperativ verksamhet och en importförening efter engelskt mönster voro även på tal.

## **Den kyrkliga anarkien och den politiska radikalismen: De tu äro ett.**

”Sedan strejken väl kommit till utbrott, har densamma på ett verksamt sätt vunnit befordran och sammanhållning genom de missbruk av religionens makt, vartill strejkens andliga ledare gjort sig skyldiga, då de genom uraktlåtenhet att framhålla strejkens förkastlighet, både ur religiös och borgerlig synpunkt bidragit till att insöva i stället för att väcka sina vilseförda åhörarens samveten.”

Curry Treffenberg 1879.

”Hjärtat klappar av glädje, jag må väl säga stolthet, vid den tanken att man under flera veckor kan gå från sågverk till sågverk, ur hus och i hus, och icke träffa en berusad arbetare, aldrig ens höra talas om en hustru, som använder starka drycker, sällan finna ett hem, som icke röjer spår av husmoderlig omvårdnad, om man dock dess värre måste bekänna att kvinnans förmåga och insikter i hushållningskonsten alls icke motsvara hennes vilja. Och jag tror, att var och en, som inlåter sig med sågverks-

arbetarna, måste med glad förvåning iakttaga ett städat sätt och hovsamhet i uttryck, som vida skilja sig från det forna råa övermodet. Hur har denna förändring åstadkommit? Härpå gives av alla parter ett samstämmade svar: Det är en frukt av de religiösa rörelserna.

Jag har hört en mot dessa religiösa rörelser i övrigt synnerligen ogünstig, att icke säga förbittrad sågverksägare i ett middagssällskap fälla följande omdöme: ”Vad man än må säga om ”läseriet” — en sak måste man erkänna, det har utrotat dryckenskapen och skaffat frid i hemmen.”

Ernst Beckman 1879.

Det gällde givetvis för ”strejkbetvingaren Curry” — för att använda Söndags-Nisses ironiska uttryck — att framsläpa syndabocker till allmänhetens forum. Nu var detta inte någon lätt sak, de häktade, som voro fredliga människor, måste lössläppas — vart skulle han vända sig? Den dömande borgerliga massan krävde dock offer — och han kom då att tänka på de frireligiösa föreningar, deras kolportörer och ledande män. De hade visserligen i allmänhet följt lärofaderns, lector Waldenströms, exempel — ”Brödra- och Nattvardsföreningen” var nämligen den enda sammanslutning av ”läsare” att räkna med — att göra halt och front mot strejken, men landshövdingens inbilskhet påtvingades ändå den uppfattningen av beskäftiga tillskyndare, att vissa sympatier på detta håll visats de uppstudsiga. Samma beskyllning drabbade även baptisterna — ”Lutherska Missionsföreningen” och mormonerna ansågos av sågverksägarna och deras myndiga ledare vara de enda lojala — men deras försvar sköttes av huvudorganet i Stockholm, ”Veckoposten”, med största energi. Som provbit på tidningens hållning, kan följande anföras:

”I anseende på orsakerna till krigstillståndet mellan arbetsgivare och arbetare, lära personer i Sundsvall, som sett sakerna på nära håll, vara fullt övertygade, att de äro ungefär vad vi angivit: å ena sidan i avseende å arbetarnas socialistiska satser, som spritts genom tidningarna, av vilka en riktigt slukades i lägret; å andra sidan i vissa fall ett mindre hänsynsfullt bemötande från inspektorer och förmän.”

Det var egentligen endast ”Medelpads Allehanda”, som i början inom pressen i Sundsvall förfäktade den meningen, att ”läsarna”, som tidningen uttryckte sig, deras församlingar och bönehus, voro de egentliga härdarna för strejkens uppkomst och utveckling. Den instämde i landshövding Treffenbergs kategoriska omdöme: ”Det är i förbindelsen mellan *den kyrkliga anarkien och den politiska radikalismen*, som strejken har sin innersta förklaringsgrund”. Under rubriken ”Religionen täckmantel för stämplingar mot andras egendom och frihet”, hasplar redaktör O. F. Kuylénstjerna för övrigt ur sig följande hysteriska utgjutelse:\*

”Första akten av det drama, vi och omnejden under de sista tio dagarna bevittnat, är utspelad. De hava förpassats tillbaka till sågverken, där de mer eller mindre mangrannt återupptagit arbetet, avvaktande för övrigt såväl sina arbetsgivares domslut angående vräkning eller tillgift, som den polisundersökning som snart torde taga sin början. Ehuru vi icke vilja gå en sådan i förväg, anse vi oss berättigade att yttra några ord angående det vederstyggliga faktum, vilket vi ovan angivit såsom ämne för den dagen, och vilket är i var mans mun.

Redan för några år sedan började starka religiösa rörelser bland arbetarna vid distriktets sågverk. De flesta arbetsgivarna ansågo sig böra i sin mån understödja dessa rörelser. Talrika kapell och bönehus — understundom flera vid samma sågverk — bära vittne om den samverkan mellan arbetsgivare och arbetare, som hittills ägt rum för spridande av gudsfruktan. Sågverkens ägare och disponenter trodde nämligen i sin enfald, att där Guds ord förkunnades, där böner och förböner höllos, där dryckenskap och andra laster fördömdes, där skulle man ock lära sig vara gudfruktig och mänsklig lag underdånig, att icke med våld stänga andra människors verkstäder och tvinga dess arbetare från arbetet, att icke göra sig skyldiga till svart otacksamhet, att icke

\* Medelpads Allehanda den 6 juni 1879. Förf.

tillfoga andra människor skada för egen vinnings skull, att icke höja strejkens fältrop, som i likhet med rövarens ”börsen eller livet” i detta fall ljuder: *25 % förhöjning till oss eller 25,000 kr. om dagen i liggedagspenningar till lastfärdiga fartyg.* Arbetsgivarna visste, att våra läsare, absolutister, waldenströmare, baptister och metodister icke kunna gå i sällskap med hederligt folk till Herrens nattvard, men de visste i sin fåvitsko *icke*, att de kunna göra gemensam sak med bovar och långholmare när det gäller lagbrott. Stor blev ock förvåningen, när man erfor, att dessa ”hoppets härar” av olika religiös färg icke gjorde stånd mot rörelsen, men ännu större, när tydligt blev, att just dessa utgjorde truppens kärnpunkt.

Våra måttlighetssupare eller religiöst ljumma fingo aldrig komma fram till ledarnas rådsbord. Längre förberedd och med omsorg utarbetad stod strejken med ens framför oss, hållande högt sin fana med inskrift: *Fjolårets arbetspriser och — stängda krogar.* Man tänke sig stigmännens fordrande penningar och — nykterhetslöfte. Får man tro det allmänna ryktet — och ännu kända fakta styrka detsamma — hava nykterhets- och andra predikanter satt strejken i scen. *Arbetarna hava ju också numera haft svårt att avlöna sina s. k. präster.* De bönehus, till vilka sågverksägarna upplåtit plats och anslagit medel, hava under vinterns lopp tjänat till konspirationslokaler. Böner hava omväxlat med stämplingar. Man anropar den evige om nåd och barmhärtighet för sig själv och andra, och man rådslår om bästa sättet att åderlåta sina principalers kassor samt att hindra kamraterna från det arbete, varav deras dagliga bröd beror. Kvinnorna fanatiseras. Andliga syföreningar sömma fanorna till strejken, och så börja strejkernas tåg, eggat av vinstbegär och nykterhetsiver, verkande från början till slut med hot och våld, brytande mot lag och frihet.”

På sådan grundval utbyggde också Curry Treffenberg försvaret för sitt obalanserade, rent vådliga uppträdande, som han ganska sanningsenligt och utförligt redogör för i den officiella berättelse till civildepartementet, vi förut åberopat. Han angriper däri inte de egentliga lutheranerna, som han givetvis, statskyrklig som han är, räknar till de trogna, men däremot mäter han waldenströmarnas församling skäppan full, bland annat i följande ordalag:

”Men om ”Medelpads Lutherska Missionsförening” ståt utom all beröring med strejken och åtminstone baptisternas föreståndare och ledare, liksom också centralkommitténs styrelseledamöter (nykterhets-) ogillat och sökt motverka densamma, så visar det sig däremot att strejken haft livliga sympatier inom ”Brödra- och Nattvardsföreningen”, vars medlemmar talrikt deltagit i strejken och på densamma övat ett verksamt inflytande. Till denna förening hörde icke blott tvenne utav strejkens tre huvudledare, utan även de tvenne kolportörer, vilka alternerande förrättade morgon- och aftonbönerna, ävensom gudstjänsterna på lägret. Ävensom det förut i berättelsen omnämnda bönehus, i vilket under strejken lokal upplåts dels för expedierande av de strejkandes adresser och övriga skrivelser, dels för överläggningar inom strejkens styrelse, och dels för härbärgerandet under nätterna av äldre eller sjukliga och annan bostad saknande arbetare, var denna förenings tillhörighet. Redan dessa omständigheter häntyda på ett livligare intresse för strejken inom föreningen”.

Men innan landshövdingen hunnit stadga denna, som synes *kategoriska uppfattning*, lät han vid polisförhören upplysningsvis de båda anklagade kolportörerna, Peter Taklaxen och Nils Taansberg, förklara sig. Detta så mycket angelägnare naturligtvis som åtskilliga förhörda arbetare därunder intygat, ”att båda — — — under sina andliga föredrag på lägret direkt uppmanat arbetarna till strejkens fortsättande, under antydan att

”Herren skulle förlåna arbetarna seger, om de hölle ut och deras uppträdande vore för honom behagligt”. De anklagade förnekade dessa uttalanden på det bestämdaste, och några namngivna

vittnen för påståendenas styrkande kunde landshövdingen inte hänvisa till. De hade ingalunda gjort några uttalanden i uppviglande syfte, men ej heller offentligt avrått från att fortsätta strejken — och det var, som framgår av detta kapitels motto, i landshövdingens ögon tillräckligt brottsligt. Häradshövding G. U. Bergmanson hade också vid ett besök på Skarp-skytteläget hört Taansberg yttra, ”att de inte behövde frukta sig, emedan de voro omgivna av en vagnborg med änglar” samt i sammanhang härmed: ”att det värsta, som kunde hända dem, vore, att få ingå i den eviga glädjen” — och det ansåg den lyssnande lagkarlen, som själv var domhavande i Medelpads västra domsaga, vara direkt uppmaning till de ”sammangaddade” att stå på sig. Men han fick inget medhåll av tribunalet: landshövdingen, v. häradshövdingen C. Haij, som Högsta domstolen nyss förut dömt till 500 kr :s böter för tjänstefel, och e. o. hovrättsnotarien Otto Staaff, som senare lät tala om sig.

I en korrespondens till ”Göteborgs Handels- & Sjöfartstidning” klandrar Ernst Beckman ”Medelpads Allehanda” synnerligen eftertryckligt, därför att ”hon i sin ledande artikel, som alltigenom andas hat mot de s. k. ”läsarna” sökte göra troligt, att dessa äro anstiftare till strejken. Att säga detta är falskt, vilket ock snart skall genom den undersökning, som landshövding Treffenberg nu håller på med vid varje sågverk, visas. Emellertid är beklagligt, att det skall finnas tidningsmän, som göra sig av ett eller annat skäl till språkrör för osanna och gemena beskyllningar. Förvånande var, att ”Afton Bladet” avtryckt och försett med en mustig ingress ovannämnda ledare i ”Medelpads Allehanda”, man kan väl åtminstone sätta de fordringar på ”Afton Bladet”, att dess redaktion bör besitta så stor urskiljningsförmåga, att hon icke låter komma sig till last utspridandet över landet av osanna beskyllningar, vare sig om det ena partiet eller det andra.

Säkert är, att varken ”läsare, absolutister, waldenströmare, baptister eller metodister” äro skulden till strejken. Den predikant, herr Taklaxen, som bodde i det bönehus, vilket är beläget alldeles intill Skarpskytteläget, där strejkarna uppehöll sig, sökte genom stränga förmaningar, stränga ord och genom husbesök hindra dem, han kände, att delta i arbetsnedläggelsen. För att förekomma våldsamheter och lugna de upprörda sinnena, fann han det vara sin skyldighet, att, då arbetarna begärt det, predika för dem, vilket han gjorde utan att på minsta sätt uppmuntra dem att fortsätta strejken. Tusentals vittnen kunna intyga sanningen av det nu sagda — — —. Hade ej landshövding Treffenberg haft så goda medhjälpare (de religiösa), skulle han icke mycket kunnat uträtta med den militär, som han hade att förfoga över, mot de 6- å 7,000 arbetarna, bland vilka åtskilliga varit och voro skarpskyttar”. Så långt korrespondenten, som även gärna kunnat tillägga, att det endast var landshövdingens orubbliga mod och de religiösas bestämda uppträdande, som räddade honom från att ”trampas ned”, som vissa vettvillingar krävde redan den första strejkdagen.

Det finnes ännu personer kvarlevande från sågverksstrejken 1879, som kunna berätta, att ryktet omförmälde att Treffenberg av okänd anledning, efter att ha tagit del av korrespondensen till G. H. T., blivit såväl betänksam som nedstämd. Han var inte densamme som förut på flera dagar. Ryktet angående hans sinnestillstånd, som utgick från landsstatshuset i Hernösand, saknade ingalunda grund. Samtidigt gav även Samuel Ödmann i ”Fäderneslandet” följande förklaring på vilka som han ansåg vara upphovsmän till strejken.

”Man trodde och sade till en början”, skriver han, ”att de egentliga uppviglarna voro religiösa fantaster. Så har dock med all säkerhet icke varit fallet. Vad som verkligen skett är, att strejkernas upphovsmän med klok beräkning med sig adjungerat dessa religionssvärmare, väl vetande, att det säkraste, måhända enda medlet att upprätthålla ordningen bland så många och till en tid sysslolösa och alla möjliga umbäranden underkastade arbetare var vördnaden för religionen, vilken de kände till, icke vördnaden för lagen, varom de voro okunniga.

Att religionen användes som det enda medlet för ordningens upprätthållande, bör man väl icke klandra, och minst bör det klandras från de maktägandes sida, där man i alla tider begagnat henne för precis samma ändamål. Det sorgliga och det klandervärda ligger i att dessa fantasters ord hade så stor makt över sinnena, att de allena kunde lugna dem och förmå dem till sträng ordning. Men det är icke arbetarna, som böra klandras för det, de äro oskyldiga till detta missförhållande.”

Hur man resonerade inom de militära förläggningarna i Sundsvall rörande strejken och kolportörernas ställning till densamma, framgår av ett brev till en medarbetare i ”Nya Dagligt

Allehanda” från befälhavaren vid .ett av sågverken. Man har visserligen litet svårt för att ta skriften på allvar, men då hans åsikter, efter hans bildningsgrad, överensstämmer med landshövding Treffenbergs deciderade samhällsfilosofiska uppfattning om de frireligiösa, återges den här:

”Som du sett av tidningarna, hava kolportörerna antagligen stor del i att strejken kom till. Dessa hava ej tyckt om de nedsatta arbetslönerna, emedan offren till dem därigenom minskats. På varje sågverk finnas kapell för de olika sekterna. En waldenströmare kan nämligen ej predika i en sal, där en baptistpräst förut predikat o. s. v. Därför hava waldenströmarna av de inbesparingar, som de gjort, byggt sig ett kapell, baptisterna likaledes o. s. v. Här, å detta sågverk, finnas tre olika kapell. Och varje sekt har sin avlönade ordinarie predikant, som ej gör annat än predikar. När nu arbetslönerna minskas, hava deras inkomster även minskats; för att då få den lika stor som förut, hava de underblåst missnöjet, men på ett sådant sätt, att de kunna två sina händer. Härom dagen kom ställets maskinist in i en arbetarstuga och träffade där en kolportör, som höll på att predika om det okloka och onyttiga i att hava militär på stället. ”Om”, sade han, ”någon vill hämnas nederlaget och ämnar tutta på brädgårdarna och sågarna, icke kunna dessa här 25 man hindra det”. Och så talade han vitt och brett, hur det skulle gå för sig, men tillade sedan: ”inte för att jag nu säger, att någon skall tutta på, men o. s. v.”. Så där hava de handlat hela tiden: visat vägen, sedan dragit sig tillbaka, tvående händerna”.

Den radikale F. T. Borg, som då uppbar Öresunds-Postens folkliga traditioner, förnekade också bestämt, på hållbara bevisgrunder att läseriet var ”sammanrotningens” upphov, och d:r V. E. Öman, andre redaktör i ”Nerikes Allehanda”, skrev i denna tidning bland annat:

”Vill man vara rättvis, så torde man böra medge, att dessa sju tusen arbetare över vilka staven nyss brutits, dessa oförståndiga barn, som fått kyssa riset och vunnit tillgift — till äventyrs kunna ur moralisk och mänsklig synpunkt mäta sig med sin närmaste föresyn och försyn, sågverksägarna. Och om denna stora och svenska strejk genom värdig hållning och ofarlighet står fram såsom en i sitt slag märklig företeelse, så må man akta sig att allt för hårt bedöma de omständigheter, som gjorde honom värdig och ofarlig”.

Naturligtvis bidrog till denna ”värdighet och ofarlighet”. för att upprepa doktor Ömans uttryck, krogstängningen och det nykterhetstillstånd, som därigenom under hela strejktiden blev permanent. Det medgävo alla, som opartiskt togo del av förhållandena, och sundsvallsborna, av högre som lägre stånd, erkände villigt, att staden, aldrig förut varit så fredlig som under dessa oroliga dagar. Man kan för övrigt få en orienterande överblick av förhållandena i detta hänseende av följande notis i ”Sundsvalls Tidning”, när strejken varit sprängd mer än en vecka:

”Söndagen den 25 maj togos två sjömän i förvar för fylleri. Måndagen den 26 påbörjades strejken och tisdagen den 27 utbröt densamma. Under hela veckan och till torsdagen den 5 dennes skulle alla öl- och brännvinsförsäljningsställen hålla stängda, enligt därom av magistraten utfärdad påbud. Den för sta veckan hade detta till påföljd, att ingen enda blev för fylleri häktad; men annandag pingst, tre dagar innan sagda påbud upphävdes, blev en arbetare från Tunadal häktad för dylik förseelse. Varifrån hade han fått sitt rus? Den laglydiga allmänheten är ytterst

intresserad att vinna upplysning därom, och vi föreställa oss, att polismyndigheterna skola livas av icke mindre vetgirighet.

I torsdags (den 5:e) lössläpptes åter försäljningen av spirituosa och maltdrycker. och efter att ha varit hugnade med en så fridfull, tyst och stilla pingsthelg, som knappast skadats här i mannaminne, fingo sundsvallsborna redan samma dag den sorgliga anblicken av berusade personer på gatorna. Samma torsdag blevo ock sju personer häktade för fylleri, därav tre även gjort sig skyldiga till våld å person. För samma förseelse häktades under de närmast följande fyra dagarna ytterligare 14 arbetare för fylleri.\*

Onsdagen den 4 dennes blev hotellvärden S. M. Jakobson dömd att böta 50 kronor för utskänkning under olaglig tid. Han var instämd för det han, ehuru förbjuden, likväl utskänkt spirituosa under de s. k. strejkdagarna och senast natten mellan pingstdagen och annandagen, och detta så att personer därstädes fått berusa sig och därefter måst för fylleri och oljud å gata här i staden anhållas. Landshövding Treffenberg hade den oturen eller turen att möta sällskapet just vid ingången till hotell Nord”.

I början av augusti månad kunde tidningarna meddela, att undersökningarna angående sundsvallsstrejkens uppkomst och förlopp voro avslutade. Den rättsliga proceduren blev ett stort fiasko, som vi redan sett. En kommitté att undersöka såväl arbetarnas ekonomiska som moraliska förhållanden tillsattes. Landshövdingen, som för övrigt snart kände behov av att flytta till Kopparbergs län, blev ordförande, åtskilliga sågverksägare, disponenter och inspektorer ledamöter — inga arbetare kommo med. Ernst Beckman medföljde som sekreterare.

”Opartistiskt och klarsynt folk tror näppeligen”, skrev ”Fäderneslandet”, när kommitténs sammansättning blev känd, att träpatroner i allmänhet — låt vara att dessa gå och gälla under namn av ”skogsförädlare” — ha så hänsynfulla strängar i bröstet, att de göra sig särdeles mycket samvete över arbetarnas moraliska ställning, blott denna ställning är sådan, att arbetaren kan hugga bra, dra timmerstockar bra, såga bra o. s. v., så att patronerna draga största möjliga vinst av hans arbete. Denna åsikt är tämligen allmän bland icke träpatroner”.

Samtidigt med att denna kommitté begynte med att utsända sina förfrågningar i formulärform till kommunalnämnder och sågverk, genomkorsade redaktör Isidor Kjellberg, iförd sågverksarbetarnas slitna dräkt, för att icke väcka misstroende bland de slagna och nedslagna, hela Sundsvalls sågverksdistrikt. Han vandrade eller följde med bogserbåtarna från såg till såg. De iakttagelser han gjorde voro nästan uteslutande av nedslående art. Den allra förskräckligaste pessimism rådde överallt. De flesta längtade bort från hembygden — ytterst få, inte ens de äldre, ville stanna kvar i eländet.

”Långt innan jag hunnit till det tionde sågverket”, skriver han, ”hade jag övertygats, att folket ej var så synnerligen vilt. De allra flesta, som jag träffade på vägar eller stigar, i såghusen, på brädgårdarna och i stugorna, tycktes mig tvärtom vara mycket hyggliga människor, med vänlighet i blicken och hövlighet i orden”. Han fick visserligen ofta höra: ”Finnes ingen lag här i landet?” eller: ”Stå vi arbetare utom lagen?”, men det kan ingen undra på. De ha velat telegrafera till kungen, men hindrats därifrån av makter, som de inte närmare kände till. Herr Kjellberg garanterar inte för, att uppgiften var sann, rykten av alla möjliga slag följde som agnar med

---

\* Nykterhets Basunen den 30 juni 1879 skriver: ”Under den tid strejken varade, höllo arbetarna ordningen uppe på ett utmärkt sätt. Men så snart strejken upplöstes, sågos raglande personer på gatorna igen. Militären från Stockholm utmärkte sig särskilt på ett sätt, som var långt ifrån vackert. Även den skulle fira ”segern”, och det gjorde Andra gardets ”gossar” på så sätt, att de tillställde ett dans- och supgille strax invid kyrkogården. Osedligheten följde dryckenskapen i spåren.”



vinden, men bland arbetarna var den allmänt trodd. Länsmyndigheternas uppgift (efter strejkens sprängning), att sågverksarbetarna voro sysselsatta med att smida nya planer ”till samhällsordningens störtande”, saknade grund.

”Om någon framtidsplan där kan kallas allmän”, fortsätter herr K., ”så är det den, att ju förr dess hellre komma från det nuvarande hemmet till Amerika, dit många kamrater — man säger två tusen personer, hustrur och barn medräknade — redan begivit sig av efter strejksprängningen. Amerika är dagens tanke och nattens dröm, det tyckes vara samtligas lösen. Om resan dit talade många med mig. Jag hörde det talet redan i den första koja vid vägen, där jag gjorde mitt inträde. Där fanns moder och tre flickebarn, det yngsta knappt två år!

Mannen, redogjorde hon efterhand som jag frågade, arbetar vid sågverket. Sista slutningen (halvmånaden) gick hans avlöning upp till 25 kr., men så har han också huggit i, må herrn tro! Annars har han för två veckors arbete inte kunnat förtjäna mer än 23 å 24 kr. Hur det skall bli i vinter? Vad vet jag? Man har hotat med 80 öre om dagen. Vi bara grubbla på att komma härifrån till Amerika. Att nu av arbetsförtjänsten lägga av, så att vi få respengar är omöjligt. Vi försöka att sälja stugan här. För fem år sedan gävo vi 800 kronor för henne, och det var visst inte något opris då. Kunde vi nu bara få 400 för henne, vore det allt vad vi önska. Men, gunås, det är icke många, som ha så mycket, och de som ha det våga ej göra sig bofasta, ty här blir väl eländet allt större. Komme vi bara i väg till Amerika, så nog vore det för bra. En granne, som nyligen reste, skickade hem till hustrun 75 kronor, när han arbetat där endast en månad. Och många, som foro dit i våras, ha lovat hjälpa kamraterna att komma efter. Men vi ha ingen att lita på.

— Tror herrn, slutade hon helt oväntat, att landshövdingen ångrat sig?

— Jag vill gärna, men kan knappt tro det.

— Ja, så Gud vare honom nådig! Det är väl så, kan man tänka, att han tröstar sig med de många tusen kronor, som han fick av sågverksägarna för sitt besvär.

Men det var inte bara Isidor Kjellberg, som gjorde dessa iakttagelser i fråga om massflykten till Amerika och orimliga antaganden om mutor, utan för litet var blev det snart uppenbart — till och med för landshövding Treffenberg, fastän han i det längsta var karsk — vilken kapital dumhet, man begått med strejkens brutala sprängning. Därom viskades mellan sågverksägarna på Knaust och på andra guldkrogar i Sundsvall, man förbannade i tysthet både landshövdingen och doktor Oskar Dickson, men man varken vågade eller ville säga sin mening högt. Det läses dock mellan raderna i följande försiktigt formulerade artikel i ”Sundsvalls Tidning”, Johan Henrik Struwes bleksiktiga organ, den 5 juli, vad man innerst tänkte, fastän skammen avhöll skribenten från att bryta ut:

”Utvandringen till Amerika tyckes i år antaga stora dimensioner”, skriver han alltså. ”Här i Sundsvall ser man stora flockar av ungt arbetsfört folk passera för att begiva sig till den nya världen. Den huvudsakligaste delen av dessa resenärer äro från omkringliggande lastageplatser, men många ock från socknar ini landet. Så reste ett sällskap bestående av 40 personer för några dagar sedan härigenom hemma i Borgsjö, varav en del voro välbärgat folk, men emotseende ännu svårare tider i sin fosterbygd, än som nu är rådande, ville de giva sig av, medan de hade medel att resa för. Från Tunadal lära 30 och från Kubikenborg 50 personer redan avrest och många skola följa efter, sa fort de hunnit realisera sina små tillgångar och förvandlat dem till respengar. Det har till och med varit ifrågasatt att bilda bolag för att skaffa sig medel till överresan. Meningen lär vara, att 1,000 personer skulle slå sig tillsammans och inbetala 10 kr. pr man och därefter utlotta dem som skola resa. De lyckliga skulle då efter framkomsten till Amerika återbetala respengarna och på så sätt bereda de övriga bolagsmännen respengar i sin ordning. Vi skulle dock vilja avråda

från sådana bolag, ty låt vara att personerna äro aldrig så redbara, så vet ingen sin framtid, i Amerika lika litet som på någon annan plats på jordklotet, och ingen vet således, i vad omständigheter, han kan komma, när han kommer ut, eller om han med den bästa vilja *kan återbetala* sina respengar.

Någon har roat sig med att utsprida det osanna ryktet, att personer skulle få fri resa till Amerika emot förbindelse att få arbeta av frakten vid framkomsten. Vi anse det vara vår skyldighet, att upplysa allmänheten därom, att något sådant bolag icke finnes. Och även om så vore, så vet man av erfarenhet att en sådan överenskommelse skulle vara det olyckligaste, som kunde hända en emigrant; ty en förbindelse av detta slag, skulle den emigrerande ha stora svårigheter att på långa tider få uppfyllt och under tiden vara utsatt för ett fullständigt slaveri. Dessutom är en sådan överenskommelse stridande mot amerikansk lag.

Sorgligt är emellertid, att förhållandena hava så gestaltat sig i gamla Sverige, att dess barn måste begiva sig till fjärran land för att söka sitt uppehälle och där gå ett ovisst öde till mötes. Men när nu så olyckligt är, skulle vi vilja giva de emigrerande det rådet, att icke begiva sig i väg på den långa färden, utan att vara försedda med något pengar utöver vad resan kostar, ty i motsatt fall riskera de att bliva utsatta för nöd, innan de hunnit skaffa sig arbete”.

Som vi sade ovan, utsändes ett frågeformulär av den tillsatta kommittén. Det var avfattat av en då ganska ung man, den förutnämnde litteratören Ernst Beckman, son till dåvarande biskopen i Hernösand. Sedermera gjorde han sig — han är nu avliden sedan några år — ett namn både som skald, politiker och nykterhetsman. En högsint personlighet, som alla satte värde på! Han var, som Treffenberg vid ett besök upplyste Isidor Kjellberg om, varmt tillgiven den norrländska arbetarsaken, ”med goda insikter i allmänhet och särskilt förtrogen med arbetarförhållandena i utlandet”. Herr Beckman hade vistats i Amerika någon tid, enligt landshövdingens upplysning, och därifrån medfört en del erfarenheter. Han hade också på egen hand undersökt förhållandena i Norrland och skrivit därom i ”Stockholms Dagblad”, ur vilken publikation vi för denna krönika i det föregående vid upprepade tillfällen haft anledning åberopa hans i verklig mening fördomsfria och högsinta uttalanden.

”Vi kommo”, skriver Kjellberg till slut om landshövdingen, ”att tala om de 6 å 8 häktade, i fängelse länge kvarhållna, nyss frikända och frigivna arbetarna, och jag frågade:

— Vem är deras anklagare?

— Sägverksägare O. Dickson — — och även andra —

— Vem har yrkat, att de borde häktas ? Kanske målsägarna eller allmänna åklagaren?

— Nej, ingendera.

— Vem har då häktat dem?

— Det har jag, det vill säga konungens befallningshavande, på grund av vad som mot dem förekommit.

— Rätten har nu frikänt dem.

— Ja.

Därmed var sundsvallsstrejken försvunnen ur verklighetens värld, men minnet av den är ännu levande i folkets förbittrade sinne.

## Strejkrörelserna söderut.

Slutligen återstår endast, att i korthet redogöra för de samtidiga sågverksarbetarstrejkerna i de sydligare belägna landskapen, med början i Helsingland, som ligger närmast den stora oroshärden kring Sundsvall, varifrån dagliga bulletiner utsändes, för att tillfredsställa allmänhetens nyfikenhet, som under ett pågående fältslag. Det fanns säkerligen inte många sanningsord, i vad som kolporterades ut, därtill var stridsstämningen alltför upphetsad, vare sig arbetsgivarna eller arbetarna stodo till tjänst — och vem kunde väl begära annat? De voro fullständigt upptagna och fångna i sina egna intressen, var för sig.

Nu är det emellertid så, att lidandet alltid talar sanning, såvida inte lättja eller förställning tagit överhand, hyckleri från de stridandes sida var naturligtvis här, som nästan alltid när den svagare går till angrepp, fullständigt utesluten. Visserligen får man väl antaga, att sundsvallstraktens sågverksarbetare haft vissa förbindelser med kollegerna i hudiksvalls- och söderhamnsdistrikten, ett par solidariska faktorer lära ha besökt Sundsvall i ”uppviglande syfte”, för att tala med ”Medelpads Allehanda”, men några bestämda uppgifter därom finnas inte. Troligt är därför, att man inte hade någon närmare känning med varandra, annat än skriftligen, och några i uppmuntlande ordalag hållna brev lära verkligen ha växlats mellan dem. Det hela avvecklades också på så förvånande kort tid, att man inte hann så värst mycket med. Säkert är, att åtminstone strejken i Hudiksvall, som låg närmast den stora valplatsen i Medelpad, fullständigt organiserades efter Sundsvalls mönster, då den utbröt tredjedag pingst. Därom skriver ”Hudiksvalls Posten” den 8 juni bland annat:

”Strejken vid trävarubolagets ångsåg och brädgårdar fortfar ännu. Efter den i förra numret nämnda, efter sundsvallsstrejkens mönster företagna marschen fram och tillbaka genom staden samlades de strejkande i Spantlaven vid Håsta udde, där de efter gemensam aftonbön (också en imitation av Sundsvalls-arbetarna) tillbringade natten, under vilken det nästan oavbrutet regnade starkt. Morgonen därpå hölls även bön. På förmiddagen avsändes en deputation till trävarubolagets kontor med uppgift att framlägga de strejkandes fordringar och höra bolagsstyrelsens villkor. Vid detta sammanträdes början framhöll stadens borgmästare för de strejkandes ombud det okloka och lättsinniga i det steg arbetarna tagit, erinrande dem om de förändrade konjunkturer, vilka framkallat nedsättning i arbetslönerna och varnade dem för följderna av ett fortsatt framhårdande i det beslut, de väl alldeles icke utan tillskyndelse hade fattat att nedlägga arbetet, vilket, om än icke lika rikligt lönat som för några år sedan, dock gäve någon inkomst, varemot strejkandet gäve intet”.

Då arbetarna här, som i sundsvallsdistriktet, inte föllo till föga, enligt sågverksägarnas önskingar, rekvirerades militär av borgmästare Sandqvist, som dock hela tiden, det måste erkännas, uppträdde synnerligen hovsamt och försynt — efter den tidens betraktelsesätt. Samma uttalande gäller även landshövdingen i Gävleborgs län, Gustav Ferdinand Asker, som ingalunda ville någon fattig sågverksarbetares undergång, men han var naturligtvis tvungen att företräda sitt ämbete. Han beordrade visserligen, på civilministerns tillstyrkande, kanonbåtarna ”Ingegerd” till Hudiksvall och ”Astrid” till Söderhamn, dessutom ett militärdetachment ur Hälsinge regemente till båda distrikten, men i grund och botten lär han ha ansett det skäligen onödigt. Det telegram — mycket omtalat på sin tid som landshövdingen sände till borgmästaren, ger oss emellertid en klar inblick i tänkesättet å högsta ort.

Det lyder:

”Anbefalld av Hans Maj:t Konungen att lugna alla välsinnade och allvarligt, varna alla orostiftare, ty långmodigheten måste hava en gräns, uppdrager jag åt Eder att ofördröjligen i mitt namn

framföra denna konungens nådiga befallning. Kanonbåten ”Ingegerd” är beordrad och kommer troligen i morgon till Hudiksvall. Militär i övrigt rekvirerad.

Asker.”

Sedan borgmästaren uppläst landshövdingens hotfulla meddelande, av arbetarna mottaget under mulen tystnad, uppträdde ett par ledare och krävde å samtligas vägnar fjolårets avlöning och priser. Därpå ville inte arbetsgivarna ingå, konjunkturen tilläto inte några som helst löneökningar, förklarade de genom borgmästaren, men för att få ett snart slut på det olidliga strejktillståndet i distriktet, gjordes ändock följande eftergifter:

Vid brädgårdarna i Hudiksvall skulle enligt den nya avlöningslistan ges:

Plankjusterare pr dag	2: 39
Stabbläggare vid stora brädgården	3: 07
Stabbläggare vid Åviks dito	2: 62
Brädjusterare	1: 89

Vid ångsågen i Hudiksvall:

Försågare och förkantare	1: 83
Hjälpsågare och hjälpkantare (vilken avlöning, ökades till 1: 50).	1: 25
Vagnskjutare, ribblastare m. fl. (vilken avlöning ökades till 1: 50).	1: 25
Stabbläggare på Holmen	1: 83

Därpå synes arbetarna i staden ha ingått, däremot inte i Åvik, ty den tionde juni läses i ”Hudiksvalls Posten” följande notis om dispositionerna: ”Kanonbåten ”Ingegerd” ligger ännu kvar på redde och dit beordrade detachementet soldater tjänstgör fortfarande. I torsdags afton förliden vecka uppfördes till högkvarteret i Åvik en kulspruta från kanonbåten med nödig servis av båtsmän till de arbetares skydd, som då återgått till arbetet. Lyckligtvis behövde man ej göra bruk av det stygga vapnet.”

Efterhand tynade strejken bort. Det stora flertalet kysste riset, efter sundsvallsarbetarnas föredöme, men många togo sin Mats ur skolan och satte kurs på Amerika, även efter inflytelserika påtryckningar från norr. Hårdare blev emellertid kampen i och omkring Söderhamn, där även strejken utbrutit tidigare än i Hudiksvall, och tydligen av mera målmedveten karaktär. Redan pingstaftonen hade strejkbeslut fattats gemen- samt av arbetarna vid Marma och Bergvik. Tredjedagen tågade samtliga, 300 till antalet, med en svensk fana främst, genom Söderhamns stad. Detta föranledde ”Söderhamns Tidning”, som företrädde sågverksintressena i orten, till följande anmärkningar i sitt nummer på eftermiddagen, och då man däri får veta, att även den framstående folkledaren — han må väl kunna kallas så, då till hans livsuppgifter hörde att predika en mindre trångsynt religiös uppfattning, än den ortodoxa lutherdomen — lektor P. Waldenström var verksam för att ”bistå” arbetsgivarna i deras nöd, böra de återges. Tidningen skriver alltså ordagrant:

”Då vi i senaste numret omförmälde de lagstridiga\* rörelser, som börjat uppkomma bland arbetarna i sundsvallstrakten, kunde vi ej förmoda, att jäsningen skulle sträcka sig ned till vår trakt. Väl ha de senaste dagarna smygande rykten haft att förtälja ett och annat om några stämplingar, som i detta syfte skulle bedrivas av två eller tre mindre välkända personer. Det ser dock ut som om vår förmodan skulle jävas av vissa företeelser, som i dag timat inom staden. Ett antal av några hundratal arbetare från Marma och Bergviks brädgårdar hava i dag inställt sina

\* Lagstridigheten var Curry Treffenbergers påhitt. Förf.

arbeten, och dragit ut till sågverken utefter fjärden. Före deras avmarsch från staden talade lektor P. Waldenström från Gävle, vilken i går anlände hit till staden, till den församlade skaran och sökte lugna och övertyga dem om det dåraktiga i deras förhållande och rådde dem att förhålla sig lugnt och stilla samt på ett fredligt sätt söka träffa överenskommelse med sina arbetsgivare. Dessa kloka råd gjorde ett synbart intryck på en del sansade personer, vilka övergåvo de strejkande. De övriga åter begåvo sig efter en stunds dröjsmål ut ur staden och styrde kurs mot sågverken. Om deras tilltag sakna vi ännu närmare underrättelser. Vid Grundvik blevo de avvisade och røjde intet medhåll. Ett rykte säger, att någon del av Åsbacka befolkning slutit sig till dem. Detta rykte torde ännu behöva bekräftas.”

Waldenströms gästspel i Söderhamn är av honom själv något så när opartiskt skildrat i en gävletidning.\* Han tar ingalunda sågverksägarnas parti. Han klandrar fullt och helt i stället deras omänsklichkeit ganska skarpt, ehuru han givetvis som andra åskådare skjuter största skulden på konjunkturerna, men han är mycket bekymrad över sina egna anhängares märkliga hållning. Man må nämligen komma ihåg, att P. W. var en väldig profet redan vid denna tid. Hans bestämmelser och budord, hans sätt att tolka bibelordet, aktades som lag i vida kretsar i Norrland.

”Jag sökte förmå dem” — han menar därmed de troende sågverksarbetarna -- ”att lova att återgå till arbetet följande morgon, men de syntes i allmänhet föga hågade därtill. De ansågo sig vara orättvist behandlade; under vintern hade de så gott som ingen förtjänst haft; därför hade de måst skuldsätta sig för sitt uppehälle; med våren hade de väntat större förtjänst för att kunna betala sina vinterskulder, dels avlägga något för kommande vinter, men alla dessa förhoppningar voro nu omintetgjorda, och de ansågo det för en plikt mot sig själva och sina familjer att söka bereda sig högre inkomst genom att nedlägga arbetet.”

De förklarade vidare, att de inte med bibehållen högaktning ”kunde förråda arbetarnas sak”, men Guds hotande straffdomar i P. W:s mun förmådde dem ändå att påföljande dag falla till föga. Den energiske lärofadern for därefter också till. Ljusne och Ala och höll bibelförklaring på sistnämnda ställe, med påföljd, som han själv triumferande upplyser om, ”att påföljande morgon, när herrarna kommo ned till lastageplatsen, funno de arbetet i full gång”.

Men han påtalar samtidigt även sågverkspatronernas ogenerade och råa later. Han hade själv i förbigående hört dem tala om, så att strejkande arbetare hörde det, hur man med ”en handfull soldater, försedda med skarpa skott, skulle på några ögonblick kunna sopa bort packet”. Det ansåg han vara oförsynt och utmanande i allra högsta grad.

En av de strejkande arbetarna, en troende, hade för P. W. berättat, att han hos disponenten framhållit, att han för sitt och de sinas uppehälle lång tid icke haft annat än mjöl, vatten och ättika att äta, och fått till svar:

— Nåja, då vet vi hur det smakar.

En annan arbetare, som gått till disponenten och begärt hjälp, förklarade sig ha på följande sätt gått rakt på sak:

— Jag svälter ihjäl med de mina, om jag icke får hjälp. Disponenten svarade:

— Det är det som är meningen — — —

Nu följa händelserna slag i slag. Onsdagen den 3 hade ”upprorslågan”, som Treffenberg skulle ha sagt, spritt sig ut till Sandarna, där förvaltarebostaden ”cernerades” — det moderna uttrycket för inringning — av arbetarna. Sedan den blågula flaggan planterats vid uppfartsgrinden, begärdes

\* Se ”Gästrikland” den 12 nov. 1879. Förf.

genom ombud 25 % löneförhöjning eller återgång till fjolårets, 1878 års förmåner. Då detta nekades började skaran, som väsentligt utökades under besök vid Källskärs ångsåg, där fyrarna släcktes, att bli något högljuddare. En avdelning militär kommenderades därför till distriktet, men man ansåg likväl förnuftigast att vid samtliga verk i skärgården tills vidare låta driften stå. Vid Marma och Wennströms brädgårdar i Söderhamn arbetade åtskilliga gubbar under militärbevakning. Men det utträttades ingenting för strejkens avveckling — man bidade tiden på båda sidor. Till Sandarna hade ägaren, doktor Oskar Dickson från Göteborg, anlant för att tillrättalägga förhållandena. Han förvånades över arbetarnas sällsynt uppstudsiga och laglösa tilltag, även här. Men länsstyrelsen i Gävleborgs län utmärktes inte av samma efterföljansvärda slagfärdighet som samma myndighet i Västernorrlands, konstaterade han, även om viljan var god.

Sedan Ala ångsåg, där arbetarna länge varit tveksamma, förmåtts att stoppa, inmarscherade 300 strejkande från Ljusne till Söderhamn och gjorde halt på Köpmanstorget, ”varest”, för att citera en ortstidning, ”telegram om arbetaruppträdenas utgång i Sundsvall upplästes och mottogos med hänskratt. Strejken kan hittills ej anses särdeles betydande och arbetarna iakttaga ett i övrigt ordentligt uppförande. De klaga över skattedrygheten och den svåra vintern och yrka förhöjning i arbetslönerna. Dagspenningen häromkring för fullvuxen karl uppgår till minst kr. 1: 50.” ”Söderhamns Tidning” lämnar om händelserna i övrigt följande intressanta meddelande:

”I torsdags afton anlände hit till staden en trupp av omkring 300 man och marscherade ned till salutorget, där den gjorde halt. Största delen tycktes vara ljusnebor, ett mindre antal såg ut att vara från Sandarna. Truppen sammansmälte allt mer och blev slutligen ett fåtal. Vid middagstiden återkommo strejkarna på nytt, nu företrädda av en fana, och uppehöll sig några timmar vid gjuteriet, varefter de åter avmarscherade till sågverken. Då de anlände till Sandarna möttes de vid Lerviks grindar av grosshandlanden d:r O. Dickson, som ensam hade tagit plats därstädes och under flera timmar avbidat de strejkandes ankomst. När skaran, 500 (?) man, nalkades, trädde herr Dickson fram och förbjöd densamma att inträda på hans mark.

— Detta är mitt område, sade han, och jag förbjuder alla, utom Sandarna arbetare, att inträda här. En röst ur hopen:

— Grinden är olåst, framåt!

— Jag är låset, svarade doktor Dickson och stod med orubbat lugn på sin post framför grinden.

Strejkarna började nu tveka och draga sig undan till Åsbacka. Emellertid hade borgmästare Berglöf anlant till Sandarna med militär ur Helsinges regemente. Härav förlades en större avdelning vid Sandarna samt mindre fördelningar vid de övriga verken.”

Därmed kan man säga, att strejksagan även för Hälsinglands vidkommande är berättad — 25 % förhöjning nekades absolut på samtliga sågverk, sedan den allsmäktige d:r Dickson kommit till platsen. Han förkunnade utan vidare, och tålde ingen motsägelse i detta hänseende, dicksönerna likt, att arbetarna i Söderhamns distrikt voro bättre betalda i år än i fjol. Så följde kort därefter allmän återgång, militären fick vända tillbaka och kanonbåten ”Astrid”, som till ingen nytta legat i hamnen bortåt 14 dagar, fick återgå till Stockholm.

Men även så långt söderut som i Skutskär i Uppland smittade sundsvallsstrejken av sig. Stora ansträngningar gjordes av såväl verksledningen som myndigheterna att hålla den därifrån, men det lyckades inte. Landshövdingen i Upsala län, greve Alexander Ludvig Hamilton, Erik Gustav Geijers måg, ville ingalunda använda hårdhandskarna, därtill var han alltför aristokratiskt folkvänlig, men som statstjänsteman och länschef, ansåg han likväl nödvändigt att hota med allehanda åtgärder, om inte vederbörande strejkande ville underkasta sig ”lag och rätt”. Däröfver får man ett begrepp av följande notis i tidningen ”Upsala” den 9 juni:

”Genast efter ankomsten till Skutskär i onsdags e. m. talade landshövdingen greve Hamilton till de strejkande och uppmanade dem att ånyo upptaga arbetet, men denna uppmaning ledde inte till önskad påföljd. Arbetarna ville inte bekväma sig till att underkasta sig de gällande villkoren, och ett telegram, innehållande förstärkt förståndigande att trupper skyndsamt måtte sändas till platsen, var redan färdigskrivet. Innan detta telegram avsändes, inkallades emellertid sågarna, vilka egentligen börjat strejken, en och en i sänder, och underrättades om, att sågverkets ägare begärt att de skulle vräkas från innehavande bostadslägenheter, vilken begäran också skulle bifallas och oförtövat sättas i verket, såvida inte strejkarna ville falla till föga och återgå till arbetet. Den först inkallade sågaren nekade fortfarande och sade sig icke hava något att anmärka mot vräkningen, men då han kommit ut och underrättat kamraterna om de meddelanden han erhållit blevo dessa mera medgörliga och lovade ställa sig landshövdingens uppmaning till efterrettelse. Därefter togo underhandlingarna med de 300 man starka brädgårdsarbetarna sin början; de insläpptes flockvis, så många utrymmet medgav, och herr landshövdingen föreställde dem i bevekande ordalag det elände, som i denna tid av penningbrist och arbetslöshet otvivelaktigt skulle drabba dem och deras familjer, om de icke ville hörsamma tillsägelsen och återgå till arbetet. Först klockan tio på aftonen togo dessa underhandlingar slut och hade då lett till det lyckliga resultatet, att samtliga strejkande arbetare lovat följande morgon ånyo börja arbetet; villkoren blevo desamma som förut, med den skillnad blott, att arbetarna tillförsäkrades samma betalning, så länge sågtiden varar, varom ock kontrakt uppgjordes i herr landshövdingens närvaro. Även lovade verkets ägare, herrar Astrup och Olrog, att draga försorg om att livsförnödenheter tillhandahållas arbetarna så billigt som möjligt.”

Därför blev ej heller här ”strejktilltaget” — alltjämt Treffenbergs berömda uttryck — utan följd. De svältande finge åtminstone känna den tillfredsställelsen, att icke fullständigt villkorslöst, såsom i Sundsvall, behöva falla till fota. De behandlades som fattiga människor och arbetare. Det kan man tyvärr icke intyga från nämnda stad. Där förföljdes arbetarna vid sågverken i månader efter sedan strejken var avblåst, och militären, 75 man indelta ur Hälsinge regemente, kvarlåg till långt fram på hösten, ställande till ledsamheter och oreda av alla slag, inte minst för stadens yngre kvinnor ur arbetarnas led.

Man må sannerligen icke undra på, att Curry Treffenberg undfägnades med hotelsebrev så pass rikligt, att han behövde transport påföljande år. Sådana notiser som efterföljande — eller liknande — lästes för övrigt långt efteråt i ortstidningarna:

”I tisdags åtta dagar på aftonen anmäldes hos Sundsvalls poliskontor, om att en röd flagga var uppsatt på en stör å en höhässja på grosshandlare P. O. Wikströms vret. Stadsfiskalen lät genast nedtaga flaggan, som befanns vara ett 2 1/2 aln långt och aln brett tygstycke diagonal med därå anbringad inskrift i vit färg så lydande:

Treffenberg med orättvisans cop skall undanrödjas.  
Rättvisans införande.  
*Leve republiken!*

Flaggan var så anbringad, att den var synlig från stora landsvägen.

Genom polisens spaningar har man fått sig bekant, att flaggan blivit uppsatt söndagen förut på aftonen. Inskriften ser ut att vara ditskriven med vanlig märkstämpel”.

Undra på, att Oscar II var rädd!

## Slutord.

Samma år på hösten hölls i Stockholm det första svenska arbetarmötet, stockkonservativa gubbar till ett antal av 350 samlades från alla håll. En del dagsfrågor diskuterades givetvis, om än synnerligen försiktigt — och vad var väl naturligare, efter vad som inträffat på våren i Sundsvall, än att även strejkspörsmålet, i sammanhang med tidens övriga strömningar, skulle komma upp.

”Vad hava vi oss bekant”, inlämnades som motion från något håll, ”om orsakerna till strejker, socialistiska, nihilistiska och kommunistiska rörelser i andra land? Hava vi av dessa företeelser något att lära, hoppas eller frukta, med särskild hänsyn till förhållandet hos oss mellan arbetsgivare och arbetstagare samt våra näringsförfattningar?”

En pikant diskussion under hovslagaren H. Hager mans ordförandeskap uppstod, i vilken åtskilliga bestämt försvarade norrlänningarnas strejkrörelse, i likhet med Isidor Kjellberg, som rätten att yttra sig — åtskilliga ogillade allt vad strejker hette. Ett formligt gräl om de olika resolutionsförslagen brakade löst — i synnerhet Kjellbergs var föremål för mycket klander av den konservativa majoriteten.

”Vid tanken på den nyligen i Norrland inträffade stora arbetsnedläggelsen och vid betraktandet av densammans bävande”, lyder K:s förslag, ”hava vi att frukta, att rörelserna utomlands hos oss nu vunnit allmänare deltagande och skola lättare än annars leda till efterföljd; detta huvudsakligen eller uteslutande med anledning av vederbörande länsmyndigheters partiskhet för arbetsgivarna och våldsamma sprängnings-åtgärd, som allt för illa överensstämmer med kristlig rättskänsla och den personliga frihetens princip”.

Därefter grälades lika länge om doktor Anton Nyströms förslag, som ej heller var stadsbudet Lindbäck i Stockholm och adjunkten J. A. Hallgren i Göteborg och deras konservativa kumpaner riktigt i smaken. Man ansåg här, att ingenting borde uträttas för arbetarklassens sociala självuppträdande och själv-fostran, utan att alla åtgärder i detta hänseende skulle överlämnas åt ”konungens, regeringens och riksdagens upplysta förstånd”. Resolutionen, som i alla fall genomdrevs, lyder:

”Fredliga arbetsinställelser eller strejker kunna inte anses oberättigade eller olagliga, men avlöpa, om de icke äro särdeles väl förberedda eller anordnade, vida mer till arbetarnas skada än gagn. Allt tryck och tvång från de strejkandes sida på övriga arbetare, som vilja arbeta, ogillas uttryckligen.

Av andra lands socialistiska, nihilistiska och kommunistiska rörelser, som i flesta fall äro grundade på i nationalekonomiskt hänseende förkastliga läror torde vi för närvarande varken i politiskt eller socialt hänseende inom Sverge ha något att frukta eller hoppas. Ej heller lära de kunna hava något inflytande på förhållandena mellan arbetsgivare och arbetstagare samt våra näringsförfattningar.”

Därmed nedlägges pennan. Det huvudsakliga och värdefulla rörande jättestriderna utefter norrländska kusten åren 1875-1879 ha urkunderna plockats på. Så långt möjligt varit, har rättvisa gjorts de kämpande arbetarna, vars efterlevande i flera hänseenden bistått krönikans författare med personliga erfarenheter och minnen, grundade på dels egna iakttagelser- under barnaåren, dels på föräldrarnas berättelser om det ”förfärliga” året.

Det ”förfärliga” året, som traditionen i mellersta Norrland benämner det sista på sjuttioalet, tog emellertid slut även det. Ett nytt årtionde grydde en grådaskig vintermorgon, då man första gången kunde skriva år 1880. En skickesediger tid stundade — arbetarbataljonerna började marschera upp och under socialismens fanor begära plats för sig. Det var denna eventualitet, som



Curry Treffenberg, vars dödliga frånfälle inträffade år 1897, ville förhindra, eller åtminstone framflytta, med sin ”cernering” och sin ”sprängning”, ehuru han obotligt kom till korta.

,Han levde emellertid så länge, att han fick göra den erfarenheten, att hans ansträngningar hade varit förgäves, men vidsyntare måhända även i arbetarfrågor på gamla dagar, resignerade han utan knot.

Den röda flaggan, vars annalkande med ”smekande ord och hotande åtbörder” redan greve Henning Hamilton siade om år 1865, hade nu äntligen på fullt allvar planterats på svensk botten.

## **Källor.**

Kungliga Biblioteket, Stockholm, Riksarkivet, Stockholm, Västernorrlands läns Landsarkiv, Härnösand. Det senare undersökt år 1900.

Handskrivelser, rättegångsförhandlingar, upprop, proklamationer och brev. Personliga samtal med åren 1900 och 1901 levande aktiva deltagare i eller passiva åskådare till strejken.

## **Litteratur.**

Asker, Gustav Ferdinand: ”Levnadsminnen”.

Beckman, Ernst: ”Arbetarlivet vid de norrländska sågverken”.

Hofberg, Herman: ”Svenskt Biografiskt Lexikon”.

Hultgren, O. J.: ”Herr landshövding Curry Treffenbergs officiella berättelse angående arbetarstrejken i trakten av Sundsvall”.

Kjellberg, Isidor: ”Sågverksarbetarna i Norrland”. ”En blick etc.”

”Svenska arbetarmötet 1879”.

— — — : ”Ridderskapets och Adels protokoll 1865”.

— — — : ”Riksdagens protokoll 1879”.

Treffenberg, Curry: ”Arbetarstrejken i trakten av Sundsvall 1879. Officiell berättelse, avgiven till chefen för Kongl. Civil-Departementet den 24 december 1879”.

Ågren, Robert: ”Den stora Sundsvallsstrejken 1879”.

## **Periodisk litteratur.**

Aftonbladet 1879, Allehanda för Folket 1879, Fäderneslandet 1879, Gestrikland 1879, Gefle Posten 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, Göteborgs Handels- & Sjöfartstidning 1879, Härnösands Posten 1875 och 1879, Hudiksvalls Posten 1879, Medelpads Allehanda 1879, Norrlands Posten 1875 och 1879, Nerikes Allehanda 1879, Nya Dagligt Allehanda 1879, Nya Värmlands Tidningen 1875, Ny Illustrerad Tidning 1879, Nykterhets Basunen 1880, Stockholms Dagblad 1879, Sundsvalls Tidning 1879, Söderhamns Tidning 1879, Söndags-Nisse 1879, Upsala 1879, Veckoposten 1879, Västernorrlands Allehanda 1875, Öresunds-Posten 1879 och Östgöten 1879 m. fl.

De smärre uppgifter, siffror och beriktiganden, som oftast på skriftlig förfrågan lämnats från skilda håll, ha varit till stor nytta.

## Efterskrift

Den 26 maj 1979 är det jämnt 100 år sedan Sundsvallsstrejken inleddes.

Sundsvallsstrejken var inte den första strejken i Sverige, vilket också framgår av det andra kapitlet i denna bok, men väl den första storstrejken. Den kom att verka som en inspiration för efterföljande strejkrörelser. Det gäller både för den omedelbart på Sundsvallsstrejken följande strejkvågen — den berörde ett antal sågverksindustrier utefter norrlandskusten, bl.a. i Hudiksvall och Söderhamn — och för långt senare strejker. När Robert Ågren skriver sin ryktbara broschyr ”Den stora Sundsvallsstrejken 1879” mitt under de s.k. föreningsrättsstriderna 20 år efteråt, är det ganska uppenbart, att han ser Sundsvallsstrejken som en inspirationskälla, men delvis även som — varnande exempel.

Sundsvallsstrejkens relativa misslyckande ligger nog också i botten på organisationssträvandena vid de norrländska sågverken. Dessa börjar komma igång på allvar vid mitten av 80-talet. Man hade genom strejken kommit till insikt om vikten av organisation.

## Litteraturinventering

Trots sin stora betydelse har emellertid Sundsvallsstrejken inte avsatt så mycket läsbart stoff man hade kunnat förvänta sig. Bortsett från ”Den stora strejken” och Sundsvalls Museums utgåva 1978 av ”Sundsvallsstrejken 1879”, vilken emellertid huvudsakligen är en dokumentsamling, finns det få böcker utom kanske en eller annan akademisk avhandling, som försöker ge en fyllig och uttömmande bild av strejken. Det framgår visserligen inte fullt tydligt, om Tage Larssons ”Väckelsen och Sundsvallsstrejken 1879” (1972) är en avhandling, den har dock alla en sådans karakteristika. Annars hör den till de bättre alstren i genren, även om den delar de flesta akademiska produkters avigsidor: den är en aning anonym, och den betraktar sitt ämne huvudsakligen utifrån den akademiska frågeställningen. Vid sidan av den finns eventuellt någon ytterligare avhandling om strejken, men sådana är naturligtvis inte, i ordets alla betydelser, särskilt tillgängliga för en större allmänhet. Det är däremot en utmärkt liten uppsats ”Varför gick arbetarna med i Sundsvallsstrejken?”, som författaren själv, Bo Byström, låtit trycka i Sundsvall 1978.

De flesta övriga skrifter om strejken är mera summariskt hållna broschyrer av typen Kjellbergs (”Sågverksarbetarna i Norrland”, 1879), Hultgrens (”Herr landshövding Curry Treffenbergs officiella berättelse...”, 1880) och Robert Ågrens (”Den stora strejken”, 1899). De har alla sina fördelar, men är tyvärr inte särskilt utförliga.

En ”broschyr” i en klass för sig och av stort intresse är naturligtvis landshövding Treffenbergs egen rapport där han försöker juridiskt och moraliskt försvara sitt handlande under strejken. (”Arbetarstrejken vid sågverken i trakten av Sundsvall”, 1880.)

Så finns förstås en rad artiklar i historiska tidskrifter, översiktsverk och liknande. Bland dessa bör särskilt framhållas Nils-Gustav Hildemans ”Var Sundsvallsstrejken förberedd?” (Hist. Tidskr. nr 2, 1962). Den gör en ingående undersökning av en viktig frågeställning.

En genre för sig utgör intervjuerna med Isak Boström. Sådana har Einar Genitz, Gösta Söderlund, Reinhold Olsson, Gunnar Rosenquist och Radiotjänst gjort.

Till sist har vi naturligtvis ett stort antal artiklar och reportage i samtida tidningar. Bland de viktigare är de i Sundsvalls Tidning, Östgöten, Fäderneslandet, Stockholms Dagblad och Nerikes Allehanda.

Jag har även tittat på ett antal uppslagsverk och historiska verk med ganska nedslående resultat.

För det mesta hittar man skamligt lite eller ingenting alls om Sundsvallsstrejken, om inte möjligen i en bisats om Curry Treffenberg. Man kan stilla undra över vad som står eller inte står i våra skolböcker!

Situationen är alltså ganska nedslående egentligen för den vanlige läsaren, som är intresserad av strejken. Det är ett av skälen till att Förlaget Barrikaden ger ut Alfred Kämpes bok ”Den stora strejken”. Den är nämligen den fylligaste och sakligaste skildring i läsbar form vi f. n. har.

### ***Journalisten och författaren Alfred Kämpe***

Vem var då Alfred Kämpe? Ja, för att kunna svara på den frågan måste man nog vara en inbiten läsare av arbetarlitteratur, ty Kämpe är om möjligt ännu mer okänd än sina generationskamrater Karl Östman och Maria Sandel. Emellertid, Alfred Kämpe, eller Alfred Pettersson, som han ursprungligen hette, var i dikt och praktik statarnas talesman; ett slags föregångare till Ivar Lo-Johansson. Han föddes på godset Fyllingarum på Vikbolandet i en statarfamilj den 21 februari 1877. Han kom dock inte att stanna kvar i statarmiljön; då han visade sig ha påtagligt intellektuell begåvning fick han snart möjlighet att gå i IOGT:s aftonskola, och via den kom han till journalistiken. Sin viktigaste insats på detta område skulle Kämpe komma att göra först som främste medarbetare på Lantarbetaren. Från 1930 till sin död 1936 var han även till namnet dess redaktör. Särskilt hans ”brev till en lantarbetare” i denna tidning blev med rätta berömda.

Som skönlitterär författare har Alfred Kämpes tyngst vägande insats kommit att ligga inom novellistiken. Han debuterade redan 1907, således före både Maria Sandel, Karl Östman och Hedenvind-Eriksson, med novellsamlingen ”Trälar”; tidiga statarnoveller, en genre som Ivar Lo senare skulle fullända. 1909 kom samlingen ”Torpare”; på 30-talet samlingarna ”Den röda instinkten”, ”Det röda inslaget”, ”Det röda huset och det bruna”. På sjuttioalet har Kämpe återutgivits med ”Den svenska allmogens frihetsstrider” (LT 1974) och samlingsverket ”Trälar, torpare, statare” (Ordfront 1977). Därmed är emellertid Alfred Kämpes litterära insats ingalunda uttömd, hans verkförteckning omfattar mer än 40 titlar. Men eftersom det så pass nyligen har publicerats nyutgåvor av Kämpes verk med utförliga inledningar, ska vi här inte fördjupa oss i biografiska och litteraturhistoriska detaljer, utan hänvisa den intresserade till dessa böcker. Liksom till Axel Uhléns ”Arbetardiktningens pionjärperiod 1885-1909”, samt Lars Furulands avhandling ”Statarna i litteraturen”.

Hur kommer det sig nu, att en medarbetare på tidningen Lantarbetaren, bördig från Östergötland, kom att skriva om sågverksarbetarnas strejk i Sundsvall? Man kunde misstänka att det rör sig om ett s.k. ”beställningsarbete”, för det talar ju inte minst den omständigheten, att det är Sågverks i Gävle, som står för utgivningen av boken. Så är dock inte fallet. I korrespondensen mellan Sågverks och Kämpe framgår det, att det är författaren själv som tagit initiativet till boken. I ett brev av den 29.7 1928, skriver Alfred Kämpe till förbundsordförande August Svensson i Gävle:

”Partivän! Jag kommer med två artiklar omedelbart efter varandra de kunna sammanfogas till en — om du anser dig kunna ta dem för 25 kr. pr. st.? Den första sändes samtidigt — den andra om ett par dagar. Det är femtioårsminnet av de väldiga sågverksarbetarestriderna utefter norrländska kusten 1875-1879, jag skildrar. Följes av stort bokarbete till julen därom. Största delen av materialet däri, liksom till artiklarna, är hämtade ur arkiven, alltså aldrig förut allmänt känt. Hälsningar Alfred Kämpe.”

Detta var heller inte första gången han behandlade ämnet strejk, redan 1908 skrev han dramat ”Konflikt”, vilket handlar om en lantarbetarstrejk. Dessutom hade han bevisat sitt kunnande som historiker i ”Svenska allmogens frihetsstrider” (1918-20) och i ett flertal uppsatser om

lantarbetarrörelsens historia m.m. Senare på 1930-talet skulle han skriva fyra betydelsefulla böcker om nykterhetsrörelsens historia. Så historikerns eller krönikörens roll tycks ju ha legat väl till för honom. Resultatet med boken om Sundsvallsstrejken blev heller inte illa; man märker, att han är påtagligt engagerad av uppgiften.

Alfred Kämpe har naturligtvis inte haft alla till buds stående möjligheter att genomforska varje arkiv, varje gammalt dokument, varje tidningsartikel. Det hade också varit övermänskligt att begära. Därtill kommer, att han oftast var en högst jäktad man, splittrad mellan olika uppgifter. Det är emellertid märkligt nog, hur pass väl ända ”Den stora strejken” i sin helhet stått sig. Några mindre kompletteringar till Kämpes berättelse kan dock vara på sin plats att göra, med hänsyn tagen till 50 års perspektiv.

### ***Strejkens orsaker***

Kämpe nämner i stort sett bara de låga lönerna i sin förklaring av strejkens orsaker. Men det fanns även andra viktiga faktorer. Den tålige norrländske sågverksarbetaren, som var van vid att tuga och lida, skulle kanhända ha accepterat också denna lönedepressning med näven knuten i fickan. Han hade säkert varit med om liknande förr och måst finna sig i det; man var ju van vid att leva på existensminimum. Men det tillkom andra moment, och tillsammans gjorde de situationen outhärdlig. ”Arbetarna var ju så kränkta i sitt rättsmedvetande”, säger Isak Boström i radiointervjun 1937. Vilket är starka ord från en så fridsam man. Hur hade det nu kunnat bli på det viset?

Vad som upprört arbetarna, och därför bidragit till utlösandet av strejken, tycks lika mycket ha varit det brutala bemötandet från arbetsledningens sida. Boström har i flera intervjuer betonat befälets arroganta uppträdande gentemot arbetarna. ”Det var inte nog med att avlöningen var låg, det förekom även ett tyranni mot arbetarna, som nu förefaller otroligt. Det fanns förvaltare vid verken, som voro veritabla arbetarfiender”, heter det i en intervju av Einar Genitz i Svenska Morgonbladet 24.12.35 (”Frikyrkoman — strejkledare”). Mest avskydda var inspektörerna Erlandsen på Mon och förvaltare Stackell vid Svartvik, alldenstund de hade rest omkring i distriktet och försökt övertala sågverksägarna att gemensamt ställa upp på lönesänkningssaktionen. Särskilt Erlandsen blev något av symbolen för en folkplågåre. Vid ett tillfälle gick arbetarna så långt i sin desperation över dennes metoder att leda och fördela arbetet, att man tog offentligt avstånd från honom i ett öppet brev i en lokaltidning. Man förstår hur mycket förtvivlan, hur mycket förbittring, som måste ligga bakom en så pass stark åtgärd! Erlandsen tycks också — åtminstone enligt eget vittnesmål — ha blivit ganska ordentligt tilltufsad i såghuset på Mon av uppretade arbetare från Kubikenborg, när strejken bröt ut. Det var kanske något av en säkerhetsventil, som öppnades av det inre trycket.

Om Leonard Stackell skriver Kjellberg att ”inspektören, hr. Stackell, förstått att för sig ingifva arbetarne lika oinskränkt respekt, som slafven har för sin herre och förtryckare...”

En som bekräftar, att missnöjet med arbetsledningen var en viktig orsak till strejken är den försiktige Ernst Beckman. Han sätter som den 3:e huvudpunkten i arbetarnas klagomål: ”Brist på tillmötesgående och humanitet hos en del af befälet.” (”Arbetarelifvet vid de norrländska sågverken”, St. Dagbl. hösten 1879). Det heter också i samma artikelserie: ”Enligt arbetarens utsago är det emellertid icke uteslutande löneförhållandena som verkat det rådande missnöjet. Han påstår sig ofta blifva mindre väl behandlad.”

En annan anledning till berättigat missnöje var det sätt, på vilket bördorna av lågkonjunkturen fördelades. Hos Kämpe kan man lätt missa den punkten, om man inte är vidare insatt i den tidens

språkbruk. Särskilt som det bara skymtar förbi i en enda mening. En arbetare säger på sid 31: ”—De sänker inkomsterna för arbetarna, men löntagarna får behålla, vad de har.” Hur ska man nu fatta det? Jo, enligt tidens språk kallades arbetsledare, kontorspersonal och liknande, som hade månadslön, för löntagare i motsats till arbetarna, som hade ackordslön eller vardagsverkare. För dessa s.k. ”löntagare” var det aldrig tal om någon lönenedsättning, vilket naturligtvis verkade starkt stötande i arbetarnas ögon. Att inte patronerna själva minskade på sin överdådiga livsföring är ju väl känt. Det är givet, att arbetarna då blev starkt förbittrade, när de samtidigt fick erfara, hur lite deras herrar var benägna att dela med sig av 3-millionerslånet till dem som mest behövde det.

Beckman nämner som huvudpunkt nr 2 ifråga om strejkens orsaker arbetsförtjänsternas ojämna fördelning. Med det tycks han avse flera olika saker: dels den ojämna fördelningen olika arbetargrupper emellan, dels också ojämnheten i inkomsternas fördelning över året. Det senare förorsakade säkert stora problem bland sågverksarbetarbefolkningen. När sågen nämligen i allmänhet stod stilla under vinterhalvåret, var arbetarna tvungna att sätta sig i skuld i affären, som ofta var bolagets, för att kunna överleva. På så sätt kom man i hopplöst beroende till bolaget, för när skeppningen kom igång till våren igen, då skulle denna skuld betalas till sista öret genom ”införsel på lönen”. Otto Dalkvist skildrar utförligt ”bolagsbodarnas” bedrövliga konsekvenser för arbetarna i ”Under bolagsväldet” (1904). Där heter det bl.a.: ”Många stodo på detta sätt i skuld år ut och år in, utan att någonsin kunna arbeta sig ur sin skuld till bolaget.” För den som var ung, stark och obunden fanns det visserligen möjlighet att ge sig av till skogs på någon drivning eller kolning. Men det var ju en utväg, som inte stod alla till buds. Och det dröjde nog långt in på vårt århundrade, innan detta missförhållande fick någon lösning.

Kämpe själv tar dessutom upp de omänskligt långa arbetstiderna (upp till 14 timmar!), och de ovärdiga boendeformerna.

Som synes låg en ganska komplex härva av sociala missförhållanden bakom Sundsvallsstrejken. Det vore för enkelt att rätt och slätt säga, att den hade sin grund i lönesänkningen. Nej, den var en reaktion på det övermodiga arbetarföraktet i sin helhet, som genomsyrade sågverkssamhället, och på vilket lönedepressningarna bara var en kulmen. Men de allra flesta framställningar om Sundsvallsstrejken, även Kämpes, övertonar enligt min mening själva lönesänkningen, och rycker ut den ur sitt sammanhang

Ernst Beckman kommer nog här inte så långt från sanningen, när han säger: ”Att tala om orsaker i flertal är måhända icke alldeles riktigt. I en viss mening var orsaken blott en enda: missnöje. Men de frön, ur vilka detta missnöje spirar, äro flera.”

### ***Strejkens resultat***

Om man alltså betraktar strejken på det här viset, blir resultatet, att den inte nödvändigtvis var ett otvetydigt nederlag. Nej, delvis var den snarare en moralisk seger. Man hade rest sig ur sin förnedring och hävdat sitt människovärde. Man hade lärt både sig själva och sågverksägarna en hel del om vilket mäktigt vapen den gemensamma aktionen var i händerna på en sammansvetsad arbetarklass. De som egentligen förlorat mest på sitt eget kortsynta agerande var — vilket Kämpe också mycket riktigt framhåller — sågverksägarna själva. Genom att strejken utspelat sig mitt under den hektiska vårskeppningen, då stora order skulle ut, kom träpatronerna att gå minste om ansenliga summor för var dag sågen stod. Det var säkert en läxa, som satt kvar i minnet rätt lång tid, efter att strejken sprängts. Så i själva verket var Curry Treffenbergers seger bara en Pyrrhusseger. Jätten hade rest på sig och skakat om ordentligt i det borgerliga etablissemang.

Det gick inte heller att behandla arbetarna på samma övermodiga, föraktfulla sätt efter strejken. Isak Boström har berättat, att före strejken var arbetaren bara ”som en hund”, och hade måst stå i givakt med mössan i hand för minsta brädgårdsfaktor (Jfr Kjellbergs broschyr sid 23 o 25.). Sådant försvann efter strejken; det blev liksom en ”annan stil och hållning”. Som en av strejkens bestående vinster såg han, att respekten blev bättre för arbetarna.

Såvitt man vet, hade också arbetarna lite längre fram på året i stort fått i genom sina lönekrav. Och det berodde sannolikt ändå på att sågverksägarna p.g.a. strejken blivit tvungna att ompröva sin strategi.

Till sist hade även arbetarna genom strejkens dyrköpta erfarenheter lärt en hel del. De måste inse, att utan fast organisation kunde de inte till fullo hävda sin rätt ens med strejkvapnet. John Lindgren skriver i sin bok ”Det socialdemokratiska arbetarpartiets uppkomst 1881-1889”: ”Men det var inte samma proletärer vid ramar och kantbänkar efter strejken som före.

Klassmedvetandet började vakna på allvar. Sågverksarbetarna blevo icke längre proletärer enbart till sin lifsföring utan också till sin psykologi. Vad en intensiv agitation behöft årtal för att åvägabringa, hade 'ordningsmaktens på en gång humana och kraftiga mellankomst' åstadkommit på en vecka.”

De här aspekterna tycker jag inte riktigt kommer till sin rätt i Kämpes bok — lika lite som i andra skildringar av Sundsvallsstrejken — och därför har jag velat försöka återge dem i sin helhet.

### ***Några ytterligare kommentarer***

I Kämpes berättelse kommer det bort, att innan landshövdingen ger sig av på tisdagen den 27 maj för att söka upp arbetarna, har han först haft ett rådslag med sågverksägarna. Det är vid detta tillfälle landshövdingen begär av sågverksägarna, att han ska få bli deras enväldige ”diktator” under aktionen mot arbetarna. Med detta förstås då, att han ska diktera för dem vilken strategi, som är den lämpliga. Vad man framför allt inte fick göra var att på någon punkt falla undan för arbetarnas krav, det kunde få oöverskådliga konsekvenser. (Det fanns faktiskt en eller annan patron av lite vekare virke, som var benägen att gå arbetarna till mötes. Det måste stävjas.) Landshövdingens handlande här tycks mindre ha varit förestavat av någon övertygelse, att sågverksägarnas ekonomi inte skulle stå pall för en löneförhöjning, än av rädsla för vad som skulle kunna hända själva samhällsordningen genom ett prejudikat. Ger man bara arbetaren ett lillfinger, så vet man aldrig var det slutar, så ungefär tycks Treffenberg ha resonerat.

Det är för övrigt också vid detta möte, som landshövdingen, enligt egen uppgift, har fått höra av sågverksägarna, att en arbetare kunde tjäna upp till tre kronor om dagen.

Alfred Kämpe misstar sig nog om det ofta citerade brevet till Göteborgs Handels & Sjöfartstidning, när man menar, att det skulle ha varit skrivet av Ernst Beckman. Brevet som publicerades den 21 juni 1879 är i själva verket anonymt och undertecknat bara med signaturen ”N. Bn”. Vid närmare eftertanke förefaller det ju ganska troligt, att Beckman hade kunnat var upphovsmannen. Det tar nämligen de frireligiösa i försvar på ett ganska engagerat sätt, vilket Beckman knappast skulle ha gjort. Visserligen trodde han ingalunda, att ”läsarna” hade uppviglat till strejken som en del andra tidningsmän. (Se artikeln ”Voro de s.k. 'läsarne' strejkens anstiftare och ledare?” i St. Dagbl. ) Han kan t.o.m. ge dem ett erkännande för den goda manstukt de hade lyckats skapa hos det strejkande folket, men därifrån till direkt sympati för de frireligiösa är nog steget ganska långt. Ernst Beckman själv var väl närmast högkyrklig, han var f.ö. son till biskopen i Härnösand. Han såg ide frikyrkliga snarare ett slags anarkister mot den sanna religionen, och därmed i förlängningen mot själva samhällsordningen. Till yttermera visso råkade

han i häftig polemik med missionsförbundets ledare lektor Waldenström med anl. av den bild han givit av de frireligiösa i sin artikelserie. För övrigt stämmer inte brevets stil med Beckmans utstuderat litterära.

Nej, närmare till hands ligger då att anta, att det är Boströms trosbroder, nykterhetstalaren Nils Johan Björkman, som skrivit brevet. Han skrev också ett par ”resebrev” i tidningen Nykterhets-Basunen i samband med strejken.

### ***Strejkens ledare***

I det citat ur Kjellbergs broschyr, som Kämpe använder sig av för att beskriva Isak Boströms insats, skildras landshövdingens och Boströms möte i indirekt tal. Man får därför inte helt klart för sig, vad Boström egentligen sa till Treffenberg. Det kan därför vara skäl att titta på någon av de övriga intervjuerna med Boström, där det bättre kommer fram vad som tilldrog sig vid detta historiska möte. Man inser då, att denne eldare från Stockvik uppträdde med en icke obetydlig manlighet, med en självklar auktoritet, som det tycks. Det är även Alfred Kämpes uppfattning, han beskriver hans uppträdande som präglad av ”värdighet”: ”Han kröp ej bakom de andras ryggar, utan stod fram, manlig, oförfärad, och förtröstansfull.” Alltnog, enligt Einar Genitz besvarar Boström landshövdingens påstående, att det skulle ha funnits arbetare, som kom upp i hela 3 kronor om dagen med orden: ”Kanske någon har tre kronor om dagen, men inte för arbetet utan medan han är en örontasslare åt bruksägarna.” Och när Treffenberg nådigt befäller honom att infinna sig som ombud för arbetarna på rådhuset, kommer svaret: ”Blir jag vald skall jag komma, blir jag inte vald har jag ingenting där att göra.” (Reinhold Olsson, Sia nr 21, 1944)

Enligt en tradition i Betlehems kyrkans församling lär landshövdingen vidare ha sagt: ”Inte ska väl ni som är kristna lägga er i sådana här saker, det står ju i bibeln att man inte skall uppresa sig mot överheten”. På det svarar Boström: ”Ja, men det står också, att arbetaren är sin lön värd, och 'bären varandras bördor'.”

Faktiskt tycks Treffenberg i Boström ha funnit en ganska jämbördig motståndare. Det är ett intryck, som ytterligare stärks av referat från andra möten dem emellan. Kanske var det därför landshövdingen paradoxalt nog tycks ha hyst en viss uppskattning för sina gamle kombattant.

Om Boström kan utöver vad som nämns i ”Den stora strejken” följande berättas. Han var född den 28 oktober i Burträsk som en bland 13 barn till en smed. Han lärde själv smedsyrket av fadern vid unga år, men sattes senare i färgarlära i Skellefteå. År 1875 kommer han som utlärare till Sundsvall. När strejken bryter ut är Boström eldare vid Stockviks sågverk.

När Boström kommit till Sundsvall, blev han starkt gripen av väckelsen, som då drog fram genom Medelpad, och han anslöt sig till waldenströmarna. Snart var Boström en av ledarna för församlingen i Vapelnäs: bl.a. blev han sångledare. Han kom även att tillhöra den kristna nykterhetsföreningen Hoppets Här, som skulle spela en viss roll under strejken. Flera av dess ledare, t.ex. grosshandlarna Johansson och Röst försökte nämligen på olika sätt påverka sina medlemmar att återgå till arbetet.

Boström har alltid senare i stort sett förnekat sin roll som ”ledare” under Sundsvallsstrejken. Det kan väl till en del ha berott på att han ville ta avstånd från föreställningen, att han skulle ha varit med att agitera fram strejken och sedan auktoritärt lett de viljelösa arbetarna. Något sådant rörde det sig givetvis inte om. Snarare tycks han ha varit ett slags samordnare eller ordförande, som förberedde frågor, skötte kontakter med personer utanför lägret, deltog i författandet av skrivelser etc. I radiointervjuarens fråga, om han hade intagit ”en ledande ställning” under strejken, svarar han nämligen: ”Ja, i viss mening.” Det är f.ö. tydligt, att både Isidor Kjellberg och Ernst

Beckman uppfattar Boström som något slags ”ledare”. ”Sammanträffande med en strejkens ledare” heter rubriken till det avsnitt ur Kjellbergs broschyr, som Kämpe citerar, när han skildrar Boström, och Ernst Beckman talar om honom som ”en slags ledare”.

Att Isak Boström på äldre dar ville tona ner sin strejkledarroll kan även ha en annan, ganska naturlig förklaring. Under senare år kom han att inta en framträdande roll inom Betlehemskyrkans församlingsliv i Sundsvall, där han också var vaktmästare. Det var då kanske en alltför känslig position, för att han skulle vilja göra alltför stort väsen av att han varit ”strejkledare”. Det finns också en tradition, som vill göra gällande, att församlingsledningen lär ha gjort livet en aning surt för Boström efter strejken.

Därtill förefaller Boström ha varit en så pass anspråkslös person, att det säkert var honom helt främmande att pråla med några strejkledarmanér.

Efter strejken kom Isak Boström aldrig mer att aktivt ta någon del i arbetarrörelsens utveckling. Han var en tid med i arbetarnas sjukkasse, el. likn. men lämnade den snart, beroende på att han stöttes bort av den antireligiösa agitationen inom den framväxande socialistiska arbetarrörelsen.

Isak Boström blev mycket gammal, han dog inte förrän 1944, 93 år gammal. Han blev föremål för ganska många intervjuer, och är därför en av de få strejkande arbetarna, som stiger fram ur anonymiteten och får gripbar gestalt.

Om Anders Backström, den andre ledaren, vet man inte så mycket. Han kom ursprungligen från Värmland (som så många sågverksarbetare i Sundsvallsdistriktet); vid strejktillfället hade han emellertid arbetat på Tunadals sågverk i 7 år. Han tillhörde också waldenströmarna, var religiös talare och söndagsskollärare. På lägret ska han ha varit den som bl.a. beordrade en vaktkedja, så att ingen skulle kunna avvika, samt sände ut patruller till sågverken för att hindra all aktivitet där och hämta fler arbetare till lägret. För den senare verksamheten anklagades han för hemfridsbrott, vilket han emellertid frikändes från efter mer än 6 veckor i häkte. Backström gör på det hela taget ett vagare intryck än Boström.

Den tredje ledaren vid sidan av Boström och Backström var inte som anges på sidan 77 Johan Lindbom. I själva verket hette han Johan Petter Wikberg, och arbetade på sågen i Nyhamn. Vid sidan av Boström är han den oftast omnämnde i förhørsprotokollen. Han beskrivs där som ”den tveläppade”, ”en person i mollskinsbyxor”, ”en karl med rött skägg” och liknande; han var tydligen harmynt, och väckte därför uppmärksamhet.

Wikberg var en av de mest aktiva under dagarna ute på lägret, han kom ofta med förslag och uppmaningar; han ska ha varit en av de ledande krafterna, när man utarbetade skrivelsen med kraven för ett återupptagande av arbetet. Också Hildeman menar t.o.m. att Wikberg i mycket högre grad än Boström försökte driva strejken framåt. Wikberg blev själv aldrig hörd vid landshövdingens förhör, då han redan hade hunnit avvika, innan strejken sprängdes. Han lär ha hållit sig gömd i skogen några dagar och därefter tagit sig över till Amerika.

Det bör kanske också noteras, att Wikberg var den enda icke-religiöse bland de tre ”ledarna”. Han kom därigenom troligen att kunna agera mycket friare än Boström och Backström, vilka hela tiden utsattes för påtryckningar och påverkan från sina trosbröder. Dessutom var de naturligtvis bundna av en viss norm för hur man betar sig, när man är kristen. I Sture Karlssons drama om strejken får han stå för en mera socialistisk linje. Typiskt för Wikberg tycks ha varit ett ganska våldsamt tal, rikligt kryddat med saftiga svordomar, vilket verkade starkt fränstötande på den djupt religiöse Isak Boström.



## ***De frireligiösa och strejken***

Att de frireligiösa kom att inta en så framskjutande plats under strejken har flera olika orsaker. Den allra enklaste är, att de frireligiösa upplevdes som pålitliga karaktärer: de använde inte sprit, var enkla i sin livsföring och var goda kamrater och grannar o.s.v. Så berättas t.ex. om Boström, att han lät svältande arbetarfamiljer ta ut varor i hans namn för 200 kronor hos en handlare.

Därtill kommer, att de i församlingar resp. nykterhetsföreningar hade fått en viss träning i organisationsarbete liksom offentligt framträdande. Både Boström och Backström hade ju erfarenhet som talare.

Till sist hade man troligen också vana vid domedagspredikningar och föll kanske just därför inte så lätt för Treffenbergs oratoriska fyrverkerieffekter.

Inom frikyrkan fanns vid denna tid faktiskt ett visst mått av socialt intresse, även om det förvisso inte ska överdrivas.

Men den var inte ointresserad av problemet med hur arbetarnas läge skulle kunna förbättras; en viktig del av församlingsmedlemmarna utgjordes just av arbetare. En potentiell ”radikalism” låg också i frikyrkligheten. Hur kan nu det hänga ihop? Jo, kunde man göra sig fri från den andliga auktoritetstron, låg det nära till hands, att även underdånigheten under den världsliga auktoriteten skulle undergrävas, då dessa bägge hängde så intimt samman. Det är just däri Ernst Beckman ser den stora faran med läsarnas verksamhet, nämligen att den underminerar den översåtliga auktoriteten! De frireligiösa levde dessutom under ett visst andligt förtryck, därför låg det heller inte alltför fjärran, att man förmådde identifiera sig med arbetarna, som var förtryckta i socialt hänseende. Boström säger själv, att det var ”en social rättfärdighetskänsla”, som gjorde att frikyrkofolket förenade sig med arbetarna.

Men det här fanns bara som möjligheter till en utveckling. Frikyrkans ledning manar till ordning och kväver dessa tendenser i sin linda. I rörelsens ledning liksom församlingarnas styrelser satt huvudsakligen förmöget folk, grosshandlare, sågverkspatroner o. likn. — alltså just det slags människor som var arbetarnas motståndare under strejken! Och det låg givetvis inte i deras intresse, att kyrkorna utvecklades i folklig riktning. Grosshandlare som Röst, Johansson och Björkander pastorer som Arvid Ullmark och föreningsstyrelser i stil med Medelpads nykterhetsföreningars centralkommitté skapade sig under strejkdagarna en herostratisk ryktbarhet inför eftervärlden för sin opåkallade inblandning i strejken. Redan under och strax efter strejken står de frireligiösa tidningarna de borgerliga inte långt efter i fördömanden. Snart skulle frikyrkorörelsen stelna till en lika ofruktbar arbetarfientlig institution som statskyrkan. Löftet kom aldrig att infrias.

## ***En epokgörande strejkskildring***

”Den stora strejken” är naturligtvis inget titaniskt litterärt mästerverk. Det var nog heller aldrig Alfred Kämpes avsikt att skapa något sådant: han föraktade djupt allt onödigt esteticerande. Däremot är det ett hederligt stycke hantverk. Och hur många böcker kan man säga det om?

Alfred Kämpe är inte ”litterär” som Ernst Beckman, inte aggressivt agitatorisk som Robert Ågren, eller lärd som Tage Larsson. Istället är han mera genuint folklig (även om han använder en del svåra ord). Det märks mycket väl, att han är den som står arbetarklassen närmast av de uppräknade. Hans prosa är präglad av saklighet. Ibland kan den kännas lite tung, kanske särskilt i de första kapitlen, innan han riktigt kommit in i själva berättelsen. Men han har också en lugn och trygg rytm, ungefär som en statare som plöjer i Östergötlands tunga jordar. Så ge inte upp, käre läsare, om det möjligen skulle kännas lite motigt i början! Jag kan garantera, att Du har lärt något,

när Du vänder sista bladet. Något väsentligt om den egna klassens historia.

Som strejkskildring är ”Den stora strejken” veterligt mer eller mindre epokgörande i så måtto, att det troligen är första gången någon försöker ge en helhetsskildring i ”non-fiction” av en strejk. Den är en klassiker, som man måste läsa, om man är intresserad av arbetarlitteratur.

Axel Uhlén skrev om en av Alfred Kämpes romaner: ”Händelserna, skildrade med Kämpes osvikliga sakkunskap och realistiska, något tunga, sakliga stil, får vara och är tillräcklig propaganda — de säger allt som författaren anser bör sägas.” Det tror jag nog stämmer rätt bra även på ”Den stora strejken”. Han tar ingalunda till den propagandistiska storsläggan. Det sakliga avslöjandet är alldeles tillräckligt. Och ironiska florettstötter mot Treffenberg och sågverksägarna i all deras ömkligt enfaldiga don Quijoteri visar exakt var han själv står.

***Göran Wredenberg***

### ***Litteraturförteckning***

Litteraturförteckningen är begränsad till sådana verk, vilka antingen handlar enbart om strejken, eller där avsnitt om strejken ingår.

De som är intresserade av sågverksepoken som sådan hänvisas till litteraturförteckningar i t.ex. ”Stabbläggare” (Ordfront) och ”Sundsvallsstrejken 1879” (Sundsvalls museum).

K.P. Arnoldsson: Om arbetsinställelserna i Norrland (Sth 1879)

Ernst Beckman: Arbetarelivet vid de norrländska sågverken. Artikelserie i Stockholms Dagblad 22.8, 2.9, 10.9, 25.9, 8.10, 22.10, 31.10 1879 (finns även återgiven i sin helhet i ”Sundsvallsstrejken 1879”. Sundsvalls museum 1978)

Jörgen Björklund: Strejk — Förhandling — Avtal (Umeå 1976)

Bo Byström: Varför deltog arbetarna i Sundsvallsstrejken 1879. (Sundsvall 1978)

Knut Bäckström: Arbetarrörelsen i Sverige, del 1. (Sth 1971) Fäderneslandet 28.5, 31.5, 4.6, 11.6, 14.6, 2.7, 16.7 1879. (Sth)

Einar Genitz: Frikyrkoman — strejkledare, Svenska Morgonbladet 24.12 1935.

Einar Genitz: Norrlandsläsaren som väntar på skepp, Ansgarius Sv. Missionsförb. Årsbok 1942.

Nils-Gustav Hildeman: Var Sundsvallsstrejken förberedd? Historisk Tidskrift nr 2/1962.

Gösta Hulten: Arbetsrätt och klassherravälde (Halmstad 1971)

O.J. Hultgren: Herr Landshövdingen Curry Treffenbergs officiella berättelse angående arbetarstrejken vid sågverken i trakten af Sundsvall granskad. (Sth 1880)

Isidor Kjellberg: Sågverksarbetarna i Norrland (Linköping 1879) (nyutgåva av Sundsvalls museum 1975)

Isidor Kjellberg: En blick på Curry Treffenbergs bok (Gävle 1909)

Martin Koch: Timmerdalen. (1913, nyutgåva Förlaget Barrikaden 1978)

O.F. Kuylenstierna: Religionen täckmantel för stämplingar mot andras egendom och andras frihet. (Medelpads Allehanda, 6.6 1879)

Tage Larsson: Väckelsen och Sundsvallsstrejken 1879. (Motala 1972)

Tage Lindbom: Sundsvallsstrejken — kritiska reflexioner. (Fackföreningsrörelsen 1937)

- John Lindgren: Det soc. dem. partiets uppkomst i Sverige 1881-1889. (Sth 1927)
- John Lindgren: Från Per Götrek till Per Albin. (Sth 1936)
- Ture Nerman: Svensk arbetarrörelse under 100 år. (Sth 1938)
- Ture Nerman: Radioprogram om Sundsvallsstrejken 1937.
- Nyaste Härnösandsposten 28.5 1879
- Reinhold Olsson: Isak Boström och Sundsvallsstrejken. (Sia nr 21/1944)
- Reinhold Olsson: Norrländskt sågverksliv under ett sekel. (Sth 1949)
- Reinhold Olsson/R. Lindström: En krönika om sågverksarbetare. (Sundsvall 1953)
- Reinhold Olsson: Sågverksstrejken 1879 i boken Medelpad. (1975)
- Gunnar Rosenquist: (sign. Mr X.) Sundsvallsstrejken för femtio år sedan, Sundsvalls Tidning 20.4 1929.
- Sundsvalls Tidning, 27.5, 30.5, 31.5, 3.6, 5.6, 12.6, 14.6, 17.6, 21.6, 26.6 m.fl.
- Gösta Söderlund: Isak Boström — arbetarnas talesman i Sundsvalls-strejken. (Fackföreningsrörelsen 1941)
- Gösta Söderlund: Rörelsens barn.
- Herbert Tingsten: Den svenska socialdemokratins idéutveckling. (Sth 1941)
- Lars Tingsten: Hågkomster (1938)
- Curry Treffenberg: Arbetarestrejken vid sågverken i trakten af Sundsvall år 1879. (Härnösand 1880)
- Curry Treffenberg: Betänkande angående åtgärder till förbättrande af de vid sågverken i trakten af Sundsvall anställda arbetarnes ställning. (Sundsvall 1880)
- Robert Ågren: Den stora Sundsvallsstrejken 1879. (Sth 1899)
- Karl Östman: De döda sågverken på Alnön, Sundsvalls Tidning 1934. (nyutgåva som S.T:s årsbok 1978, sid 44)
- Protokoll i Landsarkivet, Härnösand, och i Svea Hovrätt. Arkivmaterial i SCA:s arkiv, Merlå.